



BÉRES TAMÁS – KODÁCSY-SIMON ESZTER –
RÉZ-NAGY ZOLTÁN

Közelebb az Élethez

Evangelikus hittankönyv 17–18 évesek számára

Tanári kézikönyv

BÉRES TAMÁS –
KODÁCSY-SIMON ESZTER –
RÉZ-NAGY ZOLTÁN

Közelebb az Élethez

Tanári kézikönyv



BUDAPEST, 2010

Lektorálta
MESTERHÁZY BALÁZS
SÁNDOR ÉVA
SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA

Minden jog fenntartva. Bármely másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

© Béres Tamás, 2010
© Kodácsy-Simon Eszter, 2010
© Réz-Nagy Zoltán, 2010
© Luther Kiadó, 2010

TARTALOM

ELŐSZÓ	4
1. Út	
Hol van Isten?	9
2. HARANG	
Titkos vágyak forrása	16
3. LÉPCSŐ	
Előkészület a szenttel való találkozásra	22
4. KAPU	
Kinyilatkoztatás	29
5. OSZLOP	
A jó, a rossz és a kérdőjelek	34
6. PAD	
Mire jó a társadalom?	40
7. SZÓSZÉK	
Valóságbeszéd	45
8. OLTÁRTÉR	
Úton az oltárhoz	60
9. OLTÁR	
Az Út és Élet igazsága	65
10. KERESZT	
Hogyan jelent meg a végtelen a végesben?	70
11. BIBLIA	
Az írott ige	77
12. VIRÁG	
A másik könyv	81
13. GYERTYA	
Fény és árnyék	87
14. ABLAK	
Kiterítenek úgyis?	92
15. KERESZTELŐMEDENCE	
A talpraállás művészete	97
16. ZÁRÓKŐ	
Határkérdések	102
17. PERSELY	
Szabadság és tartozás	108
18. KINTI ÚT	
Másként	114
A SZÁMONKÉRÉSRŐL	117

ELŐSZÓ

Könyvünkben egy templomi séta során élményszerűen és jól megragadható módon mutatjuk be az **egyház tanítását** a felnőttkor küszöbén álló korosztály számára. Ebben tehát nem szoros értelemben vett teológiai megfontolásokat követtünk, hanem abból a három hétköznapi adottságból indultunk ki, hogy a) a templom látványa közös tapasztalat; b) a templomba nem csak az mehet be, aki pontosan tudja, mi a célja, vagy hogy hogyan kell ott viselkedni; és c) a templom berendezési tárgyai felekezetre jellemzően, mégis a kereszténység teljes hagyományába illeszkedően jelenítik meg az egyház tanítását.

Amikor az egyház tanításáról beszélünk, akkor az evangélikus szemléletnek megfelelően ezt a **dogmatika és az etika elszakíthatatlan kapcsolataként** értjük. A templom berendezési tárgyai és szimbólumai ugyanebben a kettősségben kelnek életre a gyülekezetek tagjainak életében, istentiszteleti gyakorlatában, és válnak beszédes tananyaggá könyvünkben. Ez a kettős tárgyalás módszertanilag is a diákok segítségére lehet abban, hogy megérezzék az olykor talán elvontnak tűnő (mert saját hittapasztalataikban még nem igazolódott) tanítási tételek és a Jézus-követő életforma egységét. A kereszténységet mint életformát általában Jézus-követésnek nevezzük a könyvben, ezzel utalva arra, hogy a pusztá ismeretek vagy a megrögzült formák nem merítik ki és nem adják vissza a keresztény hit vagy vallásgyakorlás lényegét.

A könyv **hittankönyv** jellegét szeretnénk erősíteni a hagyományosan a dogmatikai prolegomenához tartozó kérdések hangsúlyossá tételével. A fejezetek szövege mindenhol lehetővé teszi, hogy a tanulók az újabb ismereteket a más tantárgyaknál már megszerzett tudásuk részleteihez kössék, és ezzel a hittankönyv anyaga – egyedi vonásai mellett – addigi általános ismereteikbe is beépülhessen. Ez nemcsak a diákoktól kíván nagyobb önállóságot, hanem a tanárok részéről is lehetségessé teszi, hogy az adott osztály felkészültségének, érdeklődésének és igényeinek megfelelően folyamatosan új kiegészítő anyagokat keressenek az egyes fejezetek témáihoz.

Itt kell kiemelni, hogy a könyv elsősorban **közösségi használatra** készült. A fejezetek „főszövegeit” ezért ne adjuk fel önmagukban megtanulandó házi feladatnak, hanem a fejezet minden részéből választva építsük fel egységgé az órák anyagát. A bevezető gondolatok ebben az egységben a ráhangolódásról, a további részek a kívánt szempontok tanári kiválasztása után az elmélyítés irányáról gondoskodnak.

A **fejezetekben található részek** a következő sorrendben követik egymást:

a) *Bevezető*, ráhangoló, az együttgondolkodást előkészítő „meditáció”, „életkép”. A bevezetőt egy diák szemszögéből nézve írtuk. Ez a szöveg feldolgozható úgy is, hogy a diákok házi feladatként önállóan elolvassák a fejezet témáira való rávezetésként, majd közösen megvitatjuk, mely gondolatokkal értenek egyet, s melyekről vélekednek másképp. Önállóbb és kreatívabb csoportban pedig megkérhetjük a diákokat, hogy a bevezető elolvasása után írásban fogalmazzák meg gondolataikat.

b) *Főszöveg*: a fejezet tartalmi törzsanyaga, amelynek minden bekezdéséhez kapcsolódó, továbbvezető kérdéseket és feladatokat találunk a *Feladatok* résznél. A főszöveg elsősorban az összefüggésekre irányítja a figyelmet, célunk nem a lexikális ismeretek részletkebe menő megfogalmazása volt. A bekezdések tartalma és megfogalmazása mindenütt lehetőséget ad a tanárnak arra, hogy belátása szerint mélyítse el a fejezet mondanivalóját. Ebben segítségére vannak a következő fejezetrészek mellett a bevezető gondolatok is.

A főszöveg szintén többféle módon feldolgozható. Ajánljuk, hogy felolvasás helyett a tanár próbálja meg önállóan elmondani és a diákokkal közösen megvitatni az egyes bekezdések tartalmát. Egyes szövegrészeknél hasznos lehet a közös olvasás, ám a legtöbb esetben célravezetőbb, ha a tanár „elmeséli” a szövegeket, a diákok pedig a feladatok megoldásánál önállóan használják azokat.

c) *Alapok* – a *Források*, *Mit jelent?* és a *Teológia* alpontokban található anyag érzékletessé teszi a fejezet tartalmának lehetséges normatív alapjait, a továbbgondolás perspektívájába helyez egy-két lényeges kifejezést, és példát ad a fejezet egy-egy részletének teológiai alkalmazására. Ezeket a részeket a csoport, illetve osztály ismeretében tetszés szerint széles skálán használhatjuk fel, de semmi esetre se hagyjuk figyelmen kívül, mert segítségükkel alapozható meg a hit tartalmáról való gondolkodás élethosszig tartó igénye.

- Ha a tanár hitvallási vagy bibliai preferenciát választ a fejezetek tárgyalásánál, állíthatja a *Források*ban található részeket is a középpontba, vagy didaktikusan kezdheti is ezeknél az elmélyítést. A kiválasztott bibliai idézetek azonban nem teszik lehetővé a fiatalabb korosztályok esetében jól alkalmazható aranymondások használatát. Amíg az aranymondások esetén a tanár célja, hogy a mondanivalót a memorizálás elősegítése érdekében egyetlen értékes mondatban összegzi, addig a fiatal felnőtt korosztállyal a bibliaértelmezéssel járó kihívást, szabadságot és felelősséget szeretnénk megéreztetni az egyéni és közösségi élet értékességének tudatában.
- A *Mit jelent?* blokkban a fejezet témájához kapcsolódó egyik lényeges fogalmat magyarázzuk meg. Ezek közül több ismerős lehet már a diákok korábbi tanulmányaiból. Azon csoportokban, ahol ragaszkodnak a lexikális és tényszerűbb ismeretekhez és számonkéréshez, ajánljuk ezen részeket és a hozzájuk kapcsolódó feladatokat.
- Végül a *Teológia* címszó alatt rövid példát találunk a fejezet egy gondolatának teológiai alkalmazására. Ezek a példák műfajilag és a szerző felekezeti hovatartozása alapján is eltérőek. A példák folytathatók, kiegészíthetők, a konkrét idézet elemezhető, értelmezhető, kérdéseket kapcsolhatunk hozzájuk, vagy maradhatnak egyszerű, de megértett illusztrációk is. Ha nem kívánunk velük bővebben foglalkozni, akkor se hagyjuk őket említés nélkül: legalább egy kapcsolópontot mutassunk fel közös munkával a fejezet tartalmához. Az *Alapok* fejezetrészt a diákok „teológiai vénájának” erősítésére is felhasználhatjuk, többek között esszéírás, rövid igehirdetés, disputa alapanyagaként.

d) A *Feladatok* sokrétűen és több irányba vezetik tovább a fejezet témáit, de minden kérdésnél megadtuk, hogy a főszöveg mely bekezdésének továbbgondolásában segít elsősorban. Az itt szereplő kérdések és feladatok tartalmilag és szemléletileg is jelentősen bővítik az eddig leírtakat, ezért rendkívül fontos, hogy a tanár – konkrét céljainak megfelelően – gondosan válassza ki a feldolgozásra szántakat. Vannak ezek közt olyan kérdések, amelyek néhány mondattal megválaszolhatók, míg mások akár több órai munkát is lehetővé tesznek. A legtöbb esetben a közös feldolgozásra esik a hangsúly. A teológia hittananyagként is közösségi mű, amelynek megélt formái is a közösséghez kapcsolódnak. Csak abban az esetben várhatjuk, hogy a diákok szemléletében szervesen összekapcsolódják a bibliai kinyilatkoztatás, a zsinatokon, illetve jelentős teológiai művekben kierrelt dogmatikai felismerés és a mai gyülekezetek (tagjainak) hitélete, ha maguk is csapatmunkában fedezhetik fel a közös alap közösségi feldolgozásának és értelmezésének szépségét és felelősségét. A fejezetrész ezzel a céllal a hit tartalmának közösségi kommunikációs képességére készíti fel a diákokat, amikor a teológiai alapszókincs és a szélesebb kulturális összefüggések életszerű felhasználására készítet.

A feladatok között található több típusú: egyéni, páros vagy csoportmunkára épülő, de a közösségi jelleget igyekezzünk előtérbe helyezni akkor is, amikor páros vagy egyéni feladatról van szó. Így amikor egy feladatban a diákok önállóan fogalmazzák meg saját véleményüket, lehetőség szerint és nyitottságukhoz alkalmazkodva kérjük meg őket, hogy osszák meg gondolataikat a többiekkel is.

Ismét ki kell itt emelnünk a tanárok óratervező és -előkészítő munkájának jelentőségét. A fejezeteket a hozzájuk tartozó összes kérdéssel együtt nem lehetséges egyetlen óra alatt feldolgozni, az elvégzett anyag a tanár előzetes döntésétől függ. Lehetnek olyan feladatok, amelyeket az adott csoportban nem látszik érdemesnek elővenni. Ha a diákok a könyvet olvasva mégis érdeklődést mutatnak bizonyos, a

tanár által fel nem vetett kérdések iránt, ez értékes jelzés lehet minden hittanárnak arra, hogy milyen irányban nyílik újabb lehetőség az anyag elmélyítésére.

e) A feladatok után a fejezetek témájához illeszkedő *Filmajánló*val találkozunk. Itt a megnézésre és feldolgozásra ajánlott filmek címe mellé néhány soros tartalmi leírás is került, hogy a filmek ismerete nélkül is az adott csoport érdeklődésének megfelelően választhassunk. A feldolgozás módja sokféle és változatos lehet. Ha középiskolai keretek közt az órarendi időpontokon kívül több idő nem áll rendelkezésre, akkor félevenként két filmnél többel ne terheljük a keretünket. A kötetlenebb időbeosztású alkalmakon (például kollégiumokban, gyülekezeti bibliaórákon stb.) ennél többre is sor kerülhet. Az ajánlatban szereplő filmek megértése általában figyelmet és összeszedettséget igényel, „pihentetésül” legtöbbször nem használhatók fel. A hittankönyv háttéranyagát bővítő honlapon a választék szélesedik majd, de a tanárok maguk is bővíthetik a kapcsolódó filmek listáját egyéni választás alapján.

f) A fejezetek utolsó eleme egy *Közelkép*. Az itt található történetek nem minden esetben felelnek meg műfajilag az esettanulmány meghatározásnak, de alkalmasak arra, hogy a fejezet néhány fontos aspektusára olyan átfogó példával szolgáljanak, amely megkönnyíti az elsajátított ismeretek adott élethelyzetekben való felismerését, alkalmazását. Ha a csoport érdeklődéséhez jobban illeszkedik, akkor a fejezet tárgyalása kezdhető a közelkép olvasásával is, amelynek megvitatásához az adott fejezetre fordított 2-3 tanóra alatt keressük a szempontokat.

Terveink között szerepel, hogy a könyvhöz **weboldalt** hozunk létre, amelyen fejezet- és modulszerűen megoszthatóvá válnak a könyvet gazdagító anyagok.

Összefoglalóan úgy gondoljuk, hogy ez a könyv nagy szabadságot ad a tanári munkában, és sok lehetőséget a diákok figyelmének felkeltésére. Ezzel együtt jár az órai előkészületre fordított idő növekedése is. Bár a tanári kézikönyvben igyekeztünk sok segítséget adni – többek között egy kisebb és egy nagyobb óraszámra lebontott **óravázlat** feltüntetésével is –, a tervezéshez kérdések és feladatok válogatására és igény szerint témasorrend választására is szükség van.

A tanári kézikönyvben feltüntetett óravázlat kapcsán hangsúlyozzuk, hogy az csak ajánlás. Előfordulhat, hogy egy csoport több időt fordít egy téma feldolgozására vagy egy feladat megoldására, ezért az ő esetükben a tanárnak az ajánlott tananyagot tovább kell szűkítenie. Az is lehetséges, hogy a csoport és a tanár érdeklődésétől függően az egyik fejezet esetében az egy tanórás bontás valósul meg, s valamely másik, számukra érdekesebb témát 4-5 tanóra alatt dolgoznak fel, így a három tanórás bontással lassabban haladnak.

A bevezető végén külön táblázatban foglaljuk össze a fejezetek legszűkebb tananyagát, vagyis az egy tanórás felosztást, amelyet olyan – akár iskolai, akár gyülekezeti hitoktatásban részt vevő – csoportoknak ajánlunk, akik csak heti egy órában tudnak találkozni, és csak egy tanévük van az anyag feldolgozására.

Mivel a könyv átfogó képet nyújt az evangélikus dogmatika és etika legfontosabb kérdéseiről, és ehhez jól követhető és egyszerű szimbólumokat használ, ezért remélhetőleg a **gyülekezetben** is jól használható több célra, mint például ifjúsági munka, bibliaóra, felnőtt katechézis. Ebben az esetben az egyéves feldolgozás számára az egy tanórás bontást ajánljuk (lásd a bevezetőt követő táblázatot), a több éven át tartó feldolgozáshoz pedig a három tanórás bontást.

Belelapozva a könyvbe rögtön feltűnhet, hogy egy templom nem csak a megadott „stációk” sorrendjében járható végig. Belépve rögtön észrevehetjük a perselyt, szemünk elé kaphatjuk kezünket az ablakon beömlő napfény miatt, stb. Emiatt a fejezettémákat sem csak a könyvben rögzített sorrendben vehetjük végig. Az adott formában a könyv a prolegomena kérdéseivel indul, és nagy vonalakban a Szentháromság, kinyilatkoztatás, teremtéstörténet, közösség, igehirdetés, gyónás, krisztológia, szótériológia, úrvacsora, keresztség, teremtett világ, teológia, keresztyén élet és identitás témáival folytatódik. Az etika külön fejezetben is szerepel, de – a dogmatika és az etika egymásra utaltsága miatt – minden fejezetben etikai szempontokat is találunk. Ebben az elrendezésben az evangélikus hittanban központi helyet elfoglaló krisztológia a könyv középső fejezetében található. Abban az esetben azonban, ha a tanár szívesebben kezdené az egész anyag tárgyalását a jelenlegitől eltérő témával (például dogmatikai hangsúlya miatt éppen a krisztológiával, vagy korunk szellemiségének

megérettetése miatt a Szentlélek munkájáról szóló részekkel, esetleg az etikai fejezettel), akkor a könyv **a fejezetek szintjén modulszerűen** is használható. Arra azonban mindenképpen figyeljünk, hogy egyetlen fejezet se maradjon ki az új sorrendből.

Végül szót kell ejtenünk a **számonkérés** módjáról is.

Tekintettel arra, hogy a könyv célja nem részletes lexikális anyag kidolgozása volt, hanem többek között a tanítványi életre való buzdítás, a számonkérésre sem csak a megszokott iskolai módszerek tűnnek a legalkalmasabbnak. A kínálgó alternatívák közül javasoljuk az alábbiakat:

- esszé írása;
- rövid prédikáció írása;
- irodalmi mű elemzése;
- teológiai munka készítése;
- interjú készítése és kiértékelése;
- órai vita vállalása disputamódszerrel;
- téma feldolgozása művészeti eszközökkel kiscsoportban vagy egyénileg (festmény, rajz, vers, kollázs, fénykép stb.);
- projektfeladat (elsősorban etikai kérdéseket tartalmazó terv gyakorlati megvalósítása);
- a hagyományozhoz közel álló számonkérés írása: teszt vagy kérdéses dolgozat a feldolgozott anyagról.

A tanári kézikönyv végén az itt felsorolt feladattípusokra kínálunk egy-egy konkrétan megfogalmazott mintafeladatot, valamint ott találhatóak az értékelés figyelembevételéhez ajánlott szempontjaink is.

Kedves munkatársak! A 12.-es anyag összeállításában kulcsszó volt a közösség. Az erről a könyvről szóló első gondolatokat 10-15 hittanárral osztottuk meg először. A későbbiek során többen folyamatosan segítettek munkánkat véleményükkel, reflexióikkal. Külön köszönetet mondunk értékes útmutatásáért és kritikáiért Szabóné Mátrai Mariannának, Sándor Évának, Mesterházy Balázsnak, Csendes Gabriellának és diákjainak, valamint Rozs-Nagy Szilviának.

Az első elképzelések között is szerepelt már a dogmatika és etika közös feldolgozásának szándéka és a tanárok nagyobb szabadságának biztosítása például a fejezet-, illetve témasorrend megállapításánál. A könyv íróinak száma a hatékonyság érdekében idővel lecsökkent. Az elkészült anyagban tükröződik a szerzők hittanári tapasztalata, teológiai és pedagógiai ismerete, és nem utolsósorban az a szándéka, hogy a könyv tartalma hozzájáruljon a címében megfogalmazott lehetőség megvalósulásához.

Legyen áldás mindannyiunk munkáján!

A szerzők
Budapest, 2010. május

Témánként egy alkalomra történő bontás táblázatos megjelenítése

(Az egyes témák feldolgozása – csoporttól függően – több időt vehet igénybe, mint az iskolai 45 perces tanóra, de a gyülekezetekben gyakori 60 vagy 90 perces alkalmak mindenképp elegendőek ezek feldolgozására. Ha a feldolgozásra szánt időben több mint 18 alkalom szerepel, akkor a könyvnek a felsorolásból kimaradt részeivel tetszőlegesen bővíthetők az alkalmak témái.)

	Téma	Fejezetrészek
1	A keresztény út	1/II., F, M, T, 5–7.
2	Vallásosság, elhívás	2/I., V, F, M, 2., 8.
3	Istenkeresés és teodíceakérdés	3/IV–V., F, M, T, 6., 7., 10.
4	A keresztény tanítás alapfogalmai	4/II., VII., F, M, T, 3., 4., 7.
5	Az ember mint közösségi lény	5/III–VII., M, 2., 5.
6	Gyülekezet, imádság	6/II., V., VII., F, 2., 6., 9.
7	Igehirdetés	7/I–VI., F, M, 2., 3., 8.
8	Gyónás és megbocsátás	8/I–IV., F, M, T, 1, 3., 7.
9	Úrvacsoratan	9/I–III., 1., 4., 6.
10	Krisztus kereszthalála és feltámadása	10/III–VI., F, M, 4–6.
11	Az igei kinyilatkoztatás	11/I–V., F, M, 2., 5.
12	Az általános kinyilatkoztatás	12/II., V., VII., M, F, 2., 5., 8.
13	A megélt hit kulcsfogalmai: szeretet, hit	13/II., V., M, T, 2., 5., 6.
14	Keresztény etika	14/IV–V., M, T, 6., 8., 9.
15	Keresztség és egyház	15/I–II., F, M, 1., 3., 8.
16	Az egyház a határkérdések területén	16/II–IV., VI., F, 2., 4., 10.
17	A pénz szerepe és az anyagi javakhoz való viszony	17/I., V., M, T, 1., 8., 9.
18	Szabadság és elköteleződés	18/I., III–IV., M, T, 1., 4., 9.

A tanári kézikönyvben használt rövidítések:

B = Bevezető

F = Források

M = Mit jelent?

T = Teológia

K = Közelkép

arab számok (I–VIII.): a főszöveg bekezdései

latin számok: fejezet- vagy feladatszámok (4/5. = a 4. fejezet 5. feladata)

1. ÚT

Hol van Isten?

A fejezet célja

A bevezető fejezetben a tanulók megismerik a könyv szerkezeti elvét adó alapgondolatot. Az út képének vezető motívumával és a rendelkezésre álló kérdések segítségével személyes közelségbe hozzák az istenkeresés kulturális, vallási és egyéni formáit.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Embereket, társadalmakat, vallásokat összekötő szimbólum: az út.* B, I., 1–4. (Ha a csoport tagjai nem ismerik egymást, az óra anyaga ismerkedéshez is megfelelő.)
2. tanóra: *A keresztény út.* II., F, T, M, 5–7.
3. tanóra: *Vallásosság, szimbólum.* III–IV., 8–9., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

A keresztény út. II., F, T, M, 5–7.

Ajánlott irodalom

- Eliade, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története.* 1–3. Osiris Kiadó, Budapest, 1994.
- Keresztény bibliai lexikon.* 1–2. Szerk. Bartha Tibor. Kálvin Kiadó, Budapest, 2005.
- Koch, Ursula: *Rózsák a hóban. Luther felesége, egy bátor asszony élete.* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1999.
- McGrath, Alister: *Híd – Új utak az apologetikában.* Harmat Kiadó, Budapest, 1997.
- Otto, Rudolph: *A Szent.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Szemerényi Ágnes: *Szólások és közmondások.* Osiris Kiadó, Budapest, 2009.
- Világvallások.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

úrvacsora: 9. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

TEOLÓGIA

A könyvben szereplő Augustinus-idézet a *Vallomások*nak abból a részéből származik, amelyben az író kora filozófiájának eszközeivel gondolja végig Isten létezésének kérdését. Ha Isten létezik, akkor anyagi természetűnek kell lennie, mert a valamivel szemben a semmi áll. Ha tehát Isten valami, akkor lehet végtelenül finom és sokrétű, lehet a világon belül és kívül, az emberi elme számára felfoghatatlanul akár mindenben jelen, végső soron mégis anyagi természetű. Ez a feltételezés azonban ellentmondana önmagának, mert akkor követnie kellene az anyag sűrűsödésének és ritkulásának, helyfoglalásának törvényeit is, vagyis Isten saját teremtésének foglya lenne. A *Vallomások*ban korábbi gondolataira visszatekintő Augustinus a természetes teológia lehetőségeivel szembehelyezi az isteni kegyelem (kinyilatkoztatás) világosságában kapott felismeréseit, amely számára akkoriban még nem tárult fel.

1. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok elmondhassák saját véleményüket, gondolataikat, érzéseiket, félelmeiket az útkereséssel kapcsolatban, s a tanár feltérképezhesse a diákok témához való hozzáállását, kérdéseit, előítéleteit.

A mellékelt képekből esetleg lehet plakátot készíteni: ha egy nagy lapra felragasztjuk ezeket, akkor mindenki melléjük írhatja a saját megfogalmazását. A plakátot ki is lehet tenni az osztályterem falára, s az év során többször is adhatunk alkalmat a saját vélemények átfogalmazására.

Ha a csoport érdeklődő, akkor megkérhetjük őket, hogy a plakát készítéséhez ők maguk hozzanak olyan fényképet vagy rajzot, amely számukra legjobban fejezi ki az útkeresés kérdését.

2. FELADAT

(A szólások, közmondások magyarázatát lásd Szemerényi Ágnes *Szólások és közmondások* című művében.)

Keskeny az út neki (szólás): gúnyosan mondják arra, aki magának akar mindent.

Ha útra kapsz, ösvényt ne keress (közmondás): válaszd a megbízhatóbb megoldást, és ne az ismeretlen lehetőség után kutass.

Nincsen olyan hosszú út, amelyiknek vége ne volna (közmondás): egyszer minden véget ér.

Nincs veszedelmesebb a közeli útnál (szólás): a legkönnyebb megoldás a legrosszabb.

Az egyenes út is lehet örvényes (szólás): fenntartással kell élni a látszólag sima ügyekben is.

Görbe úton jár (szólás): letér a tisztességes útról, vagyis nem a közösség elvárásai szerint viselkedik.

Ha útnak indultál, törd, ahol csoportos (közmondás): nem szabad visszariadni a nehézségektől, az elvállalt feladatot nehézségek árán is teljesíteni kell; a csoportos jelentése itt: göröngyös.

Jobb az útnak feléről visszatérni, mint rossz helyre menni (közmondás): a rossz célkitűzésekhez nem kell ragaszkodni, a tévedéseket be kell látni.

Rossz útról nehéz visszatérni (szólás): inkább marad a rossz úton, mintsem beismerje, hogy rosszul döntött.

Jobb az úton járni sánta lábbal, mint az úton kívül futni (közmondás): a legfontosabb a tisztességes élet.

Legjobb az egyenes út (közmondás): az egyenes út a tisztességet, őszinteséget jelképezi.

Néha út mellett is eljár az ember (közmondás): mindenki követhet el hibákat.

A csoport érdeklődésétől függően az egyes közmondások alapján lehet beszélgetni konkrét esetekről is. Ezeket rövid szituációs játékként el is játszhatják a diákok (esetleg úgy, hogy a csoport pár tagja eljátszik egy-egy közmondást, a többieknek pedig ki kell találni, mely közmondásról volt szó).

A csoport tagjai gyűjthetnek további szólásokat, közmondásokat is.

3. FELADAT

A feladat egyik célja, hogy a diákokat arra készítse, hogy önállóan megfogalmazzák saját életcéljukat. Ha a csoport tagjai nehezen tudnak hosszú távú célokat megfogalmazni, akkor közösen megbeszélhetik, hogy 2, 5 vagy 10 évre szóló célokat fogalmaznak meg.

A feladat másik célja, hogy a tanár képet kaphasson arról, mely értékek foglalkoztatják leginkább a diákokat, s képesek-e egyáltalán úgy gondolni életükre, mint amelynek célja van.

4. FELADAT

Fontos, hogy a feladatban megfogalmazott kérdésekre ne keressünk most válaszokat. Ha érdeklődő és nyitott a csoport, akkor egy plakátra (akár az 1. feladatban használt) felírhatjuk ezeket a kérdéseket is. Ha nem annyira nyitottak egymás előtt, akkor kérjük meg őket, hogy mindenki írja fel a számára legfontosabb három kérdést egy papírra, s tegye olyan helyre, ahol más nem láthatja, de ahonnan ő később is elő tudja venni. Az év során a többi téma kapcsán (például az oszlop, kereszt, gyertya, kinti út témájú fejezetek kérdéseinél) többször is hivatkozhatunk ezekre a kérdésekre.

5. FELADAT

- Zsolt 1,6: Palesztina lakói jól tudták, milyen fontos az út, amely a sivatag veszélyes tájain segít megmenekülni az eltévedéstől.
- 2Móz 18,20: A honfoglalás kora körül a törvény követése az egyetlen helyes út.
- 1Sám 8,3: A királyság korában az út jelentése elsősorban az életvitelre vonatkozott, amelynek irányát és szabályait Isten törvényei szabják meg.
- Józs 23,14a: A halál az ember végső útja, amelyről nincs visszatérés, s amelyen egyszer mindenkinek el kell mennie.
- Jer 10,23: A próféták arra hívták fel a figyelmet, hogy nem az ember kezében van saját sorsa, életének nem ő a fenntartója és irányítója.
- Ézs 43,19: A próféták azt hirdették, hogy Isten az egyedüli, akinek hatalma van arra, hogy utat készítsen, akár az ember számára pusztulást jelentő sivatagban is.
- Jób 31,4: A bölcsességirodalom szerint az ember cselekedeteit Isten figyeli, s ez nem (csak) ellenőrzést jelent, hanem gondoskodást, védelmet is.
- Mt 7,13: Az út mindig magában foglalja a választás lehetőségét is: Isten lehetőségeket ad, az embernek pedig választania kell.
- Mt 11,10: Keresztelő János igehirdetése a Megváltó útját készíti elő, amely út itt életvitelt, tanítást, Istennel és emberekkel való kapcsolatot jelent.
- 1Kor 12,31: Az útnak az életmódra, magatartásra vonatkozó jelentése itt éri el csúcspontját: Pál apostol a szeretet útjának megmutatásáról ír a következő versekben.

6. FELADAT

A felsorolt nagy vallások tanításában az út hasonló szerepet kap, mint amit az előző feladatban felsorolt példákön keresztül láthattunk: az út képe a törvény teljesítésére, a helyes életvitel megvalósítására, a bölcsesség elérésére, az útmutatás követésére utal.

Ezekhez a tanításokhoz képest Jézus tanítása egészen új szemléletmódot jelenít meg, amikor nem egy eszmére, nem egy erkölcsi vagy spirituális tanításra használja az út képét, hanem saját magára érti azt. Ezzel megváltoztatja a gondolkodást, az általános vélekedést, de az értékrendszert is új szempontok szerint rendezi el: a „személytelen” törvényeknek való engedelmisség és az értékek „személytelen” követése helyett a Jézus Krisztus személye által megmutatott szeretet útja a követendő példa. Egy hasonlattal leírva: Jézus Krisztus nem térképet ad kezünkbe a tájékozódáshoz, hanem idegenvezetőt ad társul az úton járáshoz.

Érdekes már most megemlíteni azt is, amiről majd a 9. fejezetben lesz szó, hogy a keresztények számára az úrvacsora, amely a halál ellen való „orvosságként” is szolgált, a halálon is átvezető utat

jelentette. Az apostoli atyák dolgozták ki azt a tanítást, amely szerint Jézus Krisztusnak az úrvacsorában jelen levő személye biztosítja, hogy aki él vele, azon a halál nem arathat diadalt.

7. FELADAT

A feladat célja ismételten a diákok ismereteinek, érzéseinek, kérdéseinek, álláspontjának, előítéleteinek feltérképezése, de most már kifejezetten a hit és a kereszténység vonatkozásában.

A csoport tagjaival érdemes arról is beszélgetni, hogy a dogmatikai és etikai témák feldolgozása, amelyeket ez a tankönyv jár körbe, a témák jellegéből fakadóan nagymértékben épít a saját véleményalkotásra, az önálló állásfoglalásra és a személyes kérdések megfogalmazására. Az út elemeinek kapcsán (emelkedő, útkeresztvezetés stb.) fontos arról is beszélnünk, hogy a hit fejlődésével együtt jár, hogy időnként zsákutcában érezzük magunkat, míg máskor hitünk „szárnyal”, de hitünk megélésének természetes eleme az is, hogy állandóan kérdések foglalkoztatnak bennünket. Biztassuk a diákokat, hogy fogalmazzák meg kérdéseiket, s ha nem tudjuk a választ (például mert csak az egyén találhatja meg azt saját maga számára), akkor tűzzük ki célul, hogy az úton való együtt járás során abban a kérdésben is megpróbálunk előrébb jutni.

(Ha a diákok egy része a labirintust jelölné meg feleletként arra a kérdésre, hogy az út mely fázisán érzi magát az egyházi tanítások ismeretének kérdésében, akkor beszéljünk ezekről a véleményekről, s mondjuk el például, hogy a labirintus nem ugyanaz, mint az útvesztő.)

8. FELADAT

(A statisztikához lásd például a Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központjának megbízásából a Medián közvélemény-kutató által 2004-ben végzett országos reprezentatív felmérést.)

Barkácsolt vallásosság (*bricolage*- vagy *patchwork*-vallásosság): az emberek a különböző vallási irányzatokból és hagyományokból szedik össze a számukra elfogadható és kedvező tanításokat, spirituális tartalmakat és etikai szabályokat. Ezek az emberek – saját bevallásuk szerint – nem annyira a vallásosság, mint inkább a spiritualitás iránt érdeklődnek, az egyházi keretek pedig szinte egyáltalán nem vonzzák őket. Gyakran „keresőként” definiálják magukat, és kifejezetten elutasítják bármilyen végső válasz vagy bizonyosság megszerzését, amely magatartás többnyire a pluralizáció eredményének tekinthető.

Fő kritikája lehet, hogy ha egy vallási hagyományból csak egy-egy tanítást vagy például csak a spiritualitáshoz kapcsolódó szokásokat emeli ki valaki, úgy a kiemelt dolog lényegét és fő vonásait elveszíti, s így az adott vallás többi eleme nélkül, önmagában nem állja meg eredeti helyét.

Jézus tanítása alapján ezt úgy fogalmazhatnánk meg, hogy nem lehet „egy kicsit ezen az úton, egy kicsit azon az úton” járni. Ha meg akarom ismerni a keresztény vallást, ha Jézus tanítása szerint akarok élni, akkor ezen az úton kell járnom.

Nagy népszerűsége miatt fontos beszélünk a „maga módján vallásos” ember jelenségéről, annak veszélyeiről és kritikájáról. Ám arról is ugyanilyen fontos beszélgetnünk a diákokkal, hogy e hozzáállás népszerűségének oka az, hogy a vallási tanításoktól sokszor nem kapják meg az emberek a kérdéseikhez a megfelelő útmutatást. Ez nem a vallások hibája vagy hiányossága, hanem a vallások interpretációjának és kommunikációjának hibája és hiányossága. Erre a *bricolage*-vallásosság népszerűsége kiválóan felhívja figyelmünket. Ez ellen a keresztény vallás esetében a teológusok, a lelkészek és az egyes keresztény emberek is nagyon sokat tehetnek.

9. FELADAT

A jeleknek és szimbólumoknak szemiotikai iskolák szerint több eltérő felosztása és értelmezése létezik. A kérdés megválaszolásához ezek ismeretére nem lesz szükségünk. A szimbólum és jel közti legfontosabb különbséget arról az oldalról érdemes itt megközelíteni, hogy a jelek közvetlenebbül, konkrétan és behatárolhatóbban állnak egy-egy jelenség vagy dolog helyében. A szimbólum ezzel szemben bármilyen megállapodás alapján utalhat az általa jelzett összefüggésekre. A vallástörténet-

ben a szimbólumoknak kiemelkedő jelentőségük van amiatt, hogy az érzékelhető jelölő bármilyen elvont és mély jelöltre képes utalni.

A felsorolt szavak mindegyike állhat jel és szimbólum pozícióban is. A kérdést az dönti el, hogy tapadnak-e hozzájuk az adott társadalom számára fontos összetettebb jelenségek (szimbólum), vagy például pusztán az alaki hasonlóság miatt használták fel (jel). Szimbólum helyzetben álló rózsza például a Luther-rózsza, ebben az esetben egy konkrét versre utal: „Rózsákon jár Jézus híve, ha keresztet hordoz szíve.” Néprajzi értelemben utalhat a nőiségre. Ha viszont egy kertészboltban látjuk egy polcra rajzolva, ott – a közvetlen utalás miatt – jelként áll, mert arra utal, hogy ezen a polcon található a rózsatövek. A felsorolt szavak mindegyike esetében hasonló példákat fogunk találni.

Mivel a kereszténység többszörösen beágyazódik a kultúrába, a legtöbb szimbólumelemének másutt is megtaláljuk a helyét. A kereszt például a vízszintes és függőleges dimenzió találkozásaként olyan mély metafizikai tartalmat hordoz, hogy ennek vallási tartalma is egyértelmű. A kereszt a korpusszal együtt vagy elterjedt stilizációban alkalmazva azonban elvéthetetlenül a kereszténység szimbóluma. A kenyér és a bor külön-külön más területen is lehet szimbólum. Egy asztal mellett ülő tizenkét vagy tizenhárom emberrel már az utolsó vacsorára utal. Hasonló a helyzet például a töviskoszorúval is. A tövis az Ószövetségben Isten ítéletének szimbóluma attól a ponttól kezdve, amikor az első emberpár vétkének következtében a föld már tövist és bogáncsot terem. Az uralkodóknak járó koszorú szintén létező szimbólumával együtt a töviskoszorú összetéveszthetetlenül a kereszténységre utal.

KÖZELKÉP

A közelképben olvasható Katharina von Bora vázlatos életrajza. Az útkeresés evangélikus feldolgozásához szinte kínálja magát az ő életrajza. A szökés kiszínezett, legendás elemekkel kiegészített változata – a fal áttöréséről, a halashordóba való bebújásról – nem hiteles. Ehelyett bőven találunk benne elgondolkodtató és megszívlelendő elemeket: például azt, hogy a zárda falai közé becsempészett könyv olyan gyökeres változást idéz elő a felesküdt apácák szemléletmódjában, hogy mindent kockára téve szökést kísérelnek meg. A röviden taglalt életút megbeszélésénél igyekezzünk azokra az – önmagukban talán kevésbé látványos – információkra fókuszálni, amelyek a mindennapokban való helytállást, valamint a következetességet és a másokért való áldozatvállalást domborítják ki.

Katharina von Bora életútja

Katharina von Bora elszegényedett szász nemesi családban született 1499-ben. Hatévesen már kolostorba adták. Először egy bencés kolostoriskolába, majd a Grimma melletti cisztercita zárdába, ahol anyai nagynénje volt az apátnő. Ez a kolostor nemesi származású leányok befogadására szolgált, s elég nagy földbirtokkal és vagyonnal rendelkezett. A szülőkről nem tudunk semmit; az apa, úgy látszik, korán elhunyt; három fiútestvéréről történik említés, akik nem túl jelentős állásokat töltöttek be az udvarnál. A regula szigorú volt, és a házirend tiltotta, hogy az apácák barátkozzanak egymással. Hallgatásnak kellett uralkodnia; a nővéreknek előírták, hogy lehajtott fővel, lassú léptekkel járjanak. A napirendet imádságok és éneklések határozták meg. Katharina a zárdában megtanult írni-olvasni, és alapszintű latintudást is szerzett.

Nem tudni, hogy milyen hírek jutottak be a klauzúra rácsai mögé Lutherről és írásairól: mindenestre a reformátor gondolatai gyökeresen felforgatták Katharinának és barátnőinek addig biztosnak hitt értékrendjét. A szüzességi fogadalom egyáltalán Isten akarata szerint való? A szerzetesi életvitel értelme és célja megkérdőjeleződött számukra. Időközben jött a hír, hogy az ágostonos rendet feloszlatták. Kilencen, köztük Katharina, a zárdából való szökést tervezték. Csakhogy esküt tettek! Nem fogják-e később megbánni tettüket? Vajon hajlandó lesz-e egyáltalán befogadni őket valaki? Ráadásul a szökés nem volt veszélytelen, apácaszöktetésért halálbüntetés járt. Kihez menjenek, ha elszöknek a zárdából? Egyetlen ember van, akiről úgy gondolták, örülne annak, ha megtudná, hogy megszöktek: Martin Luther, aki ezeket a szavakat papírra vetette: „A léleknek semmit sem segít, ha a test szent ruhákat hord, vagy ha szent helyeken van, vagy szent dolgokkal foglalkozik, böjtöl, zárandoklatot

tesz, és csupa jót cselekszik. Hiszen ezek csak testben és azon keresztül történnek. Hanem történnie kell még valami egész másnak, ami a lélekben megy végbe, kegyességet és szabadságot adva annak...”

A szökevényeknek voltak külső segítők: három torgauai polgár és a plébánosuk, Gabriel Zwilling, aki gondoskodott róla, hogy egy szekér várja őket, amelynek ponyvája védelmet nyújtott a kíváncsi pillantások ellen.

Amíg ki nem jutottak a tartományból, fennállt a veszély, hogy kézre kerítik őket. Pár nappal később Wittenbergben, Luther kolostora előtt állt meg velük a szekér. A reformátor valóban nagy örömmel fogadta őket, ugyanakor reá hárult a feladat, hogy a polgárok között találjon olyanokat, akik befogadják őket. Ám még nehezebb volt számukra munkát biztosítani. Hogy közülük a legtöbbet minél hamarabb férjhez akartak menni, az azért volt érthető, mert hajadonok számára nem volt semmilyen foglalkozás. Abban az időben tizenöt-tizenhat éves korban szokták férjhez adni a lányokat. A huszonnégy esztendőes Katharina von Bora már majdnem vénlánynak számított. Az első évben komolynak ígérkező kapcsolat alakult ki közte és egy Baumgärtner nevű nürnbergi patrícus fiatalember között, s Luther nagyon örült, remélte, hogy házasság lesz a dologból. Ám az apa visszahívta fiát Nürnbergbe. A másik férjjelölt az orlamündei lelkész volt. Őt azonban Katharina semmiképpen nem akarta párjának. Meglehetősen határozottan kijelentette: nagyon szeretne férjhez menni, és ha Nikolaus von Amsdorf vagy doktor Luther kérné meg a kezét, igent mondana. Amsdorfnak, Luther barátjának és egyetemi docens kollégájának azonban más tervei voltak, Luther pedig – mint később maga mesélte – akkor még azzal a gondolattal foglalkozott, hogy a Schönfeld nővérek egyikét veszi feleségül. Ám Eva von Schönfeld túlságosan hosszúnak találta Luther tétovázását, és férjhez ment egy jóra való orvoshoz; nővére is bevezett a házasság révébe. Katharina von Bora azonban makacsul kitartott elhatározása mellett.

Így Martin Lutherrel kötött házasságot 1525-ben. A sokféle nászajándék között szerepelt az a húsz forint, amit Albrecht mainzi érsek küldött; emiatt majdnem összeveszett az ifjú pár. Luther azonnal vissza akarta küldeni a pénzt, amely első ellenfelétől, „a babilóni Nimródtól és Gigásztól” származik. A racionális gondolkodású Katharina asszony azonban úgy vélte, hogy a még fölöttébb hiányos háztartásban minden forintra égető szükség van.

Házasságkötésük után Katharina rágalmazások áradatának lett a céltáblája, amelyek még a 17. és a 18. században sem szűntek meg. Terjengős, barokk stílusban írt vaskos életrajzok jelentek meg róla, amelyek egyike *Lucifer Wittenbergensis*nek, nimfomániás fúriának mutatja be, aki minden útjába kerülő diákkal bujálkodik. Luther házasságkötése idején már nem volt egészséges, és egészségi állapota csak tovább romlott az évek során. Katharina minden gondoskodása ellenére egyre gyakrabban jelentkeztek betegségek, összeroppanások, s közben az elvárások Lutherrel szemben egyre csak növekedtek. Házasságuk nyomán kiépítettek egy barátokból és tanítványokból álló nyilvánossági kört, amelynek köszönhetően a reformáció személyesen érintett emberek saját belső meggyőződése és küldetése lett.

Katharina ezután nekiállt, hogy berendezze háztartását a fekete kolostorban, amelyet János választófejedelem adott nekik nászajándékként. A kolostor, amelyben Lutheren kívül már csak az utolsó prior lakott, lassacskán átváltozott az egészen tekintélyes külsejű Luther-házzá. Katharina asszony fürdőszobát is rendezett be. Az épületet alapincéztette, hogy a közeli, vízzel telt sáncárokból átszivárgó nedvességet megszüntesse; az egykori temető helyére virágskertet telepített, sertésólakat építtetett, a városkapun kívül földet bérelt. Férje a maga szokott csípős humorú módján mondta róla: „prédikátorné, sörfőzőnő, kertésznő és ami még lehetséges”. Katharina a kolostor sörfőzési jogát is átvette és hasznosította.

A kor illemszabályainak megfelelően doktornak szólította férjét, de ettől függetlenül tanítványok és barátok előtt is rászólt, ha a doktor úr az egykori nemeskisasszony ízlése szerint túlságosan parasztosan fejezte ki magát. Olvasásra nem sok ideje maradt; hajnali négykor kelt, hogy el tudja látni háztartási teendőit. Szabályos időközökben hat gyermeket hozott a világra, közülük két kislány korán elhalt. „Fuvarozik, földet művel, legeltet és jószágot vásárol, sört főz stb. Közben a Biblia olvasásának is nekifogott, és én ötven forintot ígértem neki, ha húsvét előtt a végére ér. Nagyon komolyan csinálja!

Már Mózes ötödik könyvénel tart!” – írja Luther Justus Jonas barátjának, akinek a felesége szintén nemesi származású, szintén sokgyermekes családanya, Katharina meghitt barátnője volt.

Doktor Luther csak a kezdetben megállapított fizetését kapta, a kilenc régi *schockot*, amelyet házasságkötésekor száz forintra emeltek, később pedig megdupláztak. Könyveiért honoráriumot, egyetemi előadásaiért tiszteletdíjat soha nem vett fel. Kétévi házasság után még mindig száz forint adóssága volt.

Luther nőtestvérei korán meghaltak, az árvákat Katharina asszony fogadta magához. Az egyik nővér öt utódot hagyott hátra, a többiektől hat maradt, ez összesen tizenegy, vagyis a saját magzataival együtt tizenhat gyermekről kellett gondoskodnia. A tizenhat gyermek kivül Katharina kosztos diákokat is tartott a házban; Luther halála után is jórészt ebből élt. A diákok az egykori szerzetesi cellákban laktak. De mások is beállítottak kosztra-kvártélyra. Doktor Luther házában lakni nagy megtiszteltetésnek számított, meg aztán Wittenbergben nem volt sok vendégfogadó. Egy fejedelmi személyt, aki Luther házában szándékozott megszállni, jóakarói előre figyelmeztették: „A doktor házában fiatal emberek, diákok, fiatal lányok, özvegyek, öregasszonyok és gyermekek szerfölött vegyes csapata lakik, nagy a nyugtalanság, emiatt sokan sajnálják Luthert.”

1546-ban Luther betegsége ellenére három fiával együtt Eislebenbe utazott, hogy a grófok viszályát elsimítsa, de többé már nem tért vissza Wittenbergbe. A vártemplomban helyezték örök nyugalomra.

Katharina férje halála után kosztadásból volt kénytelen fenntartani magát élete végéig. Luther ugyanis, bármennyire szerette nejét, és bármennyire is akart gondoskodni róla, olyan végrendeletet írt, amely a tartományi törvények szerint érvénytelen volt. Azt akarta, hogy felesége legyen az egyedüli örökös, és a gyermekek számára nem akart gyámokat kijelölni, mert véleménye szerint a gyámok csak civódást és nehézségeket idéznének elő. Csakhogy a szigorú jogszabályok védelmezték a gyermekek és más örökösök érdekeit, az özvegy számára nem biztosítottak egyéb igényjogosultságot „egy szék-nél meg egy rokkánál”. A választófejedelem hatalmi szava megmentette a doktorné asszonyt ettől a legvégső következménytől. Az özvegy még kegydíjat is kapott; de ennek folyósítása gyakran elmaradt, részint a későbbi háborús események miatt; olyankor megint a kosztosok következtek.

A schmalkaldeni háború miatt Katharina családjával Magdeburgba menekült, majd tovább Braunschweigbe. Visszatérésükkor wittenbergi otthonukat és kertjüket feldúlva és kifosztva találták.

Legidősebb fiuk, Johannes Luther jogi tanulmányainak költségeit Albrecht herceg fedezte. Johannes végzett jogászként feleségül vette Luther reformátortársának, Caspar Crucigernek a lányát. Az egyetlen gyermek, akinek révbe érkezését, ha az apa nem is, legalább az anya, Katharina még megélhette.

1552 nyarán pestisjárvány miatt az egyetemet is bezárták. Katharina elvesztette kosztos diákjait és szűkös megélhetését. Torgauba menet a lovak megbokrosodtak, kocsijuk felborult, Katharina pedig tüdőgyulladást kapott, amely végzetesnek bizonyult számára. Halálos ágyán arról beszélt, hogy bojtorjánként szeretne csüngen Krisztus ruháján.

Katharina von Bora szavaiból csak az maradt ránk, ami alkalmat adott a buzgó feljegyzőknek, hogy Luther fölényes bölcsességét kidomborítsák. Leveleit – kevés kivétellel – nem tartották érdemesnek megőrzésre. Luther gyakran nógatta, hogy szorgalmasabban olvassa a Bibliát, főleg a zsoltárokat. Egy ilyen alkalommal Katharina asszony megjegyezte, hogy eleget olvasott már: „Adja Isten, hogy a szerint éljek!”

Katharina von Bora életútján átüt lendületes személyisége, valamint az a következetesség, ahogy egész életét fontos döntéseinek rendelte alá: először, amikor Luther írásainak, másodszor, amikor személyesen magának a reformátornak kötelezte el magát.

2. HARANG

Titkos vágyak forrása

A fejezet célja

A fejezetben tárgyalt fogalmak és összefüggések segítségével meg kell érteni, hogy a vallás átélése iránti vágy kultúráktól és koroktól függetlenül minden emberben benne él. Meg kell látni a felsorolt és összegyűjtött jelenségek vallási hátterét, és fel kell ismerni az így megélhető vallásosság töredékes voltát.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *A vallás és a vallásosság általános jelenléte a mindennapokban. Elhívás.* B, I–II., F, M, T, 1–3.
2. tanóra: *Pótszerek.* III–IV., 4–6., K
3. tanóra: *Művészetek.* V., 7–9.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Elhívás. I., V., F, M, 2., 3., 8., K.

Ajánlott irodalom

- Delumeau, Jean: *A paradicsom története, a gyönyörök kertje.* Európa Könyvkiadó, 2004.
Hankiss Elemér: *Az emberi kaland.* Helikon, 1999.
Huxley, Aldous: *Az észlelés kapui.* Göncöl Kiadó, 1997.
Szentmihályi Szabó Péter: *Világok virága.* Mágus Kiadó, Budapest, 1993.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

homo religiosus: 12. fejezet (egyetemes kinyilatkoztatás), 13/1. feladat

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

Szabad asszociációra épülő feladat, amelynek során a diákok végiggondolhatják, mit jelent számukra a harangszó, s mi az a mélyebb rétege a valóságnak, amelyet előhív belőlük. Ha már a képek alapján beszéltünk ezekről a valóságrétegekről, érdemes feltenni a saját életünkre vonatkozóan is ezt a kérdést.

Néhány (nem teljes és nem kizárólagos) példa a felsorolt képekhez adható válaszokra:

- *harang afrikai faluban*: istentiszteletre, falugyűlésre vagy például sportprogramra hívó szó, amely mindenképp közösségi eseményt idéz fel.

- *harang (alakú dísz) a karácsonyfán*: karácsony ünnepére hív, amely a világ számára általában a szeretet megünneplését, a keresztények számára Jézus Krisztus születését, Isten szeretetének Krisztusban történő megjelenését idézi fel.
- *harangvirág*: a teremtett világ szépségére és titkaira való rácsodálkozásra hív, valamint teremtetségünkre emlékeztet.
- *harangformájú kapucsengő*: egy idegen vagy egy várva várt vendég érkezését jelzi, s a nyitottság és a befogadás átgondolására emlékeztet.
- *hajóharang*: különböző felhívásokra utal, mint a beszállás, az elindulás vagy a veszély jelzésére.

2. FELADAT

A játék célja nem a történet pontos eljátszása, hanem az, hogy a diákok „részt vegyenek” egy elhívástörténetben, s ezeknek az első élményeknek a kapcsán képesek legyenek az elhívás témájához fűződő saját véleményüket alkotni vagy önálló kérdéseket megfogalmazni.

A játék során biztassuk a diákokat, hogy olyan szerepet válasszanak, amelyben jól érzik magukat. Lehet olyan szerepet is választani, amely nincs megfogalmazva az eredeti szövegben, például az Egyenes utcában lakó egyik szomszéd vagy az esemény helyszínéhez közel álló fa. Önállóan is kitalálhatnak „szereplőket”, amelyet akkor is fogadjunk el, ha úgy tűnik, hogy nem illik a történetbe (például a Saul zsebében lapuló mobiltelefon), de a szereplőválasztás előtt hívjuk fel a figyelmet arra is, hogy olyan szerepet válasszanak, amelyet valóban fel tudnak vállalni.

3. FELADAT

Ebben a feladatban érdemes abból a kérdésből kiindulni, hogy kinek vannak a harangzúgáshoz kapcsolódó élményei. Többen valószínűleg jártak már harangtoronyban, mások harangozhattak is, eszükbe juthat a karácsonyi szokások köréből a csengettyűzés stb. Mélyebb élmények is előkerülhetnek a kérdés végiggondolásakor. Például egy cselekvési szándék, amelyet harangzúgás szakított félbe, egy megmaradt gondolat, amelyet a harangozás hozott létre stb. Semmi esetre sem szabad erőltetni. Ne várjuk meg azt a pillanatot, amikor láthatóan a fantázia alapján kerülnek elő az álemlékek. Ezért – ha van – néhány példa után nyissuk meg a lehetőséget az elképzelések előtt is.

Elképzelhető az is, hogy a *homo religiosus* érzését nem pont a harangzúgással kapcsolatban élte át valaki. Ez természetes, a harang a könyvben csak egyetlen példája annak a kimeríthetetlenül sok lehetséges konkrét élethelyzetnek, amelyben ehhez hasonló érzések élhetnek át.

(Ehhez a feladathoz lásd még a 12. fejezetet, valamint a 13/1. feladatot is.)

4. FELADAT

Ez a kérdés az előző folytatása, amennyiben az emlékekben, fantáziában és a kifejezésekben, szólásokban megőrzött „megérintettségre” kérdez rá. A keresendő újságcikkekben hasonló érzések átéléséről esik szó akár természeti csapások, lenyűgöző képződmények, tengeri csaták, természettudományos felfedezések stb. kapcsolatában.

Olyan kifejezésekről lehet szó, mint „megbabonázva néztem”, „mozdulni sem tudtam az ámulattól” stb.

5. FELADAT

A révületbe esés és az eksztatikus állapot kérdése nehéz téma. Mai népszerűségük miatt foglalkoztatják ugyan a diákokat ezek a jelenségek, de e fogalmak számtalan mellékjelentése és eredeti jelentésük torzulása megnehezíti a róluk való beszélgetést. Épp ezért fontos azonban ezekről a kérdésekről beszélnünk, másrészt pedig az egyes körökben nagy népszerűségnek örvendő eksztatikus mozgalmak kritikája miatt.

- Az Ószövetség legrégebbi irataiban az eksztatikus prófétaságra találhatunk példát: Isten Lelke „rászáll” a prófétára, s így a próféta „más emberré” válik (1Sám 10,1–16), gyakran eszméletlenül, ruha nélkül fekszik a földön (1Sám 19,24), amely állapotot zenével és tánccal (1Sám 10,5) idézték elő. Olvashatunk arról is, hogy alkohollal (Ézs 28,7), kiabálással és a test kínzásával is segítették

a révületbe esést (1Kir 18,26–29), de ezekre csak negatív példaként találunk említést (például Baal prófétái esetében).

- A nagypróféták esetében az eksztatikusságnak ezek a külső szemlélő számára is látható jegyei már elmaradnak, és elhívásuk víziók és audíciók kíséretében történik (például Ézs 6; Jer 1; Ez 1; Ám 7–9).
- Az Apostolok cselekedeteiben is olvashatunk révületről és eksztatikus jelenségekről (2,1–13; 7,55; 10,10; 11,5), és Pál apostol többször is ír saját élményeiről (ApCsel 11,5; 22,17; 1Kor 14; 2Kor 5,11–16). Ám ezekben az esetekben fontos hangsúlyozni, hogy az eksztatikus élménynek már közel sincs akkora jelentősége, mint például az értelmes beszédnek. Az eksztatikus élmény a prófétálásban, a feltámadott Krisztus hirdetésében sokadrangúvá válik.

Az eksztázisról való beszélgetés során hasznos segítségül szolgálhatnak az alábbi gondolatok:

- „Az »eksztázis« [eredeti jelentése] (»kilépés önmagunkból«) arra a rendkívüli elmeállapotra utal, amikor az elme túllép a saját közönséges szituációján. Az eksztázis nem az ész tagadása [...]. Az »eksztatikus ész« ész marad; nem valami irracionálist vagy antiracionálist fogad be – amit csak önpusztítás árán tehetne meg –, hanem meghaladja a véges ész alapvető feltételét, a szubjektív-objektív szerkezetet. A misztikusok aszketikus és meditációs gyakorlatok révén akarják elérni ezt az állapotot. De a misztikusok tudják, hogy ezek a gyakorlatok mindössze előkészületek, s hogy az eksztázis megtapasztalása kizárólag annak tudható be, hogy a titok megnyilatkozik egy kijelentésszerű szituációban. [...] A nagy vallások klasszikus irodalmi beszámolóí az eksztatikus tapasztalatokról teljesen egyeznek ezen a ponton, hogy tudniillik míg a démoni megszállottság megsemmisíti az ész racionális szerkezetét, addig az eksztázis megőrzi és felemeli – de meg is haladja azt. [...] Az úgynevezett eksztatikus mozgalmak szüntelenül abban a veszélyben vannak (és e veszélyt csak nagyon ritkán tudják elhárítani), hogy összekeverik a fölizgatottságot az isteni Lélek jelenlétével vagy a kijelentés megnyilvánulásával. A titok minden megnyilvánulásában objektíven és szubjektíven történik valami. A vallásos fölizgatottság állapotában viszont csak szubjektíven történik valami, gyakran mesterségesen gerjesztve. Tehát nincs benne semmi kijelentő erő.” (Paul Tillich: *Rendszerezés teológia*, 103–105. o.)
- „Minthogy a sámánizmus az eksztatikus élményből és a mágiából tevődik össze, többé-kevésbé nehezen alkalmazkodik az öt megelőző vallási struktúrákhoz. Az ember olykor meg is hőkken, ha egy sámánszeánsz leírását visszahelyezi a kérdéses népeesség vallási életének egészébe: mintha két teljesen különböző vallási univerzummal volna dolgunk. Ez a benyomás azonban téves: a különbség nem a vallási univerzumok struktúrájában, hanem a sámánszertartás során kirobbanó vallási élmény intenzitásában van. A szertartás majdnem mindig az eksztázishoz folyamodik, és az egész vallástörténet előttünk áll annak bizonyítására, hogy semmiféle vallási élmény nincs úgy kitéve a torzulásoknak és aberrációknak, mint az eksztatikus élmény.” (Mircea Eliade: *Sámánizmus*. Osiris Kiadó, 2001.)
- A vallásos felizgatottságon a szerző talán nem azt az állapotot érti, amely Hildegard von Bingen (11–12. század) esetében ismertté vált az egyháztörténelemben. Élete a keresztény misztika egyik csúcspontja. Német bencés kolostorokban átélt látomásait híres trilógiájában örökítette meg, amely a rupertsheimi Scivias-kódexben maradt fenn. Gyenge és beteges testalkatú volt, de lelkileg olyan erős, hogy „német prófétanőnek” is nevezték. Több uralkodó kérésére mondta el próféciáit. Misztikus élményét egy helyen így írja le: „A megnyílt égből lángoló fényesség jött felém, olyan, mint a villám fénye. Áthatolt a fejemen, és lángba borította egész keblemet és szívemet, de nem égetett, csak melegített, ahogy a napfény melengeti a tárgyakat. És hirtelen megnyílt előttem a zoltárok és az evangéliumok értelme... Mindezt láttam és hallottam, és mégis vonakodtam attól, hogy leírjam mindaddig, amíg Isten ostorával betegágyba nem hajtott engem. Amikor aztán ott írni kezdtem, visszatért az erőm és fölépültem a betegségből.”

6. FELADAT

A reklámok szerepéről még lesz szó később (lásd 8/6. feladat). Itt most csak azt figyeljük meg a diákok, hogy vannak-e olyan értékek, amelyeket az adott árucikkhez kapcsol a reklám, holott valójában az adott árucikk csak (ideig-óraig tartó) pótszerként szerepelhet ezek megszerzésében. Ilyen értékek lehetnek például: boldogság, közösség, megtisztulás, nyugalom, békesség, bölcsesség, szeretet.

A kérdésben szándékosan nem szerepelnek a drogok, hiszen ezekről legálisan nem készülnek reklámok. Mégis hozzávehetjük a kérdéshez a drogokhoz való hozzájutást és azok tiltás ellenében is terjedő használatát, mert ezeknek is megvannak a saját reklámozási trükkjei és szokásai.

A droghasználatnak a főszövegben említett „természetes kulturális beágyazódásáról” a társadalmért hozott áldozat értelmében manapság ugyan nem beszélhetünk, de a drogok egyéni és közösségi használata a kultúra újabb és újabb formáinak kialakulásában játszik szerepet. A drogok valláspótló szerepéről lásd: Mészáros György: Techno-house szubkultúra és iskolai nevelés. *Iskolakultúra*, 2003/9. 4–64. o.

7. FELADAT

Geertgen tot Sint Jans (1460-1465 körül – 1495 előtt) észak-németalföldi festő, a holland festészet első jelentős alkotója.

A kép 1Móz 3,15 és Jel 12 bibliai részekre utal, vagyis az első rész Máriát Éva utódjaként mutatja be, aki örök harcban áll a kígyóval, a második rész Máriát a napba öltözött asszonyként ábrázolja, aki eltapossa a sárkányt. Ám a festő mindkét bibliai rész értelmezéséhez hozzáteszi a művészetek szerepét, amely a képen konkrétan a korabeli zeneművészetben nyilvánul meg: minden harc közben, a kereszthalál minden szenvedése és bármiféle kétség között vigasztalást és örömet nyújthatnak a művészetek segítségével kialakított kapcsolatok.

A feladat kérdése kapcsán beszéljünk arról, hogy a harang a legtöbb vallásban – így például a buddhizmus, a hinduizmus vagy a perzsa vallás számára – Isten szavát jelenti. A keresztény vallásban így a harangnak az Isten szavára utaló jelentése párhuzamba állítható azzal, hogy Jézus maga is Isten szava.

8. FELADAT

Pál apostol (lásd 2. feladat) és Becalél elhívásában nem ugyanazok a szavak szerepelnek, de érdemes lehet arról beszélni, hogy nem mindenkit ugyanolyan feladatra hív el Isten, ezért nem is ugyanazokkal a képességekkel ruházza fel az egyes embereket. A feladatra való elhívás és a megtérésre való hívás természetesen nem keverendő össze, de Saul megtérésekor (ApCsel 9) egyben életre szóló feladatát és megbízatását is megkapja.

A Bibliában csak azokban az esetekben találunk kifogást a szép iránti törekvés és a művészetek ellen, amikor azok háttérbe szorítják a szociális szempontokat, és amikor a szép helyét a luxusra való törekvés foglalja el. Jeremiás és Ámósz (Ám 3,15) azért szólnak a gazdagon díszített épületek ellen, mert az építetők nem fizetik meg a munkások bérét, s így a gazdagok meglopják a munkásokat és a szegényebbeket. Haggeus pedig arra hívja fel a figyelmet: helytelen, ha a vallás ügye háttérbe szorul saját mindennapi dolgainkkal szemben. Az Újszövetségben sokkal kevesebb utalást találhatunk a szép és a művészetek kérdésére, de azok arról szólnak, hogy a gyülekezet tagjait inkább az egyszerűség jellemezze, illetve a luxusra törekvők pompája ne vakítsa el őket a szegények egyszerűségével szemben (lásd például 1Kor 1,26; Jak 2,2–4).

A feladat az értékprioritások tudatosításáról szól.

9. FELADAT

Barth gondolatának üzenete, hogy akár egy templom, egy istentisztelet vagy egy egyházzenei mű megalkotása és létrehozása során nemcsak az intellektuális élmény a fontos, nem a végeredmény vagy az önmagában és önmagáért létező művészet a lényeg, hanem az, hogy az legyen Isten tiszteletére vonzó, vágyat ébresztő és gyönyörűség.

Barth művészetmeghatározása mellett a könyvben szereplő műalkotási minimáldefiníció mellé

további esztétikai felfogásokat is kereshetünk. Lét és létezés hagyományos ontológiai kapcsolatában például fontos szempont lehet, hogy a művészet érzékletesen jeleníti meg a Létet stb.

KÖZELKÉP

Thomas de Quincey könyve, az *Egy angol ópiumevő vallomásai* az első azoknak az irodalmi műveknek a sorában, amelyek központi témája a drogélvezet. Már saját korában is nagy hatása volt, később Baudelaire is beiktatta a *Mesterséges paradicsomok* című munkájába. A kiválasztott részletek azt célozzák, hogy felhívják a figyelmet azokra a veszélyekre, amelyekkel a drog élvezete jár. Quincey könyve számunkra attól érdekesebb, mint a későbbi droggönyve, hogy ő még a keresztény hitrendszer fogalmi készletével operál, amikor élményeit megosztja.

A beszélgetést kezdhethük az alábbi kérdésekkel:

Miért hasonlítja Quincey a patikussal való találkozását és a tőle való vásárlást az ördöggel való szerződéshez?

Miben változhatott meg Quincey életről alkotott felfogása a leszokása után? Képes lehetett-e még normális emberi kapcsolatokra?

Egy angol ópiumevő vallomásai

Thomas de Quincey esszéíró volt, aki ópiumfüggőségéről és arról való gyötrelmes leszokásáról írt vallomása révén vált ismertté. Négy éven keresztül volt ópiumélvező, és ennek az időszaknak az eseményeiről részletes beszámolót írt.

A droggal való megismerkedését a szerző szinte az ördöggel kötött paktumként ábrázolja: az Oxford Streetről hazafelé tartva váratlanul útjába akadt egy gyógyszertár. „A gyógyszerész, aki maga sem tudta, milyen mennyi gyönyörűség akaratlan közvetítője, mintha csak ahhoz az esős vasárnaphoz hasonlana, nyomott és kedélytelen arccal ült az üzletben, mint valószínűleg minden más patikus is ül vasárnap, s amikor ópiumtinktúrát kértem, úgy adta oda, mint akárki más, és a shillingemből vissza is adott, láthatólag igazi réz félpennyeket, egy igazi fafiókból. Mégis, számos emberi tulajdonsága ellenére, úgy él ma emlékezetemben, mint valami üdvözítő látomás egy nem evilági patikusról, aki különleges megbízással, az én kedvemért szállt le a földre.” A szerző soha többé nem talált rá erre a boltra, hiába kereste később.

Az ópium hatásainak leírásakor Quincey „az isteni élvezet mélyének” feltárlásáról beszél: „Itt volt hát egy panacea minden emberi fájdalomra, itt az emberi boldogság titka, melyen a filozófusok oly sok évszázadon át vitatkoztak; a boldogság egy pennyért megvásárolható, és mellényzsebbe tehető; a gyönyört pintes üvegben magánál hordhatja az ember, s a lelki nyugalmat gallonszám viheti a postakocsi.”

A gyönyörök érzékletes leírása után az ópium okozta kínokról is ír, még behatóbban és részletesebben. Quincey a kezdetektől tisztában volt a függőség veszélyeivel, és ezért készült arra, hogy csak saját akaratajára számíthat. De a gyötrelmek, amelyekre próbált előzetesen felkészülni, felülmúlták minden képzeletét: „Biztosíthatom az olvasót, hogy számtalan erőfeszítést tettem, csak hogy valamilyen képp csökkenthessem az adagokat; hozzá kell tennem azonban mindjárt, hogy maguk azok, akik a szörnyű küzdelemnek közeli szemtanúi voltak, kértek arra, hagyjak fel a reménytelen viaskodással.” A szerző leírja, hogy képtelenség úgy megszabadulni az ópium gyötrelmeitől, ha naponta néhány cseppel csökkenti az ember az adagját. Ezután következik az ópium emberi szervezetre és elmére gyakorolt hatásának számbavétele.

Beszámol arról, hogy látása furcsa módon megváltozott: mint a gyermek, aki a sötétbe mindenféle alakot hajlamos belelátani, ő is úgy észlelte a világot: „Éjjelente, amikor ébren feküdtem ágyamban, végtelen menetben, komor pompába öltözve vonultak el előttem az árnyalakok, majd végeérhetetlen történetek képei követték egymást szakadatlanul... Álmaidat mélységes szorongás és melabú kísérté, amit szóval leírni szinte lehetetlen. Az idő és a tér érzékelése rendkívül erősen megváltozott.” Épületek és tájak iszonyatos nagyságban jelentek meg előtte, de ez nem nyugtalanította annyira, mint az idő hallatlan arányú megváltozása: „Olykor úgy éreztem, mintha egyetlen éjszakán hetven, vagy akár

száz évet éltem volna. Néha az volt az érzésem, mintha ezer év is eltelt volna. Legalábbis annyi idő, amennyi az emberi tapasztalás határait messze meghaladja.” Végül képes volt felidézni gyermekkorra legjelentéktelenebb eseményeit is igen nagy részletességgel. „A Szentírásban említett félelmetes könyv, melybe minden feljegyeztetik, és mindenért számadás következik – írja Quincey – maga az emberi elme...”

A leszokás végső fázisát ilyen metaforákkal írja le: „Az ópium hatalma már régóta nem a varázshatmán nyugodott, hanem sokkal inkább a kínokon, melyeket ki kellett állnom, miközben igyekeztem leszokni róla... Rájöttem ugyanis, hogy meg kell halnom hamarosan, ha hű maradok az ópiumhoz, így hát elhatároztam, hogy inkább abba halok bele, ha kell, hogy lemondok az élvezetéről.”

ALTERNATÍV KÖZELKÉP

Blaise Pascal találkozása a Szenttel

Pascal 1662-ben bekövetkezett halála után inasa a kabátján egy különös, kemény felületet tapogatott ki, mintha valamivel ki volna tömve. Kíváncsi lett, hogy mi is lehet az. Ollóval felbontotta a varrást, és a kabátba rejtve egy összehajtogatott papírlapot talált, amelyen Pascal kézírásával néhány összefüggéstelennek tűnő mondat volt olvasható.

Blaise Pascal 1623-ban született. Édesanyját hároméves korában elveszítette. Apja adófelügyelő volt, de komoly érdeklődést tanúsított a tudományok iránt is, ezért fia taníttatására nagy gondot fordított, főként azután, hogy látta, fia komoly matematikai talentum. Neves tudósok képezték, és 16 éves korában már értekezést írt a kúpszeletekről, amely Descartes figyelmét is felkeltette. 1639-ben a család Rouenba költözött, s hogy apja munkáját megkönnyítse, Pascal egy számológépet készített számára. A tudományos kérdéseken kívül az ifjú gondolkodót a vallás is igen foglalkoztatta. Az 1640-es évek elejére tehető első megtérése. 1646-ban ismerkedik meg a család a janzenizmussal, amikor az apa hazafelé tartó útján megsebesül, s két, az orvostudományban is jártas férfi kíséri haza és ápolja három hónapon át. A két férfi a janzenizmus híve volt, s nagy hatással voltak a családra, így Blaise-re is.

1654 októberében baleset történt vele és egyik barátjával. A Szajna egyik hídján a lovak átszakították a korlátot, a folyóba zuhantak, és majdnem magukkal rántották a kocsit is. De szerencsére a kantárszár elszakadt, a hintó kocsija megakadt a korlátban, és csak félig lógott le a hídról. Pascal és barátja sértetlenül megúszta. De Pascalra mély benyomást tett véletlenszerű megmenekülésük.

A következő hónapban, november 23-án este fél tizenegy és fél egy között Pascal olyan élményt élt át, amelyről akkor és ott pár mondatos feljegyzést készített: „Tűz! Ábrahám Istene, Jákób Istene, nem a filozófusoké és a tudósoké...” A végén pedig egy zsoltárrészlet: „...igédről nem feledkezem meg.” (Zsolt 119,16)

Ezt követően élete utolsó éveit a Port-Royal janzenista közösségben töltötte, és a janzenizmus elkötelezett és alkalmanként üldözött híve lett.

Pascal a november 23-án készített feljegyzését bevarrta a ruhájába, és egész hátralévő élete alatt magánál tartotta mint személyes titkát, Istennel való találkozásának emlékét és bizonyítékát.

Szempontok és kérdések a közelpé feldolgozásához

Blaise Pascal neve nem ismeretlen a gimnazisták előtt; természettudósként is ismert számukra, de irodalmi tanulmányaik során is találkozhattak a nevével.

Könyvünkben életének egy olyan eseményére összpontosítunk, amely alapvetően meghatározta személyét. Az a két óra gyökeres fordulatot hozott életében. Kérdés azonban, hogy ezt az élményt mennyiben lehet az egy hónappal korábban történt balesettől függetlenül értékelni, illetve ha úgy ítéljük, hogy nem lehet, mennyiben előkészítője ez a hajszál híján végzetessé vált baleset a Szenttel való találkozás élményének.

3. LÉPCSŐ

Előkészület a szenttel való találkozásra

A fejezet célja

A fejezet feldolgozásának célja a főszövegben kiemelt felfogások megismerése, a teizmus legjellemzőbb módszereinek és a teodícea fogalmának és jellemző kérdéseinek megértése. A bölcséleti megközelítéseken túl szóba kerül Krisztus követésének gyakorlati oldala, amelynek megértése a személyes hitélet egy fontos lehetősége.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *A természetes istenismeret lehetőségei és határai*. B, I–III., F, T, 1–5.
2. tanóra: *„Elméleti” akadályok az istenkeresésben: teodícea*. IV–V., M, 6–8.
3. tanóra: *Fizikai akadályok az istenkeresésben*. V., 9–10., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Akadályok az istenkeresésben. 6., 7., 10.

Ajánlott irodalom

- Coreth, Emerich: *Isten a filozófiai gondolkodásban*. Kairosz, Budapest, 2004.
Lancel, Serge: *Szent Ágoston*. Európa, 2004.
Schermer, Michael: *Hogyan hiszünk. Isteneresés a tudomány korában*. Typotex, 2001.
Weil, Simone: *Kegyelem és nehézkedés*. Ford. Pilinszky János. Vigília, 1994.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

- boldogság és szükségletek: 5. fejezet
a hit mélysége és Krisztus szeretete: 10. fejezet
felnőtt hit: 13. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A bevezető elolvasása után beszéljünk a diákokkal az elinduláshoz, a fellépéshez, az előrejutáshoz kapcsolódó saját élményeikről, véleményükről. A kérdést lehet a hitükre vonatkoztatni, de tanulmányaikra, teológiai tudásukra, személyiségük fejlődésére vagy egész életükre nézve is fel lehet tenni.

Martin Luther King idézete bátorságot próbál adni, hiszen amikor az egész lépcsősort látjuk, könnyen elbizonytalanodunk és elbátortalanodunk, ám egyetlen lépcsőfok megtételére inkább képesnek érezhetjük magunkat. Lehet, hogy kis célok kitűzésével messzebb juthatunk, mint ha mindig nagy végcélokat próbálunk teljesíteni.

2. FELADAT

Napjainkban általános és gyakori jelenség az istenkeresés, amelyre utaló jelek például a következők: csodák és gyógyulások előtérbe kerülése, az igazság keresése, az élet értelmének kutatása, álmok értelmezése, meditációk népszerűsége, életünk nagyobb távlatokban való elhelyezése, ezoterikus (titkos) tanok elterjedése, misztikus szemléletmód divatja, stb.

Ám ezek nem feltétlenül a kereszténység Istenének keresésére irányulnak. Ennek ellenére nem zárhatjuk ki, hogy például az élet értelmének keresése istenkeresés. S ha ez a keresés az őszinte, végső válasz kutatását jelenti, és nem abszolutizál egy közbenső, részleges választ, akkor nevezhetjük istenkeresésnek.

Az istenkeresésre biztat a Biblia is számos helyen. Már Mózes könyveiben is azt olvashatjuk, hogy az „eredményes” istenkeresés feltétele az őszinte, teljes életet rászánó keresés. A bölcsességirodalom még az életet szabályozó törvények megértésének és teljesítésének feltételül is az istenkeresést szabta meg. Ámós próféta szavai mintha egészen napjaink helyzetére íródtak volna: a mai kereső ember minden vallást, minden kultúrát „kipróbál”, hogy megtalálja a kérdéseire a választ. De Ézsaiás gondolatai is jellemzik napjaink szituációját: sokan egyáltalán nem is keresnek, kényelmi vagy biztonsági okokból lemondanak az egészen közel lévő Isten kereséséről, pedig a találkozáshoz Isten keresésére is szükség van. Jézus mondatai igazi bátorítást, erőt és reménységet adhatnak az istenkereső embernek.

3. FELADAT

A kérdés feldolgozásakor különböztessük meg Isten ábrázolásait a tőle elvárt feladatoktól, funkcióktól, és így keressük azokat a vonásokat, amelyek arra utalnak, hogy szeretjük őt saját képünkre formálni. A Szentháromság személyei közül általában a Szentlélek esetében a „leghűbbek” az ábrázolások, mert itt rendelkezünk a legtöbb, kellőképpen elvont és jól ábrázolható bibliai jellemvonással (szél módjára fúj, galamb vagy tűznyelvek képében jelenik meg stb.). Jézus „arcai” is szimbólumok; a róla készült képeket annak ellenére is felismerjük, hogy eredeti, hiteles ábrázolással rendelkeznenk róla. Az Atya óvatos ábrázolásai általában az attribútumaira történő utalások (például mindentudóságára utalnak a szemmel).

4. FELADAT

- Teizmus.
- Ateizmus.
- Agnoszticizmus. Az igazolhatóság és a bizonyíthatóság hiánya miatt az agnosztikusok gyakran feleslegesnek vélik az Istenről való mindenféle gondolkodást.
- Deizmus. Ez az egyik leggyakrabban idézett gondolat a deizmus felfogásának szemléltetésére.
- Teizmus és deizmus. Eddig a pontig a két felfogás megegyezik, a különbség a „részt vesz-e Isten a világ fenntartásában és irányításában?” kérdésnél kezdődik.
- Teizmus és deizmus. A különbség ott kezdődik, hogy a teizmus szerint a világ nem örök, a deizmus egyes irányzatai szerint viszont a világ végtelen.
- Ateizmus. Amint az ateisták Isten létevel együtt tagadják az Istentől való teremtettséget, úgy a világ és benne az egyes ember élete végének bármilyen meghatározottságát, célját sem ismerik el.
- Agnoszticizmus.
- Teizmus, de ha a „fenntartott” szó nem szerepelne a mondatban, akkor deizmus (is) lehetne.
- Ateizmus és agnoszticizmus. Az ateizmus Isten tagadása miatt állítja az embert a középpontba, az agnoszticizmus pedig azért, mert Istenről úgysem tudhatunk meg semmit, figyelmünket ezért vissza kell irányítanunk magunkra.

- Agnoszticizmus. Az idézet helye: Thomas Henry Huxley: *Agnoszticizmus*, 1889. Az agnoszticizmus fogalmát Huxley alkotta meg, s 1869-ben kezdte használni, hogy a „korlátlan” és a „megismerhetetlen” fogalmihoz kapcsolódó metafizikai kérdéseit rendszerezhesse.
- Deizmus. Az egyik leggyakrabban alkalmazott példa a deizmus felfogásának szemléltetésére, a 16–17. századi fizika fejlődése nyomán kialakuló értelmezés. (Kepler bolygótörvényeit és Newton mozgástörvényeit egyes későbbi irányzatok így alkalmazták a teológiai tanítások értelmezésére. Ezek szerint a világot Isten mint órászmester felhúzta és elindította, majd magára hagyta. Később, a 20. század végén Richard Dawkins biológus ezt használta fel rendkívül népszerűvé vált könyve címéül: *A vak órászmester*, amely művében Isten teremtő voltát és létét vonta kétségbe.)

A legnagyobb kritikát az jelenti

- a deizmus számára, hogy nehezen tud számot adni a gondviselés tanításáról.
- a teizmus számára, hogy míg a deizmus felfogása könnyebben elképzelhető (Isten a fizikai törvényeket adta, hogy ellássák a világot), addig a teista istenfelfogás sokkal nehezebben képzelhető el.
- az agnoszticizmus számára, hogy a 20. század számos tudományos fejlődése után kijelenthetjük, hogy soha semmiről nem tudhatunk és nem állíthatunk biztosat (lásd például kvantummechanikai határozatlansági elv), így az agnoszticizmus kérdésfelvetésének nincs határa.
- az ateizmus számára, hogy sokak szerint az ateisták nem ismerik el ugyan Isten létét, de valamilyen más dolgot ugyanazokkal a tulajdonságokkal ruháznak fel, ugyanúgy hisznek benne, s így az válik istenükké.

5. FELADAT

A beszélgetést a három ószövetségi idézet értelmezésével kezdjük, hogy a diákok világosan lássák a mondatok és a teista módszerek közti megfelelést. A három beszédmód az Istenről szóló analogikus beszéd három alaptípusa.

Via eminentiae: az Istenről szóló kijelentések a véges tulajdonságok abszolút állításával nyerhetők: hatalommal bíró – mindenható.

Via negationis: az Istenről szóló kijelentések a véges tulajdonságok tagadásával állíthatóak: véges – végtelen.

Via causalitatis: az Istenről tett kijelentések a végső ok feltételezése által születnek: bölcs – a bölcsesség forrása.

A megértés után további bibliai, hétköznapi vagy helyben kigondolt példák kereshetők. A megértést segítheti, ha egyetlen fogalmon mutatjuk be a három esetet. Legyen ez a fogalom a bölcsesség. A *via eminentiae* esetében Istent a legbölcsőbb lénynek nevezzük. A *via causalitatis* a bölcsesség forrása-ként mutatja be. A *via negationis* beszédmódjának segítségével arra utalunk, hogy Isten bölcsessége annyira meghaladja az emberét, hogy az már bolondság az emberi elme számára.

6. FELADAT

A teodícea fogalmát Leibniz (1710) vezette be arra a törekvésre utalva, amely teoretikusan akarja igazolni Isten jóságát a világban megtapasztalt rossz fényében.

De már Boethius is feltette a kérdést: *Si Deus justus – unde malum?* Vagyis ha Isten igazságos, akkor miért gonosz? (Angol nyelven a gondolat szójáték formájában is megjelenik: „If God is good, he’s not God; if God is God, he’s not good.”) Boethius szerint Isten vagy igazságos, de nem mindenható (ekkor nem tudja megállítani a gonoszt), vagy mindenható, de nem igazságos és jóságos (ekkor ő maga cselekszik rosszat).

A bibliai hagyományban (Jób könyve, Prédikátor könyve, passiótörténetek) olyan mélységben jelennek meg a teodícea kérdései, hogy lehetetlennek tűnik megválaszolni őket, ám ugyanígy nem lehet feladni a velük való foglalkozást. (Ha Isten igazságos, akkor miért szenvednek az igazak, és miért megy jól a sora a gonoszoknak? Ha Isten hűséges, miért engedte, hogy Izrael a pogányok kezére jusson? Ha Isten Atya, akkor miért adta oda Fiát, és hagyta, hogy kereszthalált haljon? stb.)

A feladat során a diákokkal beszéljünk ennek a kérdésnek a különféle formáiról, valamint az ezekre

adott lehetséges válaszok erejéről, helyéről. Minden egyes álláspontot s a rá adott ellenérvet érdemes egyenként megbeszélni az alábbi gondolatok alapján: mire ad választ, mire nem ad választ, milyen vizsgálató ereje van, hogyan folytatnák az érvet vagy az ellenérvet.

Fontos hangsúlyozni azt, amit az V. bekezdésben is olvashatunk, hogy a teodícea kérdése sokszor a filozófiai gondolkodás keretein belül marad, s így nem más, mint két egymásnak ellentmondó elmélet, vagy az egymásnak ellentmondó elmélet és tapasztalat „kibékítése az ész színe előtt” (V.).

A kérdés vizsgálata és megválaszolása mást jelent(het) a hívő és a nem hívő számára, s ezt a különbséget hangsúlyozzuk a következő feladattal.

Alternatív feldolgozáshoz javasoljuk a következőt: a 41–43. oldalon szereplő táblázatot lemásolva és soronként felvágva a tanár elhelyezheti a különböző álláspont-ellenérv párokat a terem 12 különböző pontján. A diákok körbejárhatnak a teremben, s választhatnak nekik tetsző álláspontot, utána pedig az eredeti feladat szerint következhet az érvelés. Az osztálykeretet ily módon megbontva ajánljuk gyülekezeti ifjúsági munkában történő feldolgozásra a feladatot.

7. FELADAT

A teológus, a hívő ember a teodícea kérdését vizsgálhatja az ész keretein belül – és mindig vizsgálja is, hiszen az ész ő sem tagadhatja meg –, azonban ezen túl más dimenziókba is képes hatolni válaszáért és vigaszért. Ugyanis a hívő ember tudja, hogy bármilyen sok ismeretet kap is a kinyilatkoztatás különböző formáin keresztül, istenismerete sohasem lehet teljes, így az ész kérdéseire adott racionális válaszok sem lehetnek tökéletesek.

A feladatban felsorolt szempontok (a Krisztus megváltói művében megmutatkozó szeretet, a kegyelem megtapasztalása, mások szenvedésében való részvállalás, a Jézus követésében megmutatkozó szeretet, imádság) fontos lépéseket jelentenek a teodícea problémájában való előrejutásban csakúgy, mint a szenvedés és a rossz megtapasztalásának legyőzésében és a szenvedő ember vizsgálatában. Ezek a poimenikai szempontok pedig legalább annyira fontosak, mint a racionálisak, sőt gyakran csak ezek tudják eljuttatni a kérdező embert a megbékélés állapotába.

Ennek hangsúlyozása legalább olyan fontos feladat, mint a teodícea kérdésfelvetésének és racionális válaszkérésének végiggondolása, ezért ez a feladat legyen legalább olyan hangsúlyos, mint az előző.

(A teodícea kérdésre adott válaszok függenek a hit fejlődési szakaszától, lásd 13/6. feladat.)

8. FELADAT

Az istenkeresés és a teodícea kérdésének megválaszolása során gyakran úgy érezhetjük, hogy tévúton járunk vagy kudarcot vallottunk. Ez azonban nagyobb távlatban és tágabb összefüggésekben nézve gyakran csak „látszólagos” kudarc, hiszen Isten akkor is ott van velünk, amikor nem vesszük észre. Sokszor éppen úgy segít, éppen úgy ad választ, hogy hagyja, hogy mi magunk találjuk meg a megoldást, s nem kész válaszokat ad kezünkbe. Ahogyan ez az önállóság a felnőtt lét egyik jellemzője, úgy a felnőtt hit tulajdonsága is (lásd 13/6. feladat).

9. FELADAT

„Éhes gyomorral nem lehet himnuszt énekelni” – tartja a mondás. Abraham Maslow piramisa tulajdonképpen ennek az igazságnak a tudományos igényű kifejtése, elméletté fejlesztése. Számos esetben elfeledkeznek az emberek erről a fajta egymásra épülésről. Érdemes a tanulókkal gondolatban végigjárni a szinteket, és már a biztonságérzet kérdésénél látni fogjuk, hogy erről nem csak profán értelemben lehet beszélni, ahogy a szeretetről, az intellektuális, esztétikai és önmegvalósítási szükségletekről sem. Ennek nyomán a beszélgetés során el lehet indulni abba az irányba, hogy mi történik olyankor, amikor valaki semmilyen szükségletében sem szenvedett hiányt; ez a „muníció” hogyan teszi lehetővé azt, hogy kritikus helyzetekben megőrizze hitét és emberi méltóságát. Az oszlop (5.) fejezet közelképével akár össze is kapcsolható ez a feladat, például a következő gondolat segítségével: hogy a náci időszak ellenállóirol járta az a mondás, hogy „szerető édesanyjuk volt”.

10. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok megismerjék és átgondolják, milyen lehet egy kerekesszékes ember helyzete a templomba való bejutást illetően, illetve a gyülekezetbe való bejutás, így beilleszkedés szempontjából is, és ezzel a szemlélettel nézzenek körül közvetlen környezetükben. Próbáljanak javaslatokat tenni a körülmények javítására, esetleg közvetlenül az adott gyülekezetnek is elmondhatják azokat.

KÖZELKÉP

A közelkép megbeszélése segít megérteni, hogy az Isten iránti szeretet különleges értelmet ad életünknek.

Felveti azt a kérdést, hogy Istent hogyan lehet helyesen imádni. A rögzített formák, liturgiák, énekek, szokások, rendelkezések stb. mellett számolnunk kell azzal a lehetőséggel, hogy Isten végső soron azt üdvözít, akit akar. Ennek feltétele sokkal inkább a tisztaszívűség és szeretetének vágya, mint bármely más szabály.

A beszélgetéshez ajánljuk az alábbi kérdéseket:

Mennyiben tekinthető a teodíceakérdés megválaszolásának az az eset, amikor a megoldás egyes elemei megoszthatatlanul személyesek?

Milyen tulajdonság(ok)ra volt leginkább szüksége Compiègne-i Barnabásnak ahhoz, hogy üdvözüljön?

PÉLDÁK ÉS TÁBLÁZAT A 3/6. FELADATHOZ

A lisszaboni földrengésről

1755-ben felbecsülhetetlen emberi és anyagi áldozattal járó földrengés és tengerrengés sújtotta az akkor 275 ezer lakóval Európa negyedik legnagyobb városának számító Lisszabont.

Az első rengés délelőtt 9:30-kor rázta meg a mindenszentek napjára készülő Lisszabon lakóit. 10 percen belül három nagyobb lökéshullám rengette meg a portugál fővárost. A második rengés a város felét romba döntötte: több mint húsz templom és több tucat épület omlott össze, rögtön maga alá temetve az ünnepre összegyűlt tömegeket.

A váratlan riadalom pánikszerű életmentésre kényszeríthette a lakókat. Az összeomló házakban gazdátlanul hagyott gyertyák és tüzek hamar lángba borították környezetüket. A harmadik rengés után a pusztító tűz vette át a hatalmat. Az utcákat és köztereket ellepő menekülők miatt nem nyílt lehetőség az oltás megszervezésére. A tűz gyorsan terjedt, és rövid időn belül Lisszabon nagy része lángokban állt. A tűzvész egy héten keresztül tombolt a városban. A lakosság megpróbált menedéket keresni a tengerparton és a Tejo folyó torkolatában horgonyzó hajókon. De még csak ezután, órákkal később következett a legrosszabb: óriási hullámok csaptak ki a Tejo folyóból, és elöntötték a város alsó részét. A cunami végigpusztította a partvidéket és a folyótorkolatot, az épületeket ledöntötte, a lakónegyedeket elárasztotta, a hajókat felborította és elsüllyesztette. A vízoszlop magassága Lisszabonnál 6 méterre tehető, de egyes partszakaszokon a becslések szerint ezt többszörösen meghaladta. Hatását a környező országokban is érzékelték. A hullámhegy csökkenő intenzitással elérte Franciaország, Nagy-Britannia, Írország, Belgium és Hollandia partjait, míg Gibraltárnál a Földközi-tenger 2 métert emelkedett. A cunami délutánra átkelt az Atlanti-óceánon, és egyméteres tengerszint-emelkedést okozott az Antillák szigetvilágában.

A rengések pusztításából és kiterjedéséből a tudósok arra következtetnek, hogy erőssége elérhette a Richter-skála szerinti 8,6-os értéket. A rengésben gyakorlatilag folyékonyvá vált a város alatti öntéstalaj: sok épület még azelőtt elsüllyedt, hogy a rengésben összedőlhetett volna.

A hármas természeti csapást követően a pusztítás leírhatatlan volt. A kataklizma 60 ezer halálos áldozatot követelt, és letarolta a virágzó portugál fővárost. Szemtanúk leírása szerint „[a] lehetetlenre vállalkozik, aki megkísérli leírni azt a mérhetetlen fájdalmat és az emberekre gyakorolt sokkhatást, amit ez a szörnyű sorscsapás jelentett. Megszámlálhatatlan tömegben jajgattak a törött végtagú emberek, akik saját szeretteik szeme láttára a lángok között szenvedtek nyomorult kínhalált.”

Elie Wiesel: *Az éjszaka* (részlet)

Amikor az egyik nap visszatértünk munkánkból, gyülekezőhelyünkön három akasztófát láttunk.

– Sorakozó! – hangzott a vezényszó.

Köröskörül az SS-fegyőrök fenyegető géppisztolyaikkal – a mindennapi szokásos ceremónia. Ekkor három megbilincselte halálraítéltet pillantottunk meg. Köztük volt a kis „Pipel” is, a „szomorú szemű angyal”...

A három elítélt az akasztófa alá állt. Egyszerre három nyakba vetettek hurkot a pribékek.

– Éljen a szabadság! – kiáltotta a két felnőtt elítélt. A gyermek hallgatott.

– Hol van az Isten, hol van? – kérdezte valaki mögöttem.

A táborparancsnok jelzésére végrehajtották az ítéletet.

A tábor teljes némaságba burkolódzott. A Nap leereszkedett a látóhatár mögé.

– Le a sapkákkal! – üvöltötte a táborparancsnok. Rekedten szólt a hangja. Sírtunk.

– Fel a sapkákkal!

Aztán elkezdődött az elvonulás. A két felnőtt már nem élt. Megdagadt nyelvük kékesen lógott ki szájukból. De a harmadik kötél mozdulatlanul lógott: a könnyű testű fiúcska még élt... Több mint fél óra hosszat lógott még az akasztófán. Szemünk láttára zajlott le szörnyű haláltusája. Az arcába kellett néznünk. Élt még, amikor elhaladtam előtte. Mögöttem újra elhangzott az előbbi kérdés:

– Hol van az Isten?

Magamban pedig a következő választ hallottam: „Hol van? Ott – ott lóg az akasztófán...”

	Álláspontok	Ellenérvek
1.	Ahogy a fényhez hozzátartozik az árnyék, úgy a jóhoz a rossz. Ahhoz, hogy érzékeljük a jót, szükség van a rossz megtapasztalására is (dualizmus).	Gyakran aránytalanul sok rossz található a világban, de legalábbis egyenlőtlen a rossz eloszlása: úgy érezzük, hogy van, akinek csak a rossz jut, míg másoknak csak a jó.
2.	A rossz nem más, mint Isten büntetése (bölcességirodalom, például Jób három barátja: Elifáz, Bildád, Cófár).	Tapasztalataink szerint a szenvedés mértéke nem arányos a véték mértékével, illetve bibliai ellenvetés erre például a vakon született ember meggyógyítása (Jn 9,1–3).
3.	A rosszra nem tudunk választ adni, mert tudásunk csak töredékes (Jób 38–41: Isten útjai felfoghatatlanok).	A kérdést próbálja elkendőzni, s ez ellenkezik a bibliai szemléletmóddal is, amely kérdésre és őszinteségre buzdít (lásd például Isten Jób-nak adott válaszát).
4.	Isten majd a túlvilágon kárpótol minden rosszért.	A túlvilág nem hasonlítható e világhoz, a túlvilág nem azt jelenti, hogy eddigi életünk folytatódik, csak jobb minőségben.
5.	Isten más értelemben jó, mint ahogy mi ezt a fogalmat használjuk.	Egy ismeretlen tulajdonságokkal rendelkező Istennek hogyan tartozhatunk engedelmességgel?

6.	A rossz nem más, mint a teremtés és a teremtettség korlátozottságának következménye (Aquinói Szent Tamás).	A rossz nem úgy van jelen az életünkben, mint egy minőség hiánya, hanem mint aktív tényező.
7.	A rosszból fakadó szenvedés olyan értékeket hoz létre az emberben, amelyeket más körülmények nem tudnának kialakítani (Pál apostol szerint a szenvedés Isten nevelő eszköze; John Keats angol költő megfogalmazásában e világ a „lélekformálás völgye”).	Ezek a „szerzett” jó dolgok nem érik meg azt a szenvedést, amellyel járnak, mert a szenvedés arányaiban sokkal nagyobb.
8.	A rossz az emberek szabad akaratából, szabad döntési helyzetéből következik. Így még mindig kisebb rossz ér minket, mint ha „bábuemberek” lennénk (Augustinus).	Egyrészt a szabad akarat fogalmáról sok teológiai vita folyik. Másrészt nem ad választ arra a kérdésre, amelyre a problémát visszavezetik, hogy miért választotta az ember a bűnbeesés történetében a rosszat.
9.	A heroikus emberi erények nem bontakozhatnának ki akkor, ha nem lenne például természeti rossz (John Hick).	Ezt megcáfolja a szülők gondoskodása vagy például a sportolók teljesítménye, amely anélkül is „hősies” teljesítmény, hogy bármilyen rossz motiválná.
10.	A világban található rossz nem mond ellent Isten mindenhatóságának és jóságának, hiszen ezek épp abban mutatkoznak meg, hogy Isten a bűnöst pusztán kegyelemből megigazítja (reformátorok).	Ez nem válasz például a természeti rossz (katasztrófák, betegségek) kérdésére.
11.	A természeti rossz azért kell, hogy mi valamilyen módon jobbá tehesük a világot (Richard Swinburne).	Egyrészt ehhez túl sok a természeti rossz mennyisége, másrészt az Isten nem játszadoxhat így az emberekkel. Éppen az ilyen típusú gondolkodás tenné igazságtalanná Istent.
12.	A világban található rossz és szenvedés megtapasztalásakor a Jézus szolgálatából, keresztjéből és feltámadásából fakadó szeretet és munka erejére kell a hangsúlyt tenni. A világ minden szenvedését összefoglalja az Atya fájdalma, a Fiú nyomorúsága és a Szentlélek vigasztalása (Jürgen Moltmann).	Ennek a magyarázatnak az elfogadása igényli a Szentháromságban való hitet.

4. KAPU

Kinyilatkoztatás

A fejezet célja

A fejezetben el kell sajátítani a kinyilatkoztatás formáival, a *kereszténység* szó jelentésrétegeivel és a Szentháromság koncepciójával kapcsolatos alapvető információkat. A hit és kultúra, illetve hit és vallás kapcsolódásait egy csoportban jól használható elemző-elmélyülő módszerrel célszerű feltárni.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Vallási adatok, hitvallások*. B, I–II., F, T, 1–4.

2. tanóra: *Istennevek*. III–VII., M, 5–7.

3. tanóra: *Hit és értelem*. 8–10., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

A keresztény tanítás alapfogalmai. II., VII., F, M, T, 3., 4., 7.

Ajánlott irodalom

Keresztény bibliai lexikon. 1–2. Szerk. Bartha Tibor. Kálvin Kiadó, Budapest, 2005.

Lane, Tony: *A keresztény gondolkodás rövid története*. Harmat–Kálvin, Budapest, 2001.

Lewis, C. S.: *Keresztény vagyok!* Harmat Kiadó, Budapest, 2006.

Zahrnt, Heinz: *Mire jó a kereszténység?* Luther Kiadó, 2002.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

igehirdetés: 7. fejezet

igei kinyilatkoztatás: 9–10. fejezet

Biblia: 11. fejezet

általános kinyilatkoztatás: 12. fejezet

misszió: 15. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A feladat rávezet a kinyilatkoztatás kérdésére. Hagyjuk, hogy a diákok szabadon írják fel gondolataikat (valószínűleg többnyire kérdéseiket) az egyes képek mellé a kinyilatkoztatási formákról.

Tudatos válogatás eredménye, hogy a képek nem egyértelműen feleltethetők meg a kinyilatkoztatás

formáinak. (Az utolsó kép a „kereszt a keresztben” címet viselhetné, amelynek kapcsán megemlíthetjük, hogy az igei kinyilatkoztatásról gyakran különös vagy különleges kinyilatkoztatásként beszélünk.)

2. FELADAT

A közölt számok segítségével beszélgethetünk a missziós (például kereszténység, iszlám) és nem missziós vallások (például judaizmus) terjeszkedési lehetőségéről és egyáltalán a terjesztéshez fűződő érdekekről. Az érdek ebben az esetben egyszerű késztetést is jelenthet arra, hogy egy missziós valláshoz tartozó ember elvégezze vallási feladatát. Érdekes végiggondolni a kereszténység számára kínálkozó misszió formáit és lehetőségét az egyre erőszakosabbá váló világban. (A keresztény miszsióról bővebben lesz szó a 15. fejezetben.)

Választ kereshetünk arra a kérdésre, hogy a békesség mely módszerekkel terjeszthető legeredményesebben (az egyszerű és következetes, személyes kapcsolatok tartalmi bővítése). A hinduizmus hagyományosan nem missziós vallás, de különböző formáiban már azzá vált (Krisna-tudat vallása). A beszélgetés célja az is, hogy a tanulók világos képet kapjanak a vallások világhelyzetéről a statisztikák tükrében.

3. FELADAT

Az egyháznak minden korban és minden helyen bizonyosságot kell tennie Krisztusról. Ehhez nem elég elismételni a hitvallásokat, de meg is kell ismerni azok tartalmát, történetét, eredeti kérdésfelvetését.

Péter apostol hitvallása a legegységesebb hitvallás. Könnyen megállapíthatnánk, hogy ennél több állítás megfogalmazására nincs is szükség. Azonban a kereszténység kétezer éves történelme is mutatja, hogy számos olyan kérdés felmerül, amelyeket szükséges tisztázni, és több olyan tévtanítás is felbukkan, amelyektől elhatárolódnunk fontosabb, mint mindenáron az egyetemességre törekedni. Minden megfogalmazás szükségszerűen magával vonja a megkérdőjelezés és a félreértés lehetőségét, de a hitvallás nélküli állapottal elvágjuk magunkat a „*Ti kinek mondotok engem?*” kérdésre adandó válasz lehetőségétől.

A hitvallásoknak számos korlátja van: meghatározza őket a történelem, befolyásolja a kultúra, hangsúlyukat megadja az a felmerülő kérdés, amely újabb hitvallás megfogalmazását teszi szükségessé, korlátozza őket a használt nyelv végessége, valamint az egyetemesség teljesítésének lehetetlensége (az újabb korokban csak egy-egy felekezet vagy néhány ország egyháza által elfogadott hitvallások születnek).

Nem kell minden korban új hitvallást megfogalmazni, mert hitvallásaink tartalmának megismerésével is választ kaphatunk számos kérdésünkre. A hitvallások tartalmi gazdagságának felismerésére is szolgál az előző feladat.

A feladat lehetőséget ad arra, hogy amennyiben a csoport elég érdeklődő, beszéljünk a hitvallás és a hitvallási irat különbségéről.

4. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok átgondolják az Apostoli hitvallás minden egyes szavát, hogy akik gyakran hallják és mondják a hitvallás szövegét, ne essenek a monoton ismétlés hibájába, akik pedig nem ismerik vagy elutasítják azt, most alaposan végiggondolva a szavakat, megfogalmazhassák kérdéseiket.

A feladat elsődlegesen a kérdések megfogalmazását célozza meg. Természetesen a válaszokról is beszélgethetünk, de ezeket hagyjuk meg nyitott mondatnak, amelyekre az egész év során keressük a válaszokat.

A feladatot úgy is megvalósíthatjuk, hogy a hitvallás egyes mondatrészeit felírjuk egy-egy papírra, ezeket sorba rakjuk, s adunk a diákoknak egy kis időt, amíg mindenki felírhatja a papírokra az adott szövegrészhez tartozó kérdését. Később az egyes témáknál (teremtés, szenvedés, keresztfeszítés, pokol, feltámadás, egyház stb.) elő is vehetjük az itt megfogalmazott kérdéseket.

Amennyiben a csoport korábban már foglalkozott az Apostoli hitvallás ilyen irányú vizsgálatával, úgy javasoljuk a következő kérdést:

Vizsgáljuk meg, hogy az alábbi hitvallás-parafrazis milyen többletjelentéssel bír, és mi hiányzik belőle az eredeti hitvallás szövegével összehasonlítva!

„Hiszünk Istenben, Jézus Atyjában, aki nekünk is Atyánk. Hisszük, hogy ő teremtette a világot, benne minket is. Hisszük, hogy szeretetével azon fáradozik, hogy megszabadítson bennünket a céltalanságtól.

Hiszünk Jézus Krisztusban, akit megfeszítettek, aki meghalt, de aki új életre támadt fel. Hisszük, hogy Jézus ezzel legyőzte a bűnt. Hisszük, hogy ezért nekünk örök életünk lehet.

Hiszünk a Szentlélekben, aki megújít bennünket. Hisszük, hogy segít ellenállni a gonosz hatalmának. Hisszük, hogy érezteti jelenlétét a csüggedés és az öröm pillanataiban is. Hisszük, hogy közösséggel és barátokkal ajándékoz meg, hogy hitünk erősödhessen. Hisszük, hogy uralma alatt élhetünk, amelynek nem lesz vége. Ámen.”

5. FELADAT

Niebuhr elmélete szerint mindegyik modellben van igazság, de mindet mértéktartással kell kezelni. Amint nem helyes a túlzott pesszimizmus (például Krisztus a kultúrával szemben), úgy tévútra vezet a túlzott optimizmus is (például Krisztus azonos a kultúrával). A kultúra soha nem lehet teljesen Krisztus-ellenes, amint e világi keretek között soha nem valósulhat meg teljesen a krisztusi társadalom, a krisztusi kultúra.

- Krisztus a kultúrával szemben: Elutasítja a választásokon való részvételt, nem érdeklődik a színház és az építészet (és egyéb művészetek) iránt. A világ romlottságából adódó természetes következménynek tartja a korrupciót és a hazugságot, nem is próbál tenni ellene. A vasárnap megtartása vallási kötelesség.
- Krisztus azonos a kultúrával: Érdeklődik a művészetek iránt, kötelességének tartja, hogy éljen szavazati jogával, és fellépjen a hazugság és a korrupció ellen, mert ez szükséges a krisztusi társadalom megvalósításához. A vasárnap megtartása vallási kötelesség és kulturális szokás.
- Krisztus a kultúra felett: Érdeklődhet a művészetek iránt, fontosnak (de nem kötelezőnek) tartja a választásokon való részvételt, s ha a lehetőségek adottak, akkor a korrupció és a hazugság elleni fellépést. A vasárnap megtartása vallási feladat.
- Krisztus a kultúra mellett: A vallási törvények (például vasárnap megtartása, hazugság kerülése) a legfontosabbak, s ha emellett lehetőség van, akkor részt lehet venni a világi dolgokban (szavazati jog gyakorlása, fellépés a korrupció ellen). A művészetekből nem származik sok haszon, de nem is bűn ezek élvezete.
- Krisztus átformálja a kultúrát: A vallási törvények (például a vasárnap megtartása, a hazugság kerülése) a legfontosabbak, de emellett fontos feladat részt venni a világi dolgokban (szavazati jog gyakorlása, fellépés a korrupció ellen). A művészetek eszközül szolgálhatnak Isten üzenetének közvetítésére.

6. FELADAT

Példák az egyes irányzatok képviselőire:

- konzervatív álláspont: Robert W. Jenson,
- toleránsabb álláspont: Janet Martin Soskice,
- feminista álláspont: Mary Daly.

A feminista teológusok kritikája jogos a másik két álláspontot illetően, hiszen a mai társadalom gondoskodó, életadó anyaképe mögöttes tartalma valóban vonatkoztatható Istenre is, és ez az apaképnek nem szükségszerűen része. Azonban a feminista szemlélet veszélye, hogy a mérleg a másik oldalra billen, s az apakép tulajdonságai háttérbe szorulnak. Másik veszély, amikor a kép alkalmazási területén túllépve a női tulajdonságokat keresik például Jézus Krisztus személyében is.

A feladat során a diákok gondolják végig önállóan, melyek lehetnek az egyes álláspontok értékei és veszélyei.

7. FELADAT

- 1Móz 1,2: Isten Lelke már a teremtés előtti káoszban jelen van.
- Jób 33,4: Isten Lelke a teremtő erő, amely az életet adja.
- Ézs 32,15: Isten Lelke személytelen erő, de magát Istent képviseli, s így fejt ki az emberen a hatását.
- Dán 6,4: Isten Lelke emberfeletti képességeket éleszt az emberben, az isteni erő és akarat közvetítője.
- Zsolt 51,13: Isten „szent Lelke” más, mint az ember lelke, Isten a világtól eltávolodva létezik.
- Jn 3,8: a lélekfogalom újszövetségi jelentése magában foglalja az ószövetségit: jelenti a szelet, a lélegzetet, de Isten Lelkét is.
- Ef 1,17: a Szentlélek az Újszövetségben már önálló személyként jelenik meg.
- Jn 14,26: János evangéliuma gyakran említi a Szentlelket Pártfogóként (*paraklétosz*), amely több jelentéssel is bír: vigasztaló, megnyugtató, közvetítő, szószóló, segítő.
- Lk 3,22: a Szentlélek önálló személyét emeli ki, s rá is jellemző a történetiség és a „testi formában” való megjelenés.
- ApCsel 2,4: az Apostolok cselekedeteinek írója szerint a Szentlélek kitöltése Jézus mennybemenetele után történt, amely pünkösd ünnepének alapját képezi.
- ApCsel 9,31: a Szentlélek feladata az egyház létrehozása és fenntartása, a tanítványok segítése.
- 1Kor 12,3: a Szentlélek elsődleges munkája az, hogy Krisztusról tanúságot tesz.

8. FELADAT

Robinson a következő állításokat sorolja példaként könyvében: „Van egy lény, akit Istennek hívnak, aki a világot létrehozta, úgy, ahogy egy fazekas elkészít egy agyagedényt. Ő teremtette Ádámot és Évát mint első emberpárt, hogy éljenek ezen a planétán. Ám Ádám és Éva vétkezett, és mi valamennyien azóta is szenvedjük ennek következményeit. De hogy megmentsen minket, Isten elküldte a Fiát a mennyből a földre. Jézusnak nem volt emberi apja, mert ezt a részt Isten vállalta el. Ez az istenember, Jézus mindent megtehetett, amit akart. Mikor meghalt, teste semmivé vált, majd újra összeállt, úgy, hogy a zárt ajtókon is áthatott. Jézus azután visszatért a mennybe, ahová mi is megyünk, ha meghalunk, hacsak nem vagyunk rosszak, mert akkor a pokolba kerülünk. A világ végekor láthatjuk Jézust visszatérni a felhőkön, és akkor magához emeli a híveit.”

Ez így megfogalmazva persze leginkább egy karikatúra, de gyanítható, hogy egybecseng azzal, amit sokan arról gondolnak, hogy „miket akar velük az egyház elhíttetni”.

9. FELADAT

A „hiszek, hogy értsek” (*credo ut intelligam*) mondat mögött rejlő felfogás arra az esetre példa, amikor a hit a világ megértésének teljességéhez vezet közelebb.

A Jungtól származó idézetben első olvasásra indokolatlannak tűnhet hit és tudás megfeleltetése. Figyelmesebb olvasáskor kiderül, hogy a szerző itt csupán Isten létéről beszél, tehát nem arról a hit-, illetve reményfogalomról, amelyet például az Újszövetségben találunk meg. Isten létének kérdésében Jung helyesen használhatja a „tudom” kifejezést, mert tapasztalata indítja erre. Ebből azonban nem következik a hit kiküszöbölhetővé válása, mert a hit nem Isten létének elfogadására vagy elutasítására vonatkozik, hanem a vele való kapcsolatban megélhető folyamatos életre. (Vö. „Az ördög is tudja, hogy van Isten, mégsem hisz benne” szólás értelmével!)

Spengler idézetében nem istenhitről van szó, hanem a tudományos munka két összetevőjéről: az intuícióval nyerhető hipotézisek és az ezekből levezethető tudományos tételek kettősségéről. A szerző ezekre alkalmazza a „hit” és a „megismerés” szavakat.

Polányi idézete a tudás egyik nehezen megmagyarázható összetevőjéről, az intuíció működéséről szól.

Az ezekről való beszélgetés azért fontos, mert gyakran nem teszünk különbséget e kifejezések között, esetleg tudatosan összekeverjük e szavak különféle használatát, s ez félreértésekhez és konfliktusokhoz vezethet mind a hit, mind a tudás kérdéseiben.

10. FELADAT

A kapu elválasztja és össze is köti a hitetlenek és a keresők világát a templom belső terével (I.). Azonban a kapu szimbólum, így fizikai helye is szimbolikus. A kapu fizikai helye „eltolódhat” a világ felé, ezért a templomi meghittség és megnyugvás a kapun „kívül” is megtalálható, a keresés pedig a kapun „belül” is jelen van.

KÖZELKÉP

Alister Edgar McGrath (1953–) keresztény teológus és apológéta Oxfordban doktorált molekuláris biológiából, majd ugyanitt teológiai doktori címet is szerzett. Nevét teológiatörténeti, rendszeres teológiai, valamint a teológia és a tudományok kapcsolatával foglalkozó munkái tették ismertté. Írásaiban a keresztény hit, a vallás és a teológia tudományossága (lásd 17. fejezet) mellett foglal állást. Szerteágazó ismeretei és közérthető stílusa tette kedvelt és népszerű íróvá. Jelenleg a londoni King's College elnöke. Gyakran száll nyilvános vitába az ateizmus neves képviselőivel, például Richard Dawkinsszal és Daniel Dennett-tel. Magyarul megjelent legismertebb könyvei: *Bevezetés a keresztény teológiába* (Osiris, 1995), *Híd – Új utak az apologetikában* (Harmat, 1997), valamint *Tudomány és vallás* (Typotex, 2002).

McGrath itt leírt történetének és gondolatainak első része jól példázza azt a gyakori álláspontot, amely szerint a tudomány és a tudás a hit felett áll, a vallási jelenségek értelmetlenek és elvetendőek, s a kinyilatkoztatás bármely eleme megcáfolható tudományos tényekkel. Az ateizmus említett gondolkodói által is képviselt álláspont, hogy a kinyilatkoztatás állításait felülmúlják az emberi értelemmel kikutatott és meghatározott tények és elméletek, nem pedig a kinyilatkoztatás igazsága haladja meg az emberi bölcsességet (I.). Ez a szemlélet a tudást és a tudományt gyakran tartja az egész világ leírására alkalmas eszköznek, amely a végső kérdésekre is választ ad. Ezért a vallásnak a kinyilatkoztatásban kapott állítólagos igazságai nemcsak feleslegesek, de amennyiben ellentmondanak a tudományok eredményeinek, úgy károsak és elvetendőek is.

A közelkép második része pedig arra szolgál tanulságul, hogy ha őszintén és kritikusan foglalkozik valaki a vallás kérdéseivel, akkor könnyen ráébredhet a teológia tudományosságára, amely nem alacsonyabb szintű, mint a természettudományok világa, hanem épp ellenkezőleg: kritikussabb, összetettebb és mélyebb annál. A tudományok izgalmas világa számos kérdésre választ ad, és a tudományos kutatás magával ragadó sodra kisebb-nagyobb felfedezésekkel tölti ki a kutatók életét, de ezek valós – majd egy idő után már csak vélt – biztonsága mögé menekülni önbecsapás. A kapu mindenki előtt nyitva áll, s az ezen való belépés nem kell hogy elvegye a tudományok iránt érdeklődő embertől a tudomány szeretetét. Sokkal inkább új élménnyel és új szempontokkal gazdagítja a világát.

A beszélgetést kezdhethetjük az alábbi kérdésekkel:

Mit jelenthet McGrath számára a tudás és a hit?

Szerintetek milyen a természettudományos ismeret és a kinyilatkoztatás által szerzett ismeret közötti kapcsolat?

Minderre érdemes lehet majd több ponton is utalni a 17. fejezet közelképének tárgyalása közben, és már most jelezhetjük, hogy ezek a kérdések később újra felbukkannak majd.

5. OSZLOP

A jó, a rossz és a kérdőjelek

A fejezet célja

Az itt tárgyalt szempontok segítségével olyan etikai alapkérdéseket kell tisztázni, mint a jóhoz és rosszhoz fűződő viszonyunk, a bibliai antropológia idevágó szemlélete és a közösségi életformák. Ide kapcsolódik a szexualitás témaköre, amelyre alkalmazhatók a korábbi bekezdésekben írott etikai megállapítások.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Az ember mint közösségi lény*. I–IV., F, M, 1–4.

2. tanóra: *Házasság*. V–VII., 5–7., K.

3. tanóra: *Harmonikus és diszharmonikus kapcsolatok*. B, VI–VII., 8–10.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Az ember mint közösségi lény. III–VII., M, T, 2., 5., 8.

Ajánlott irodalom

Bonhoeffer, Dietrich: *Börtönlevelek*. Harmat Kiadó, Budapest, 1999.

Keresztény bibliai lexikon. 1–2. Szerk. Bartha Tibor. Kálvin Kiadó, Budapest, 2005.

McLaren, Angus: *Szexualitás a 20. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

mandatum Dei: 18. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

Noha Escher egyik képét sem a jó és a rossz kapcsolatának illusztrálására készítette, képeit azért választottuk a feladathoz, mert jelképezik a jó és a rossz találkozásának kérdését világunkban. Nem létezik olyan hely, ahol vagy csak a jó, vagy csak a rossz lenne jelen. A jó és a rossz nem a világ két oldala, amelyet mély szakadék választ el egymástól. A kettő egybefonódik, s minél inkább közelítünk a középpont és a részletek felé (lásd *Fejlődés*), annál élesebben látszik a határvonaluk, de annál bonyolultabban fonódnak egymásba. A jó és a rossz gyakran kézenfogva halad (lásd *Találkozás*). A madarakat ábrázoló kép alapján pedig arról beszélgethetünk, hogy amelyik madárra koncentrálnak,

az azzal megegyező színű társai kiemelkednek a képből. Ha törekszünk a jóra, akkor megláthatjuk a világban meglévő számtalan jó dolgot. Ellenben ha a rosszra és a bajokra koncentrálunk, akkor a rossz dolgokat fogjuk észrevenni.

A bibliai és a hitvallási idézet is arra utal, hogy nehéz elválasztani a jót a rossztól; valójában csak a gyümölcsről, az eredményről ismerni meg, hogy jó-e vagy rossz valami. Mindkét idézet a jó cselekedetekre buzdít, de nem érdem- és érdekközpontú tettekre, hanem a hitből természetes módon fakadó jó cselekedetekre.

2. FELADAT

Bibliai rész	Az adott rész üzenete	Téves értelmezés
A világ, az állatok és az ember teremtése. (1Móz 1)	Az adott kor tudományos ismereteinek felhasználásával történő leírása annak, hogy az egész világ Isten teremtménye, tőle függ és hozzá tartozik.	<i>A világ, az állatok és az ember keletkezésének modern természettudományos leírása.</i>
„Akkor ezt mondta Isten: Alkosunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlóvá...” (1Móz 1,26a)	A képmás fogalma az ember megkülönböztetett helyzetét jelenti: az ember méltóságot kapott, de feladatot és felelősséget is.	<i>Az ember Istenhez hasonló arcot kapott, külső megjelenésében hasonlít Istenhez.</i>
„...uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon, az egész földön és mindenben, ami a földön csúszik-mászik.” (1Móz 1,26b)	Az ember Isten földi képviselőjévé válik, akinek feladata a teremtett világ gondozása és őrzése. Ez nem szerzett, hanem Istentől kapott tulajdonsága, s ettől ugyanúgy egy teremtmény a többi között.	<i>Az ember szabadon uralkodhat a teremtett világon, hiszen minden az övé lett.</i>
„Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket.” (1Móz 1,27)	Isten teremtése folytán eredendően közösségi lények vagyunk, ahol a férfi és a nő is Isten képmása.	<i>Csak a férfi teremtett Isten képmására, a nő már nem.</i>
A bűnbeesés (1Móz 3)	A bűn egész életünket áthatja.	<i>A bűneset csak az első emberpár tette, Isten büntetése csak rájuk vonatkozik.</i>
„Ádám százharminc éves volt, amikor fiút nemzett, magához hasonlót, a maga képmására, és elnevezte Sétnek.” (1Móz 5,3)	A bűneset után az istenképesség átmegy a következő nemzedékekre is.	<i>A bűnessel eltűnik, mintegy összetörik az ember istenképessége.</i>

Az istenképességhez lásd még a *mandatum Dei* fogalmát is (18. fejezet, *Teológia* rész).

3. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok saját tapasztalataik és élményeik alapján beszéljenek a bűn és a bűnöség érzéséről. Hagyjuk, hogy saját érzéseiket, lelki élményeiket meséljék el a diákok, s ha nyitottak, akkor akár történeteket is gyűjthetünk (amelyekben természetesen nem kell neveket, konkrétumokat említeni).

(A tankönyvben található Dosztojevszkijtől is egy leírás a bűnösség érzésére, lásd 8. fejezet, *Teológia* rész.)

Ha a diákok nem szívesen beszélnek erről a kérdésről, vagy ha már megbeszéltük velük a saját szempontjaikat, akkor beszéljünk a bűnnek és a bűnös állapotnak a Bibliában található jellemzőiről:

- a bűn teherként nehezedik az emberre (például 1Móz 3,7–8);
- a bűn elkövetése közvetlenül eredményezi a büntudat kialakulását, de ez teljesen független a büntetéstől, a büntudatot nem a büntetés idézi elő (például 1Móz 3,7–13);
- a bűn megbontja az emberi közösségek harmóniáját (például Zsolt 1,5);
- a bűn hatással van az egész teremtett világ életére is (például 1Móz 6,5–7);
- a bűn hatással van magára Istenre is, amit a Biblia elsősorban antropomorfizáló kifejezésekkel ír le (például 1Móz 6,6).

Érdeemes elolvasni a bűneset és Kain történetét, különösen az 1Móz 3,7–13 és 1Móz 4,3–10 részeket. A leírásban kiemelkedik a szégyen, a félelem és a felelősség háritása mint a bűnösség tudatának első érzései és reakciói. Beszélgethetünk Isten Káinnak adott intelméről is (1Móz 4,7) mint olyan esetről, amikor nem tudjuk az okát annak, hogy miért történik valami máshogy, mint ahogyan mi elképzeltük, de ez nem ad okot, nem jogosít fel minket bűn elkövetésére.

„Ekkor megnyílt mindkettőjük szeme, és észrevették, hogy mezítelenek. Ezért fügefaleveleket fűztek össze, és ágyékkötőket készítettek maguknak. Amikor azonban meghallották az Úristen hangját, amint szellős alkonyatkor járt-kelt a kertben, elrejtőzött az ember és a felesége az Úristen elől a kert fái között. De az Úristen kiáltott az embernek, és ezt kérdezte: Hol vagy? Az ember így felelt: Meghallottam hangodat a kertben, és megijedtem, mert mezítelen vagyok. Ezért rejtőztem el. Az Isten erre azt kérdezte: Ki mondta meg neked, hogy mezítelen vagy? Talán arról a fáról ettél, amelyről azt parancsoltam, hogy ne egyél? Az ember így felelt: Az asszony, akit mellém adtál, ő adott nekem a fáról, és így ettem. Akkor az Úristen ezt kérdezte az asszonytól: Mit tettél? Az asszony így felelt: A kígyó szedett rá, azért ettem.” (1Móz 3,7–13)

„Egy idő múlva Kain áldozatot vitt az Úrnak, a föld gyümölcséből. Ábel is vitt az elsőszülött bárányokból, a kövérjükből. Az Úr rátekintett Ábelra és áldozatára, de Kainra és áldozatára nem tekintett. Emiatt Kain nagy haragra gerjedt, és lehorgasztotta a fejét. Ekkor azt kérdezte Kaintól az Úr: Miért gerjedtél haragra, és miért horgaszod le a fejed? Hiszen ha jól cselekszel, emelt fővel járhatsz. Ha pedig nem jól cselekszel, a bűn az ajtó előtt leselkedik, és rád vágyódik, de te uralkodjál rajta. Egyszer azt mondta Kain a testvérenek, Ábelnak: Menjünk ki a mezőre! Amikor a mezőn voltak, rátámadt Kain a testvére, Ábelra, és meggyilkolta. Akkor az Úr ezt mondta Kainnak: Hol van Ábel, a testvéred? Kain ezt felelte: Nem tudom! Talán őrzője vagyok én a testvéremnek? De az Úr így szólt: Mit tettél? Testvéred kiontott vére kiált hozzám a földről.” (1Móz 4,3–10)

A feladat célja az előző feladatban megbeszélték feldolgozása a forrásokban szereplő idézetek segítségével. Ha az előző feladatban sor került a Mózes első könyvében szereplő gondolatok elemzésére, akkor azok közül is választhatnak a diákok mondatot a feladat megírásához.

4. FELADAT

A kérdést felvezető információval a diákok nagy valószínűséggel tisztában vannak. A virtuális világ az emberi törekvések terméke, amelyben az elidegenedés például a partnerek megválasztásának igényében és kidolgozott lehetőségében fejeződik ki, a bűn pedig éppen annyira meghatározó jelenség, mint a való világban. A virtuális tér személytelensége a hétköznapi kapcsolatok világához képest primitívebb, ám technikai kivitelezésében összetettebb formákban teszi lehetővé például a lopás megvalósulását.

5. FELADAT

A sztereotípiák gyűjtésének célja, hogy megbeszéljük, mi az, ami előítéletből, tudatlanságból, félelemből vagy más okból fakadó vélemény. Beszéljünk arról is, hogyan kerülhetjük el, hogy ezek a gyakran hangoztatott, gépiesen ismétlődő, sematikus mondatok határozzák meg döntéseinket. Vitassuk meg, miért népszerűbbek egyes sztereotípiák, és mi lehet a rájuk adott kritikus válasz. Hagyjuk, hogy a diákok maguk sorolják a különböző témákhoz az általuk ismert sztereotípiákat, és csak akkor próbáljunk segíteni, ha valamely fogalommal kapcsolatban semmi sem jut eszükbe.

Néhány sztereotípiák:

- A házasság már idejétmúlt dolog.
- Házasságra azért nincs szükség, mert ha/amíg szeretjük egymást, papír nélkül is épp olyan jól tudunk együtt élni.
- Csak házasságban lehet boldogan élni.
- Nehéz manapság olyan jó házasságot látni, amelyben mi magunk is szívesen élnénk.
- A szerelem idővel átalakul szeretetté.
- Sok válás azért fordul elő, mert senki sem tanította meg a fiataloknak, mi a jó házasság.
- Jobb elválni, mint egymás mellett szenvedni.
- A homoszexualitás bűn.
- A homoszexuális emberek mindenben „mások”.

A Biblia tanítása a felsorolt témákról:

A házasság Isten akarata, egy férfi és egy nő kapcsolata, ők együtt Isten képmásai.	1Móz 1,27
A férfi és a nő szorosán összetartozik.	1Móz 2,21–23
Csak a férfi és a nő lehetnek egymás segítőtársai (erre egyetlen más teremtmény sem alkalmas), ahol a segítőtárs egyenrangú partnert jelent.	1Móz 2,18–20
A házasságot Jézus megáldja.	Jn 2,1–12
A gyermek Istentől kapott áldás.	1Móz 4,1; Zsolt 127,3
A család érzelmi közösség is.	Zsolt 103,13; Ézs 49,15
A bűn nem hagyja érintetlenül a családi közösséget sem, a partneri viszony felborulása a bűn következménye.	1Móz 3,16
A mózesi törvények védik a házasságot.	Lásd például 6. és 10. parancsolat vagy 5Móz 22,22; 5Móz 24,5
De a mózesi törvények lehetővé teszik az elválást is.	5Móz 24,1–4
A próféták és Jézus ellenzik a válást, de Jézus elismeri, hogy Mózes törvényei egy sajnálatos állapotot szabályoznak.	Mal 2,13–16; Mk 10,1–12
Pál apostol mindkét felet példás házasesetre inti.	Ef 5,21–33

Jézus egyedül a paráznaság esetét említi a válás tilalmát feloldó kivételként.	Mt 19,9
A keresztény házirendek a család minden tagjának adnak tanácsokat a családi élethez.	Kol 3,18–25; Ef 6,1–4
A mózesi törvények és Pál apostol is elveti a homoszexualitást.	3Móz 18,22; Róm 1,26–27; 1Tim 1,9–10

A feladat második részét (az igeversek üzenetén való gondolkodást) célszerű páros feladatként elvégezni. Ha a csoport számára jobban megfelel, a fenti táblázatot (az igehelyek oszlopa nélkül) lefénymásolhatjuk, soronként feldarabolhatjuk, és úgy próbáljuk meg az adott igeversekkel összepárosítani.

6. FELADAT

A jó házasság definíciója lehet például az, hogy minden benne élő fél elégedett és boldog a házasságában. Ez a megfogalmazás lehetőséget ad arra, hogy a különböző szempontok érvényesülése teret kaphasson a különböző házasságokban, s a feladatban felsorolt szempontok mindenkinél egyéni értékrend szerint más sorrendben szerepelhessenek.

A felsorolt szempontok rendezése után, beszélgethetünk arról, mire van szükség egy jól működő, boldog házassághoz, s mi az, amit sokszor hallunk ugyan, de nem lényeges a házasság működéséhez.

A házasságról való beszélgetés során nem hagyható figyelmen kívül a média szerepe. Különösen a reklámok esetében igaz, hogy a házassággal szemben az egyedülálló életformát népszerűsítik, hiszen ennek növekedésével több önálló háztartás létezik, s így szinte minden területen (háztartási cikkek, élelmiszerek, energiafelhasználás stb.) nagyobb az összesített fogyasztás.

Az utolsó kérdés szerepe, hogy a diákok önállóan fogalmazzák meg véleményüket, és rögzítsék is azokat, hogy esetleg 10 vagy 20 év múlva elővehessék saját korábbi tanácsaikat.

7. FELADAT

Az interjú készítésének célja, hogy a diákok átgondolják és elmélyítsék az V-VII. bekezdésben és az 5-6. feladatban foglaltakat azáltal, hogy egy konkrét személlyel készítenek interjút. Ha nincs mód valódi interjú készítésére, akkor csak fogalmazzák meg azokat a kérdéseket, amelyeket feltennének valakinek, hiszen a kérdések megfogalmazása már feltételezi az előbbieket átgondolását.

Ha a diákok valóban készítenek interjút, akkor érdemes lehet közösen elemezni, hogy a különböző családi háttérrel rendelkező emberek milyen válaszokat adnak a kérdésekre.

8. FELADAT

A feladat alapos végiggondolása lehetőséget ad arra, hogy a tanulók minél szélesebb körből merítsék példáikat a közhelyszerűen felhasználható társadalmi kapcsolatok, életmódvariánsok tekintetében. A feladat megoldása történhet úgy is, hogy az első kör tisztázó, értelmező megbeszélése után a második kör a legérdekesebb három elem kiválasztására és harmonikus/diszharmonikus viszonyainak megbeszélésére ad alkalmat.

A *mobbing* (*munkahelyi pszichoterror*) olyan konfliktussorozatot jelent, amelyben egy munkatárs rendszeresen támadásoknak, bírálatnak, piszkálódásnak van kitéve kollégái, vezetői részéről.

9. FELADAT:

Az *eros* megélése harmonikus lehet önmagában (ne felejtjük el, hogy a harmónia a görög gondolkodásból kölcsönzött szó, ahol a részek egymásba illeszkedése által megvalósuló egészérzetet jelenti). A szó eredeti jelentése felől közelítve a *stergo* és a *phileo* is lehet harmonikus, az *agape* azonban

azért nem, mert minden megvalósulási formájában Isten szeretetének megnyilvánulása, tehát nem beszélhetünk róla úgy, mint ami részekből áll. Ha az *agape* nem lehet harmonikus, természetesen diszharmonikus sem lehet, mert vagy jelen van *agapé*ként, vagy nincs.

A szó jelentéséhez közeli szint, ahogy az előző bekezdésben szerepelt, a jelentéstitűzés tekintetében helyes, de ebben a feladatban kissé erőltetettnek tűnik. Praktikusan azt mondhatjuk, hogy az agapé kivételével mindegyiket meg lehet élni jól és rosszul (*usus* és *abusus*). Az agapé ebben az esetben sem lehet elrontani, mert ahol jelen van, ott tisztán érvényesül.

10. FELADAT

Két ember kapcsolatára nem lehet azt mondani, hogy az mindig jól vagy mindig rosszul valósul meg, de alapjaiban az alábbiak mondhatók el Józsefnek a körülötte élő emberekkel való kapcsolatáról:

- anyja: harmonikus (örült neki)
- apja: harmonikus (szerette) és diszharmonikus (elkényeztette)
- testvérei: diszharmonikus (gyűlölték, féltékenyek voltak rá, majd amikor József már Egyiptomban élt, félték tőle)
- Rúben és Júda: harmonikus (meg akarják menteni)
- Potifár: harmonikus (rábízta házáat) és diszharmonikus (nem kérdezi meg Józsefet)
- Potifár felesége: diszharmonikus (megkívánta)
- főpohárnok: diszharmonikus (elfeledkezett Józsefről), majd harmonikus (eszébe jutott)
- fáraó: harmonikus (megbízott benne, és mindennel ellátta)
- Benjámin: harmonikus (szerette)
- fiai: harmonikus (igazságot akar nekik)

KÖZELKÉP

Dietrich Bonhoeffer (1906. február 4., Breslau – 1945. április 9., Flossenbürg) evangélikus lelkész, teológus új arcát mutatta be az 1995-ben publikált könyv: *Love Letters from Cell 92: The Correspondence between Dietrich Bonhoeffer and Maria von Wedemeyer, 1943–45*. Maria von Wedemeyer, Bonhoeffer egykori menyasszonya kérésére haláláig nem publikálhatta a Harvard Houghton könyvtára azt a 38 levelet, amelyeket sikerült magával hoznia Németországból, s amelyet később nekik adott át megőrzésre.

Dietrich Bonhoeffer és Maria von Wedemeyer szerelmének története a maga valóságában abszurd – ahogy a kor is, amelyben éltek, tele volt abszurditással. Maria még kiskorú volt, amikor Dietrich megismerte, ezért fogalmazta meg a család – egyébként érthetetlennek tűnő – kérését a távolmáradásra. Kapcsolatuk a börtönben töltött idő alatt bontakozik ki igazán, amit a levelek tesznek nyomon követhetővé. Ha hosszabban el szeretnénk időzni e mellett a közelkép mellett, akkor érdemes a börtönlevelekből szemelvényeket keresni, amelyek közelebb hozhatják a tanulókhöz ennek a szerelemnek a történetét, és segítenek megérteni Bonhoeffer különös mondatát, amely a történetek figyelembevételével más értelmet nyer: „Van beteljesült élet beteljesült vágyak nélkül.”

Beszélgessünk a diákokkal arról, Bonhoeffer mely gondolatai érdekesek számukra, s melyekkel nem tudnak azonosulni. Vitassuk meg, mit jelenthetnek az alábbi idézetek, melyikkel értenek egyet, s mit üzennek számunkra:

„Egyé léteünk csak Isten kegyelmének és jóságának jele lehet, amely hitre indít bennünket. [...] És nem arra a hitre gondolok, amely elmenekül a világból, hanem amely megmarad a világban, szereti a világot, és őszinte marad a világhoz minden benne lévő szenvedés ellenére.”

„Házasságunkkal igent mondunk a földre, amely Istené; s ez megerősíti bátorságunkat, hogy valamit cselekedjünk és véghez is vigyünk a földön.”

„Félek, hogy azok a keresztények, akik csak egy lábbal állnak a földön, a mennyben is csak egy lábon állnak.”

„Mi a boldogság? Oly kevésbé függ a körülményektől; valójában csak attól függ, hogy mi történik belül az emberben.”

6. PAD

Mire jó a társadalom?

A fejezet célja

A közölt ismeretanyag lehetővé teszi a társadalomteológia, társadalometika számára nélkülözhetetlen kifejezések megismerését. A gyülekezet, a közösség, a predestináció, a teremtési rendek és a szekularizáció jelentése a társadalmi elkötelezettség legjelentősebb teológiai irányzataival egészül ki. A közösség és a gyülekezet megkülönböztetésénél a szükséges mértékig lehet ekkleziológiai kérdéseket tárgyalni, ám ezekre sor kerül majd a 15. fejezetben.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Gyülekezet, felebarát*. B, I–III., F, 1–4.
2. tanóra: *Politikai teológia, felszabadításteológia*. IV–VI., M, 5–7., K.
3. tanóra: *Imádság*. VII., T, 8–10.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Felebarát, imádság. II., V., VII., F, T, 2., 6., 9.

Ajánlott irodalom

Elster, Jon: *A társadalom fogaskerekei*. Osiris Kiadó, 1995.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

lelkiismeret: 12. fejezet

etikai döntések: 14. fejezet

Isten országa: 16. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A feladat célja, hogy arról beszéljünk, ki hol érezné magát kényelmesen a templomban, s miért. Ha tudjuk, hogy a diákok nagy része gyakran jár templomba, akkor a feladatot azzal a kérdéssel is kezdhethetjük, hogy kinek hol van a kedvenc helye a templomban.

A „Milyen ember mellé ülnél szívesen?” kérdés kapcsán beszéljünk arról, hogy miért jelent nehézséget annak elfogadása, hogy „mindenki a maga valóságos állapotában teljes értékű résztvevője az istentiszteletnek”. Az természetes emberi tulajdonság, hogy vannak, akik mellé szívesebben ülünk,

hiszen vannak például a különböző életkorokra jellemző sajátosságok, amelyek meghatározzák döntési szempontjainkat. Ám a kérdés második felének megbeszélésekor hangsúlyozzuk, hogy a külső jegyek (például származásra utaló öltözék) ne befolyásolják negatívan döntéseinket, s igyekezzünk elfogadni mi is mindenkit a közösség teljes értékű tagjaként.

Ha megvalósítható, akkor érdemes a csoporttal együtt bemenni a templomba, s hagyni annyi időt, hogy mindenki szabadon kipróbálhassa, milyen érzés az egyes helyeken helyet foglalni. Ha ez megvalósítható, akkor olyan időpontot keressünk, amikor csak a csoport tagjai vannak az épületben.

2. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok megismerkedjenek a felebarát rendkívül tág fogalmával, és megfogalmazzák, hogy a „szomszéd” szeretete mely esetekben egyszerűbb, és mikor nehezebb. Lehet, hogy első hallásra elutasítással találkozunk például az ellenség vagy a buszon velünk utazó ember szeretetének gondolata, de beszéljünk arról, hogy ez a szeretet gyakorolható és tanulható. Továbbá arról is beszéljünk, hogy a „*szerezd felebarátodat, mint magadat*” parancsolat kétirányú: magamat is felebarátomként kell szeretnem, akkor is, ha épp jóban vagyok magammal, de akkor is, ha nem.

Albert Schweitzer leírása arra taníthat például, hogy a felebarát szeretete az embertársam helyzetének, érzéseinek, gondolatainak megismerésével és átélésével kezdődik.

Már a mózesi törvények is védik a felebarát életét, s ebbe beletartozik a gyűlölet tilalma is: „*Ne terjessz rágalmatok néped között! Ne törj felebarátod életére. Én vagyok az Úr! Ne gyűlöld szívedben atyádfiát! Fedd meg bátran honfitársadat, hogy ne légy részes a vétkében. Ne légy bosszúálló, se haragtartó a népedhez tartozókkal szemben. Szerezd felebarátodat, mint magadat! Én vagyok az Úr!*” (3Móz 19,16–18)

Jézus kitérít a felebarát fogalmát. Bár ő nem beszél internetes kapcsolatokról, a barát és az ellenség, a segítség és a cserbenhagyás fogalmai ugyanúgy jelen vannak ebben a vonatkozásban is. A virtuális világban létrejött kapcsolatainkra nézve ugyanazok a szempontok fontosak és valósíthatók meg a felebarátunkkal szemben: például akkor se bántsak meg (vagy akkor se gyűlöljek) valakit, ha nem ismerem, vagy ha álnév alatt jelenik meg valaki egy közösségi oldalon; vagy például ne vegyem el a szellemi tulajdonát akkor sem, ha valószínűleg sosem fogunk találkozni és egymás fizikai környezetébe kerülni. A virtuális világban létrejövő közösségek mögött valós emberek vannak, akik talán több ezer kilométerre laknak tőlem, de lehet, hogy egy bizonyos kérdésben szomszédaimmá, s így felebarátommá válnak az internet segítségével.

3. FELADAT

A predestináció kérdésének egyik összetevő eleme Isten igazságossága. Ebben a feladatban sokrétűen kerülhetnek egymás mellé a tanulóknál meglévő igazságfogalmak az Istennek tulajdonított igazságfogalommal. Igazságosnak mondható például az egyenlő bánásmód alapján az, hogy mindenki üdvözülni fog, vagy senki sem; a mindenkit érdeme szerint jutalmazás alapján a jók vagy az igyekvők üdvözülnek, a többieknek nincs lehetőség. A beszélgetés során rá kell mutatnunk Isten szuverenitására, amely abban nyilvánul meg, hogy „*könyörülök, akin könyörülök*” (Róm 9,15). A szőlőmunkások példázatából (Mt 20,1–16) válik egyértelművé, hogy Isten szeret mindenkit saját elhatározása alapján jutalmazni vagy büntetni. Szeretetének következményét fejezzük ki a „kegyelmi kiválasztás” kifejezéssel, amelyben megmarad a szuverenitás, és megjelenik a „jóindulat” (szeretet, kegyelem) is. Ebben a keretben érdemes tárgyalni a predestináció kérdését.

4. FELADAT

Például hasonlóság lehet az alábbi gondolatokban:

A világ meghódítása előtt előbb a kisebb társadalmi egységet kell „meghódítani”: magamat.

A nehéz kövekkel való ostromlás és harc helyett a munka és az imádság célravezetőbb lehet.

Az uralom, az uralkodás titkát csak a jézusi tanításra épülő egyház keretein belül lehet megérteni. Eszerint a helyes uralmat Isten a szolgálaton keresztül tanítja meg nekünk: „*De közöttetek ne így le-*

gyen: hanem aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgátok, és aki közöttetek első akar lenni, az legyen a rabszolgátok.” (Mt 20,26–27)

Különbségeket is kereshetünk, mert a cél az, hogy a teremtési rendekről szóló gondolatokat (III.) megismerjék a diákok.

5. FELADAT

A „nagyon ritkán” és a „soha” válaszok magyarországi felülreprezentációja azt mutatja, hogy az egyházaknak nem elég a templomfalakon belül megszólítaniuk a társadalmat. A személyességet kifejező közéleti fellépés nem idegen az egyháztól, amennyiben erre valóban közösségi kérdésekben kerül sor, és nem egyszerűen a politikai pártreferencia feltárásában.

Az itt használt „szekularizáció” a köznyelvben széles körben ismert és használt, de a szociológiai tanulmányokban ma egyre kevésbé alkalmazott kifejezés. Helyette a modernizálódással együtt járó elvilágiasodásról beszélnek, amely arra utal, hogy a vallási, szakrális szféra visszahúzódik a világi élet sok területéről. Ez a folyamat nem a vallás elszegényedését jelenti, hanem helyére kerülését.

6. FELADAT

A negatív érzések kisebb mértékben származnak személyes rossz tapasztalatból, nagyobb mértékben általánosításokból. A kiegyensúlyozott véleményalkotásra törekvő embernek részt kell vennie konkrét élethelyzetekben, személyes tapasztalatokban ahhoz, hogy véleményét önmaga előtt is jó szívvel vállalhassa. A feladathoz kapcsolódva például megbízhatjuk a tanulókat azzal (ha erre van mód), hogy egy cigány utcai árustól kialakult véltáron vegyenek meg valamit. A beszélgetésen alapuló ilyen személyes tapasztalat alapjául szolgálhat az önálló véleménynek.

Az államnak feladata, hogy igyekezzen elejét venni a veszélyes konfliktusoknak. Ebben akkor járna el leghatékonyabban, ha bürokrácia- és korrupciómentesen gondoskodna a legszegényebbek hatékony felemeléséről (szakmai munkán keresztül), kiemelt tekintettel a legfiatalabbak nevelési körülményeinek jobbítására.

Az egyházaknak feltétlenül meg kell szólalniuk a kérdésben, de nem politikai tényezőként tekintve önmagukra, hanem úgy, mint akiknek minden ember számára életbevágóan fontos mondanivalójuk van Jézus Krisztus nevében. A jézusi küldetést a szegények, rossz körülmények közt élők felé való aktív közeledésben is meg kell élnie minden egyháznak, még ha eltérő munkamódszerekkel is teszik ezt.

7. FELADAT

A feladat során a diákok dolgozzák fel az V–VI. bekezdésben írottakat. A cél az, hogy megismerjék az emberi méltóság fogalmát, és megértsék a politikai teológia, valamint a felszabadítasteológia céljait, törekvéseit. A poszteren megjeleníthetik saját álláspontjukat is, valamint azt, hogy mit tennének a gyakorlatban.

A feladat úgy is kiadható, hogy végezzenek kutatómunkát (könyvtárban, interneten) a felsorolt irányzatok megismerésére vonatkozóan.

8. FELADAT

A képről való beszélgetés először legyen szabad asszociációra épülő ötletek gyűjtése.

Ha felmerül az imádság témája, az átvezethet a következő feladatokhoz.

Ezután folytathatunk irányított beszélgetést például arról, hogy a tanár segítségével a diákok végiggondolják az istentisztelet elemeit, amelyekben többnyire úgy veszünk részt, hogy a padban ülünk vagy állunk. Ehhez be lehet vinni a csoportba az *Agendát*, vagy elővehetik a diákok az *Evangélikus énekeskönyvet*.

9. FELADAT

A Miatyánk kéréseihez párosított Luther-magyarázatok:

- c) „Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy,

- a) szenteltessék meg a te neved,
- i) jöjjön el a te országod,
- f) legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is;
- g) mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma,
- b) és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek;
- e) és ne vigy minket kísértésbe,
- d) de szabadíts meg a gonosztól;
- h) mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Ámen.” (Mt 6,9–13)

A Miatyánkról való beszélgetéshez bevihetjük órára a *Kis kátét* (vagy megkérhetjük a diákokat, hogy hozzák magukkal), s az egyes kérések kapcsán az abban szereplő magyarázatokat is kikereshetjük.

Luther magyarázataiban fontos szerepet kap az a szempont, hogy a Miatyánk egyes kéréseit nem azért kell imádkoznunk, mert Istennek van rá szüksége, hanem azért, mert nekünk van rá szükségünk.

- Például Isten neve anélkül is szent, hogy mi ezt kérnénk, de azért kell kérnünk, hogy mi magunk is annak tartssuk, és úgy használjuk.
- Ugyanígy országa nélkülünk is eljön, de azt kérjük, hogy hozzánk is eljőjön, és mi is azok között legyünk, akik országához tartoznak.
- Akarata nélkülünk is meglesz, de kérjük, hogy mi is elfogadjuk akaratát.
- A mindennapi kenyeret mindenkinek megadja, de kérjük, hogy észrevegyük ezt, és hálát adjunk érte.
- A bűnöket kegyelemből megbocsátja Isten, de azt kérjük, hogy a bűnbocsánatot megismerjük és befogadjuk, mert ez ad nyugalmat lelkiismeretünknek és vidámságot szívünknek.
- Isten nem visz minket erőnkön felüli kísértésbe, de az erőt és a kitartást tőle kell kérnünk.
- A gonosz folyamatosan „körülöttünk van”, nem szűnik meg a földi életben, de folyamatosan imádkozhatunk Isten oltalmazásáért, valamint azért, hogy ne engedje, hogy a gonosz elvakítsa szemünket, s ne vegyük észre saját szerepünket az előbb felsorolt összes kérésben.

10. FELADAT

Az imádságban az ember szólítja meg Istent, az ember beszél Istenhez. Már az Ószövetség is buzdít az imádkozásra (lásd például Zsolt 50,15), de az Újszövetségben gyakran olvashatunk arról, hogy az ember Istennek elmondhatja hálaadását vagy kérését, bűnvallását vagy dicsőítését. Az imádság egyetlen feltétele az Istenbe és az ő ígéretébe vetett hit: „*Hit nélkül pedig senki sem lehet kedves Isten előtt, mert aki az Istent keresi, annak hinnie kell, hogy ő van; és megjutalmazza azokat, akik őt keresik.*” (Zsid 11,6)

Maga Jézus többször is biztat az imádkozásra („*Bizony, bizony, mondom nektek, hogy amit csak kértek az Atyától az én nevemben, megadja nektek*” – Jn 16,23), és példát is mutat ebben (például Lk 9,16; Jn 11,41kk; Mt 17,21).

Az imádság lehet

- fohász félelem, nyomorúság, szenvedés, betegség, baj esetén (lásd például 1Sám 1,9kk; 2Kir 20,2; Zsolt 3; Zsolt 10; Zsolt 13; Zsolt 22; Mt 8,25);
- bűnvalló imádság (például Zsolt 51);
- hálaadás (például 2Móz 15,21; Zsolt 9; Zsolt 30; Zsolt 40; Lk 17,15kk; ApCsel 3,8);
- segítségkérés (például 1Sám 8,6; Neh 1,4);
- közbenjáró imádság (például 1Móz 18,23kk; Lk 22,32.34; Jn 17; Róm 8,34; Zsid 7,25);
- liturgikus imádság (például 4Móz 6,22–27; Zsolt 81; Zsolt 84; Zsolt 141);
- dicsőítés (Zsolt 8; Zsolt 104; Zsolt 105; Lk 1,46–55; Lk 2,29–32).

Az imádság már az első gyülekezetekben fontos szerepet kapott, a közösségi élet központi eleme volt (ApCsel 2,46; Ef 6,18k; Fil 1,3–4). Jézus arra tanított, hogy ne a nyilvánosság előtt, bőbeszédűen imádkozunk, hanem a belső szobánkban, Istennel és Istenhez beszélve (lásd például Mt 6,5–7).

Johann Baptist Metz gondolata az imádság (térbeli, időbeli, emberek közötti, emberek feletti) nagyságára hívja fel a figyelmet. Luther szavai arra utalnak, hogy nem aggódni kell és bőbeszédűen imádkozni, hanem hinni és bízni Istenben, hogy ő tudja, mi a legjobb nekünk, s azt meg is adja. Az imádság az aggódás és a félelem legyőzésében is segít.

Az imádság hatásai kutathatók, s napjainkban egyre több megdöbbentő eredmény születik ezzel kapcsolatosan. Ám az imádság maga nem lehet kutatás tárgya, s így kutatással nem lehet megcáfolni, de igazolni sem.

KÖZELKÉP

A közelkép célja, hogy bemutassa: a felebarát fogalma, valamint a padban mellettünk ülő ember képe nem korlátozódik a közvetlen szomszédunkra, s ez mai világunkban különösen is érvényes. Helyválasztásunk és döntéseink nemcsak szűk környezetünkre és mindennapi életünkre vannak hatással, hanem térben és időben is nagyobb távlatokban kell gondolnunk a felebarát és a szomszéd fogalmáról.

Azt is vegyük észre, hogy míg nekünk többé-kevésbé van lehetőségünk helyet választani, addig a világon élő emberek nagy részének erre nincs lehetősége, hanem az emberek kis része által meghozott döntések eredményeként ők már „kényszerhelyzetben” vannak, önálló döntési lehetőség nélkül.

A beszélgetést kezdhetjük az alábbi kérdésekkel:

Ki ül mellettünk a padban? Mit tudunk róla? Milyen közösséget alkotunk: elzárkózó vagy a világ iránti felelősségvállalással szemben nyitott? Hogyan válik ez gyakorlattá? A közelképben ismertetett példa mellett kik, hogyan fizetik meg az árát a mi „feljebb kapaszkodásunknak” és „fennlétünknek”? Milyen más példákat tudnátok sorolni?

Az érintett témák átvezetnek a 12. (lelkiismeret), 14. (etika) és 16. (Isten országa) fejezetek kérdéseihez, ahol majd utalhatunk erre a közelképre is. Nem baj, ha nem sikerül ennek a fejezetnek a keretein belül minden felmerülő kérdésre választ kapni, de fontos, hogy ne feledkezzünk meg ezekről a kérdésekről a későbbiek során.

7. SZÓSZÉK

Valóságbeszéd

A fejezet célja

Az igehirdetés evangélikus istentiszteleti szerepe a korábbi évek tananyagában már tisztázódhatott. Ebben a fejezetben a személyes üdvösség közvetítőjeként és a felelős társadalmi megnyilvánulás kiindulópontjaként találkozunk vele a diákok azzal a céllal, hogy maguk is tudatosan éljék meg társadalomba ágyazottságát.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Az igehirdetés mint nyilvános beszéd.* B, I–VI., F, M, T, 1–4.

2. tanóra: *Nyilvános beszéd a médiában.* II–V., 5–7.

3. tanóra: *A társadalmi igazságosság kérdésének megjelenése az igehirdetésben és a médiában.* III–IV., 8–10., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Igehirdetés. I–VI., F, M, 2., 3., 8.

Ajánlott irodalom

Bonhoeffer, Dietrich: *Szentek közössége.* Harmat Kiadó, 1997.

Bitterli, Urs: *Vadak és civilizáltak.* Gondolat Kiadó, 1982.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

üdvösség: 8., 9., 13., 15. fejezet

a Tízparancsolat etikájának általános érvényessége: 14. fejezet

az igehirdetésre való készülésben használt segédtudományok: 16. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A feladatban szerepeltetett Brueghel-kép egy spontán igehirdetés bemutatására vállalkozik. Itt nincs liturgikus tér, sem liturgia; a beszéd nem egy istentisztelet keretei között hangzik el, hanem spontán módon, kíváncsiskodók gyűrűjével körülvéve. A felfokozott érdeklődést a nyitva maradt szájak, fákra felkapaszzkodott emberek hivatottak érzékeltetni, ám a művész mégsem ideális állapotot mutat be: itt is vannak éppen elmenők, másfelé fordulóok, közönyösek. De minél közelebb megyünk az igehirdető-

höz, annál nagyobb figyelmet látunk, és a távolodással arányban nő a közöny. Fontos üzenet ez, amely egybecseng a társadalomtudományok, elsősorban a szociológia és a pszichológia megfigyelésével a *performance* jelenségével kapcsolatban: minél közelebb megyünk az eseményhez, annál nagyobb hőfokot, lelkesültséget találunk. Keresztelő János szabadon ábrázolt alsó karja, valamint kézmozdulata, amely a Jordán felé mutat, dinamizmust fejez ki. Igehirdetésének rövid összefoglalását megtaláljuk a szinoptikus evangéliumokban. Ezekben szerepel két általa használt kép: a szórólapát és a fejsze, amelyet már a fa tövére tettek: mindkettő Isten ítéletének közelségére figyelmeztet. A tanulókkal való beszélgetés során alapvetően a tartalmi kérdések felé haladjunk, és elsődleges célunk az legyen, hogy Keresztelő János és Jézus igehirdetésének különbségeit világosan meg tudják fogalmazni.

2. FELADAT

A tulajdonságok gyűjtéséhez a diákok használhatják korábbi ismereteiket és személyes tapasztalataikat, de úgy is elvégezhetik a feladatot, hogy a bevezetőben és a főszövegben aláhúzással jelölik meg a prédikációra jellemző vonásokat.

A prédikáció alapvető jellemzői:

- emberi közvetítéssel jut el az üzenet hozzánk (bevezető);
- az élet tágabb kereteire emlékeztet (I.);
- a Jézushoz tartozás örömét hirdeti (I.);
- tanácsokat ad hitbeli és erkölcsi kérdésekben (I.);
- megismertet a keresztény hit megélésének formáival (I.);
- nyilvános beszéd, amely a szó felelős használatára épül (II–III.);
- a társadalmi igazságosság programjait hirdeti, amelynek alapja a Tízparancsolat etikája (IV.);
- legfontosabb célja az üdvösség közvetítése (V.);
- meghallgatása nem jelenti ugyanazt minden ember számára (VI.);
- mélysége kimeríthetetlen (VI.).

3. FELADAT

A feladat szempontjából az a legjobb, ha a csoport egy közösen meghallgatott prédikációt (például az iskolai karácsonyi prédikációt, vagy akár a heti áhítatot) elemez a felsorolt kérdések alapján. Ha ez nem megoldható, akkor megnézhetnek közösen egy régebbi prédikációt, vagy olvashatnak egyet (például a fejezet végén felsoroltak közül). Ha a csoport érdeklődő, akkor lehet egy jól felépített és egy kevésbé jól összeállított prédikációt is elemezni.

A kérdések megválaszolása során nem kell törekedni arra, hogy homiletikai vagy exegetikai bírálat alá vegyék a szöveget. A cél az, hogy a főszöveg I–IV. bekezdéseiben olvasottak alapján gondoljanak végig egy-egy igehirdetést. Hagyjuk, hogy szabadon formáljanak véleményt, és ütköztessék álláspontjaikat.

4. FELADAT

A hibák észrevétele fontos egy prédikáció hallgatása során (különösen a kritikus szemléletű fiatalok számára), de ennek kapcsán arról is fontos beszélnünk, hogy az igehirdetés (tökéletlen) emberek által mondott beszéd, nem pedig a (tökéletes) Isten beszéde.

József Attila verstörödéke egyrészt az utólag okoskodó emberre utal, akinek azért nem drága a jelen pillanat, mert aktív gondolkodásával, cselekvésével nem vesz részt abban. Ezáltal nem válik Isten munkatársává sem, legfeljebb visszatekintő értelemben lehet büszke arra, amihez jórészt nincs is köze. Másrészt arra is utalhat, ha valakik a már rég felfedezett igazságot próbálják még mindig elhallgatni.

5. FELADAT

Az igehirdetés alapvető *mit* és *kinek* kérdése mellett szerepet kap a *hogyan* kérdése is. A népszerű prédikátorok beszédeiből a sikeres retorikai elemeket veszik át a nem egyházi szereplők.

A nem egyházi beszédeket, így a retorika fejlődését érdemes figyelemmel követni az egyházaknak

is, hiszen a retorika mint segédtudomány (lásd 16. fejezet) nagy segítségére lehet a lelkészeknek, egyházi szónokoknak, hittant tanítóknak.

A nem egyházi beszédekről való gondolkodáshoz említhetnek a diákok éppen aktuális, számukra fontos beszédeket (például internetes portálokról, videómegosztó oldalakról), amelyeket esetleg közösen meg is nézhetnek tanórán (vagy egyénileg házi feladatként – ilyen például Steve Jobs lentebb idézett beszéde), de a kézikönyvben is idézünk néhány érdekes beszédet.

6. FELADAT

- *Milyen értékeket közvetítenek a reklámok?* Egészséget, biztonságot, sikert, örömet, jólétet, stb. – de kérdés, hogy mindezt valódi értéként közvetítik-e. (Ami egészséget, biztonságot stb. ígér, az valóban minden tekintetben egészséget, biztonságot stb. jelent számomra?) Kérdés továbbá, hogy kinek hirdetik: kizárólag az egyes ember, vagy az emberi és természeti környezet, esetleg az egész világ számára? Ha csak a saját magam számára, akkor mit jelent egy-egy reklámozott termék elfogadása a többi emberre és a természetre nézve?
- *Mit mondhatunk esetükben a szó felelős használatáról?* Amint a főszövegben olvassuk: „A szóval való visszaélés, a hazugság, a félrevezetés, az üres fecsegés és a szavakkal való előnyszerzés természetesen nem modern találmány, mint ahogy az ellenük való küzdelem, az igazság érvényre jutása érdekében tett erőfeszítés sem.” A reklámok esetében a nehézség a szóval való visszaélés és az ellene tett erőfeszítés közötti egyenlőtlen erőelosztásban van.
- *Hogyan kapcsolnád a reklámok kérdését a társadalmi igazságosság problémájához?* A reklámok szövege és üzenete (a reklám alaptulajdonságából adódóan) a társadalom széles körei számára ismertté válik, ám üzenetük igazságtartalma és érvényessége felől általában a társadalom nagy része kételkedik. Sőt a reklámok és a reklámozott termékek hosszú távon a társadalom széles köreire, a természetre és lelki világunkra is negatív hatással lehetnek. Ilyen értelemben a szó felelős használata kapcsán említett 3. és 8. parancsolat mellett a „Ne ölj!” és „Ne lopj!” parancsolatokat is felsorolhatjuk azok között, amelyeket a reklámok nagy része megsért.

7. FELADAT

A feladat során beszélgetünk a diákokkal azokról az élethelyzetekről, amikor nem a szavaké a főszerep. Hagyjuk, hogy saját történeteket meséljenek, de a tanár is említhet olyan szituációkat, amikor „elhagynak” bennünket a szavak (például halálos beteg ágya mellett, az erdő csendjében való séta közben, szerelemmel való találkozáskor, könyörgő vagy hálaadó imádság során, Istenről való gondolkozáskor, stb.)

Keressük meg azokat a helyzeteket, amelyekhez nem illenek a szavak; ám vitassuk meg azt is, miért fontos mégis törekedni a szavakkal történő kommunikációra.

8. FELADAT

A feladat az első és harmadik világbeli országok életmódjából fakadó társadalmi igazságtalanságokra világít rá. Ezenfelül azt mutatja meg, hogy a ma felmerülő kérdéseknek van bibliai kapcsolódási pontja, s így egy mai igehirdetés része is lehet (vagy kell hogy legyen) egy-egy ilyen kérdés.

A feladat szövegében felsorolt adatok a (példázatban Lázárnak megfeleltetett) harmadik világbeli ország „sebeit” jelentik. A kérdezett kifejezések aktualizálásai például a következők lehetnek (a példák sora minden esetben szabadon folytatható):

- „bíborba és patyolatba öltözött”: közlekedésben vagy étkezésben megmutatkozó pazarló életmód (egy családban több autó; sok kidobott élelmiszer; konkrét adatok, például: az USA többet költ fogyókúra programokra, mint amennyit egy-egy afrikai ország étkezésre).
- „fényes lakomát rendezett”: ünnepek és programok fényűző életmódja (például közterek túlzott, felesleges kivilágítása karácsonykor; valóságshow-kra költött milliók).

- „fekélyekkel tele”: a feladat szövegében felsorolt „sebek” és további hasonló, az életet veszélyeztető problémák, mint éhezés, ivóvíz hiánya, járványok, szegénység, meghurcoltatás, életkörülmények romlása, létbizonytalanság.
- „morzsák”: egy-egy kisebb-nagyobb juttatás a szegény országoknak; például egy segélycsomag, amely egy épp megjelenő tünetre ad azonnali reakciót, de nem biztosít végleges megoldást.
- „kutyák”: a gazdag országokban élő emberek vagy itt működő szervezetek, akik, amelyek a szegényebb országoknak próbálnak kisebb-nagyobb segítséget nyújtani.
- „testvéreim”: konkrét példák az első világ országaira: USA, Japán, Kanada, Ausztrália, nyugat- és észak-európai országok, de Magyarország sincs messze ettől az életszínvonalától és életviteltől.

9. FELADAT

Martin Luther King olyan egyházi személyiség volt, aki megváltoztatta az igehirdetés egészéről alkotott felfogást. Nála a szószék az erőszakmentes ellenállás eszköze lett; munkájában a politikai aktivitás és a keresztény hit olyan kibogozhatatlan egységbe olvadt, hogy benne lehetetlen elválasztani a hitbeli tartalmakat a politikaiaktól. A feladatban idézett mondat igazolta számára, hogy helyesen jár el. A későbbiekben találunk tőle egy hosszabb beszédet, amelynek alapján gazdagabb képet kaphatnak róla a tanulók.

Desmond Tutu dél-afrikai püspök volt, 1986 óta érsek. Az apartheid felszámolását tette meg élete fő céljának, és igen jelentős szerepe volt abban, hogy ez a mozgalom sikerrel járt. Ennek elismeréséül kapta meg 1984-ben a Nobel-békedíjat. Egyházi kapcsolatait és a szószéki szolgálatokat is felhasználta, hogy a dél-afrikai belpolitikai helyzetről tájékoztatást nyújtson, és bebizonyítsa, hogy az ellenkezik az egyház alapelveivel.

Mindkét személyiség olyan paradigmát kínált, amelynek nyomán immár lehetetlenné vált az igazságtalanság feletti szemhunyas és az így végzett egyházi szolgálat. A társadalmi lét olyan kiáltó ellentmondásai voltak számukra a politikai harc ütközőpontjai, amelyekben jó és rossz, igazság és hazugság könnyen megkülönböztethető egymástól. Az olyan, egyértelműen Krisztus-ellenes társadalmi jelenségek, mint az igazságtalanság, az erőszak, az elnyomás vagy a környezet kifosztása, mind szószékre való kérdések.

10. FELADAT

Az irányított témáról írandó alkalmi beszéd a diákok nyelvi kifejezőmódban is megnyilvánuló elköteleződésének kialakulását segíti elő.

KÖZELKÉP

Jeanne d'Arc neve nem ismeretlen a gimnazisták előtt, hiszen történelmi tanulmányaik között szerepelt. Ám a dauphinnal való találkozásának és az azt követő vizsgálatnak a története nem is annyira a történettudomány számára fontos, mint inkább a vallástudomány és a teológia számára. Különös az eretnek parasztlányból lett szent története egyháztörténeti szempontból, ám könyvünkben abból a nézőpontból kerül elének személye, hogy Isten a bibliai prófétákhoz hasonló szerepre hívta el, és olyan igéket adott szájába, amelyek valóban élő és ható módon változtatták meg nemcsak egyének sorsát, hanem Franciaország történelmének menetét.

Különösnek tűnik az is több évszázad távlatából, hogy miért éppen egy fiatal lány kapott elhívást erre a történelmi szerepre. De mindez érthetővé válik, ha a középkori kegyesség sajátosságait átgondoljuk, hiszen számukra fontosabb volt a Szűzanya, mint Krisztus. Ahogy Jules Michelet írja *Histoire de France* című művében: „...Ebben a korban Isten nagyobb mértékben volt a Szűzanya, mint Krisztus. Az kellett, hogy a szűz szálljon le a földre: egy népi, fiatal, szép, szelíd és bátor szűz.”

Jóllehet a kiválasztott közelképben nem szerepel direkt módon a szószék, az igehirdetésről szóló tanításunkhoz mégis jól kapcsolódik ez a történet, amely izgalmas, drámai eseménysorként mutatja be egy Istentől elhívott személy bizonyágtételét és konfrontálódását környezetével.

Beszélgetést indító kérdések lehetnek:

Hogyan hozható összefüggésbe az alábbi igevers Jeanne d'Arc fellépésének idézett történetével? „Amikor a zsinagógákba, a hatóság és felsőbbség elé hurcolnak titeket, ne aggódjatok amiatt: hogyan vagy mivel védekezzetek, vagy mit mondjatok, mert a Szentlélek abban az órában megtanít titeket arra, amit mondanotok kell.” (Lk 12,11–12)

Bizonyásgtétel és bátorság vajon hogyan függ össze Jeanne d'Arc esetében? Vajon melyik szüli a másikat?

KEKEN ANDRÁS IGEHIRDETÉSE

Keken András (1909–1974) evangélikus lelkész igehirdetése, elhangzott 1964. 06. 21-én

In: *Segítség. Dr. Keken András igehirdetési D. Dóka Zoltán visszaemlékezéseivel.* Budapest, 2002.

„Hálát adok mindenkor az én Istenemnek, amikor megemlékezem rólad imádságaimban, mert hallok a te hitedről és szeretetedről, amely az úr Jézus és minden szent iránt van benned, és imádkozom azért, hogy a hitünkben való közösséged eljuttasson téged mindannak a jónak a megismerésére, amely Krisztusért van bennünk. A te szeretetedben sok örömünk és vigasztalásunk volt, mert a szentek szíve felüdült általad, testvérem. Krisztusban tehát egészen nyíltan megparancsolhatnám neked azt, ami kötelességed volna, a szeretet miatt azonban inkább csak kérek, mert ilyen vagyok én, az öreg Pál, most még fogoly is Krisztusért. Kérek pedig téged az én fiamért, akit a fogságban szültem, Onézimoszért, aki egykor neked haszontalan volt, most pedig neked is, nekem is hasznos. Visszaküldöm neked őt, vagyis az én szívemet, pedig magamnál szerettem volna tartani, hogy helyetted szolgáljon nekem az evangéliumért szenvedett fogságomban. Döntésed nélkül azonban semmit sem akartam tenni, hogy jótetted ne kényszerű, hanem önkéntes legyen. Hiszen talán azért szakadt el tőled egy időre, hogy örökre visszanyerd, most már nem úgy, mint rabszolgát, hanem rabszolgánál jóval többet: aki nekem is, de sokkal inkább neked, testi értelemben is és az Úrban is szeretett testvéred.” (Filem 1,4–6)

Pál apostol korában az emberiség legnagyobb problémája és egyúttal legnagyobb szégyene a rabszolgáság intézménye volt. Hogy mit jelentett rabszolgának lenni, azt a mi nemzedékünk, amikor fiatal volt, Beecher-Stowe regényéből, a *Tamás bátya kunyhója* című könyvből ismerte meg. Diákkorunkban a fiatal lélek természetes igazságérzetének őszinte felháborodásával olvastuk ezt a könyvet, s talán a keserű és tehetetlen részvét könnyeit is elsírtuk a szegény, szerencsétlen rabszolgacsalád sorsa fölött. Ha a mai fiatalok meg akarják tudni, mit jelentett rabszolgának lenni, Howard Fast könyvét ajánlhatjuk nekik, a világhírű történelmi regényt, a *Spartacust*. Megtudhatják belőle, hogyan lehet elszenvedtetni emberekkel a pokol kínjait, hogy a szüntelen gyötrelemben összetörjön személyiségük. De ha valaki egyik könyvhöz sem jut hozzá, annak sincs valami különlegesen nagy fantáziára szüksége ahhoz, hogy elképzelje, mit jelent ez: embernek születni, s végigélni az életet emberi méltóság nélkül úgy, hogy se a kenyeremet, se a becsületemet, se a meggyőződésemet, se az életemet nem védi meg senki és semmi.

Ebben a sorsban élt – talán Kolossében – egy Filemon nevű keresztyén polgár házában egy Onézimosz nevű rabszolga. Nagyon megértjük és helyeseljük azt a tényt, hogy megszökött. Még azt sem róhatjuk fel neki, hogy szökése lehetővé tette végett megkárosította, meglopta gazdáját. Rómába menekült. Azt remélte, hogy ebben a milliós nagyvárosban eltűnik majd a tömegben. Találkozott Pál apostollal, aki akkor Rómában volt, olyan könnyű fogságban, amely nem tette lehetetlenné apostoli, missziói munkája végzését. Ez a találkozás Pált elég nehéz helyzetbe hozhatta. Két megoldás között választhatott. Mint tarzusi születésű ember, teljes jogú római állampolgár volt, erre a tényre büszke is volt, s mint jó állampolgárnak természetesen az lett volna a törvényekben is előírt kötelessége, hogy jelentse fel Onézimoszt a hatóságoknál, s bízva rá a hatóságra, hogy azután keresztre feszíti-e ezt a szökött rabszolgát, vagy „csak” tüzes vassal megbélyegzi. A másik megoldás Pál számára az lett volna, hogy altruista módon [önzetlen gondoskodással] segítse szerencsétlen embertársát, hogy tovább éljen és bujkáljon illegálisan. Pál egy harmadik utat választott. Jézus tanítványává tette a szökött rabszolgát, befogadta a gyülekezetbe, befogadta szíve szeretetébe, lelki gyermekének tartotta, s azután egy levéllel visszaküldte régi gazdájához, ámde – s itt van a levél csattanója! – nem mint

rabszolgát, hanem mint szeretett testvért. Csodálatosan szép és mélységesen megrendítő esdeklés ez a levél. Pál hivatkozik apostoli tekintélyére, sok szolgálatára, nagy szenvedésére, testvéri szeretetére, csak hogy rávegye Filemont Onézimosz visszafogadására, s hogy rávegye arra: ne szolgaként, hanem testvérként fogadja be őt házába.

Ebből az esetből is, de más bibliai és történelmi dokumentumokból is rekonstruálni lehet Jézus gyülekezetének állásfoglalását a rabszolgaság kérdésében. Két jellegzetessége van ennek az állásfoglalásnak.

Az első az, hogy Jézus tanítványai nem ismerték el a rabszolgaságot. Nem ismerhették el. Komolyan vették Jézus tanítását, s így az ő szemükben minden ember egyenlő jogú és méltóságú volt. Minden Aranybullát és forradalmi kiáltványt évszázadokkal megelőzőtt Jézus első gyülekezetének szociális hitvallása, amely a Galáciai levélben olvasható: nincs zsidó, sem görög, nincs férfi, sem nő, nincs szolga, sem szabad, mert az emberek mind egyenlők Jézusban, Jézus evangéliuma szerint. Annyira komolyan vették ezt, hogy a Nagy Konstantinus-i fordulat előtti időben volt olyan gyülekezet, amelynek a püspöke rabszolga volt. A gyülekezetben püspök, aki igét hirdetett, szentségeket szolgáltatott ki, sőt fegyelmezett is a gyülekezet rendje szerint, s ugyanaz az ember a társadalomban rabszolga volt. Hiteles és súlyos megállapítás ez: Jézus gyülekezete nem ismerte el a rabszolgaságot.

A keresztyén állásfoglalásnak azonban más jellegzetessége is volt, és pedig az, hogy a keresztyének nem gondoltak soha véres forradalomra, ilyeneket nem szerveztek, ilyenekhez nem csatlakoztak. Miért? Közönyből vagy gyávaságból? Vagy esetleg törvénytiszteletből? Nem! Ők azért nem gondoltak forradalomra, mert többet tudtak, mint Spartacus és Spartacus útjának követői. A keresztyének Jézustól megtanulták azt, hogy aki fegyvert fog, annak fegyver által kell elvesznie. Megtanulták azt, hogy ember és ember viszonyát nem lehet rendezni erőszakkal, vérrel, fegyverrel, hatalommal. Az ember és ember közötti viszony problémája csak belső forradalommal oldható meg, a szív vértelen, csendes forradalmával. S hogy ez nem volt romantikus rajongás, azt történelmi tények igazolják. Ahogyan keresztyénné lett Európa, ahogyan egyre nagyobb területen megalakultak a gyülekezetek, a rabszolgaság intézménye észrevétlenül, vér nélkül, erőszak nélkül eltűnt.

S ha most valaki a gyülekezet tagjai közül arra gondol, hogy a keresztyénség és a rabszolgaság viszonyának kérdése ma már a múlté, ma már csak történelmi érdekessége van, s mi most nem történelmi múzeumban vagyunk, hanem templomban, ahol aktuális problémákról akarunk hallani, nos, ha valaki ezt gondolja, akkor minden fenntartás nélkül igazat adok neki. Jó tudni arról is, ami volt, hogy alkalomadtán helyes választ adhassunk azoknak, akik tagadják a keresztyénség történelmi és társadalmi értékét, de mégis az a dolgunk, hogy megkérdezzük: Ma hol van a baj ember és ember viszonyában?

Talán nem tévedünk, ha ezt mondjuk: ember és ember viszonyában ma a legnagyobb baj a fanatizmus. Ez az igazi oka az emberiség mai válságos helyzetének. A fanatizmusnak két megjelenési formája van. Van úgynevezett egzisztenciális fanatizmus. Ez azt jelenti, hogy gyűlölni kell a másikat, csak azért, mert „van”, s azáltal, hogy ő „van”, nekem kevesebb jut az élettérből, a kenyérből, az örömből, a hatalomból, az érvényesülésből, tehát meg kell őt semmisítenem, hogy ne legyen. A fanatizmus másik formája az ideológiai fanatizmus. Ez azt jelenti, hogy gyűlölni és pusztítani kell a másikat – legyen az egyes ember vagy embercsoport –, csak azért, mert „más”, mint én, vagy mint az én közösségem: más a műveltsége, bőrszíne, hite, meggyőződése vagy életkora. Ha nem tud olyanná válni, mint amilyen én vagyok, akkor meg kell semmisülnie.

Talán abban sem tévedünk, hogy 50 évvel ezelőtt inkább az egzisztenciális fanatizmus, 26 évvel ezelőtt pedig inkább az ideológiai fanatizmus sűrűsödött össze annyira, hogy kirobbantak a háborúk.

S végül talán az is igaz, hogy ma mindkét típusú fanatizmus jelenléte harmadik világháborúval fenyeget, olyannal, amely véget vethet az emberi történelemnek. Ma Jézus tanítványa – míg a templomából az otthonába érkezik – az utcán nem találkozik rabszolgával. De találkozik olyan emberrel, aki létében fenyegetve van, mert holnap talán nem lesz belőle más, mint összeégett hulla a romok alatt. S ha nem magunkra gondolunk csupán, hanem az egész keresztyénségre, akkor azt kell mondanunk, hogy ez a keresztyénség ma nem a rabszolgaság intézményével találkozik, hanem azzal az emberiséggel, amelynek létét a harmadik világháború fenyegeti. Ebben az emberiségben találkozik azzal az

ügynevezett nihilista, romboló és dühöngő ifjúsággal, amely dacosan és keserűen így védekezik az idősebbek vádjaival szemben: Ti mertek megróni engem azért, mert leütök néhány villanykörtét, s mert a tánc örületében összetöröm a bálterem székeit? Ti mertek szólni, ti, akik kétszer romboltatok le mindent esztelenül és céltalanul?! A mai emberiségben a keresztyénség találkozik édesanyákkal, akik így beszélnek, mint Heinrich Böll egyik regényének gyászoló asszonya: Ugyan, ti katonák és politikusok, miért kínozzátok a fiainkat, miért külditek őket a harcterek poklába, a hevenyészett segélyhelyek kínjai közé, a fogolytáborok lassú haldoklásába, miért nem pusztítjátok el őket gyorsabban és fájdalommentesebben? Miért nem állítotok bizonyítványosztáskor géppuskákat az iskolák elé, hogy amikor kijönnek a kapun boldogan és reménykedve, zsebükben az érettségi bizonyítvánnyal, akkor haljanak meg gyorsan, s ne később, a háború irtózatosszerű szenvedései között?

Isten iránti hálával kell meglátnunk, hogy a keresztyénség nem dugja be a fülét a panaszok előtt; s nem kerüli el közönyösen a létében fenyegetett embert, hanem felveszi gondját, félelmét, fájdalmát. Ma különösképpen azért a keresztyén csoportosulásért kell hálát adnunk Istennek, amely prágai békekonferenciának neveztetik, s amely a jövő vasárnap kezd el a második keresztyén béke-világkonferenciát. Ezen a világgyűlésen minden keresztyén egyház képviselteti magát, s mi azzal a reménységgel tekinthetünk ma Prága felé, hogy ott megszólal a keresztyénség hangja, Jézus hangja a mai emberiség legnagyobb kérdésében, a háború és béke kérdésében.

S most két olyan ellenvetésre szeretnék reflektálni, amelyek cikkekben, előadásokban, szívekben – s lehet, hogy bennünk is – felvetődtek.

Az egyik ellenvetés. A béke, a leszerelés, a koegzisztencia (együttes létezés) politikai problémák. Miért Prágában foglalkoznak ezzel, miért nem Genfben, Moszkvában vagy New Yorkban? S miért teológusok, püspökök és lelkészek beszélgetnek erről, miért nem felelős politikusok, a népek vezetői? Mit érhet el ma az egyház? A középkorban még volt valaminő politikai súlya. A pápa még hirdethetett *treuga Deit* (a harc ideiglenes felfüggesztése, Isten békéje), és szavára időlegesen elcsitul a fegyverek zaja. De ma? Ki hallgat ma a pápák és papok szavára politikai kérdésekben? Aki így beszél, annak nincs igaza. Lehet, hogy Jézus egyházának szavára nem hallgat senki. De még ebben az esetben is el kell mondania ezt a szót, mert ez a szó Jézus szava, s olyan szó ez, amelyet az egyházon kívül senki sem mondhat el. A prágai világgyűlés témája ez a malakiási ige: „Az én szövetségem béke és élet.” Ez azt jelenti, hogy a béke ügye nem politikai és társadalmi ügy csupán, hanem teológiai ügy is. Olyan ügy, amelynek vallási dimenziói is vannak. Aki komolyan veszi Istent s azt, aki őt végérvényesen kinyilatkoztatta, a Béke Fejedelmét, az nem beszélhet többé szent és igazságos háborúkról, az nem beszélhet másról, csak békéről, s nem lehet más, csak a béke munkálója, az élet védelmezője. Az Istennel való közösségben nem lehetünk mások, csak olyan emberek, akik szeretik a békét, és tisztelik az életet. Mi tehát nem csupán azért akarjuk a békét, mert ez az emberiség egyetemes érdeke, hanem azért is, mert ez Isten örök akarata.

A másik ellenvetés. A béke ügye egyetemes ügy, s nem ránk tartozik, egyszerű, jelentéktelen, tehetetlen emberekre. Az egyes ember békeakarata hamar összetörik a történelmi kényszerűség súlya alatt. Az egyes ember békevágának szíromlevelét könnyedén elsodorja a háborús szenvedély kollektív vihara. Ez persze igaz, ésszerű, logikus. De nem felel meg Jézus módszerének. Jézus szerint minden igaz, nagy és diadalmas ügynek az egyes ember szívében kell elkezdődnie. A kezek leszerelését meg kell előznie a szívek leszerelésének. Ahhoz, hogy ne legyen rabszolgaság, a Filemonoknak és Onézimoszoknak kellett megtérniük. Ahhoz, hogy ne legyen háború mint az ember és ember közötti feszültség elintézésének történelmi eszköze, előbb nekem s neked kell megtérnünk, azaz a jézusi emberszeretet normái szerint élnünk.

Egy világszerte ismert vitában, amelynek tárgya a tudomány szociológiai problémája, közelebbről a műveltség megosztásának veszedelme, egy magyar akadémikus is felszólalt. Amit mondott, azt oda lehetne írni tudományos és oktatóintézetek, kórházak, templomok és gyárak homlokzatára: Az igaz, hogy jó szakemberek nélkül nem megy előre a világ, de az is igaz, hogy jó emberek nélkül elpusztul.

Textusunk arról tudósított, hogy egy szabad emberrel több lett a rabszolgaság korában. Isten úgy áldja meg ezt az istentiszteletet, hogy csak egyetlenegy jó emberrel legyen több ma, a gyűlölet korában. Ámen.

SZABÓ JÓZSEF IGAZGATÓ LELKÉSZ IGEHIRDETÉSE

Elhangzott vitéz Nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója 1940. szeptember 15-i kolozsvári bevonulásakor a győri evangélikus templomban tartott hálaadó istentiszteleten 1Móz 37,3–11 alapján

Keresztyén magyar testvéreim!

Ezekben az órákban Kolozsvár utcáin csattog már Horthy Miklós fehér lovának a patkója. *„Hatalmasan cselekedett velünk az Úr, azért örvendezzünk!”*

Megszoktuk, hogy az öröm cicomás szavak cifra zuhataga legyen. Pedig minél igazibb az öröm, annál több benne lobogó fellengzés helyett az alázatos elmélyedés, külső lárma helyett a belső megcsendesedés, fitogtató hengegés helyett az önvizsgáló bűnbánat.

Emlékezzünk csak Péter esetére. Megtörtént a nagy halfogás. Szakadozó hálónkban millió hal nyüzsög. Itt volna az ideje az ömlengő, nagy szavaknak. Péter azonban ehelyett éppen itt, éppen most a hatalmas áldás roskasztó, drága terhe alatt gyónni kezd: *„Eredj el éntőlem, mert én bűnös ember vagyok, Uram!”* Ünneprontó volt? Nem, csak akkora áldás érte, hogy annak fényében lehetetlen volt meg nem látni érdemtelenségét. – És emlékezzünk arra, amit a magyar miniszterelnök a bécsi döntés éjszakáján mondott a budapesti pályaudvaron. Befutott a különvonat. Teleki Pál aktatáskájában hozta a fél Erdélyt. Azt hittük, hogy Béctől Budapestig egyebet sem csinált, mint hangzatos mondatokat sallangozott, amelyeket majd dörgő éljenzés közepette évig lobogtasson, s ehelyett a mi jó Telekink szinte prózai egyszerűséggel ezt mondotta: *„Ebben az országban senki se handabandázzék, hanem tartson mindenki önvizsgálatot, és tegye becsülettel a dolgát!”* Ünneprontó volt? Semmiképpen! Csak nagyon jól eltalálta a hangot, amelyre nekünk, magyaroknak nagy örömök idején szükségünk van.

A kolozsvári bevonulás örömnepén Isten őrizzen attól, hogy ünneprontó legyek. De engem köt az Isten ígéje. Amit felolvastam, nem magam választottam, hanem az egyház adta elém, s én nem hozhatok ki belőle mást, mint ami benne van. Ebben a szentleckében pedig mélységesen elkomolyító, befelé eszméltető, önvizsgáló bűnbánatra készítő üzenete van az Istennek.

Jákób nemzetségének három nagy bűne tárul elénk. S ha megnézzük ezeket a bűnöket, azt kell látnunk, hogy ezek a bűnök nem régi bűnök csupán, hanem mai bűnök is, nem zsidó bűnök, hanem magyar bűnök is, és nemcsak általában bűnök, hanem a mi bűneink.

Első a testvérgyűlölet. A rövid szakaszban háromszor fordul elő egy szörnyű szó: gyűlölet. A testvérek „meggyűlölik” Józsefet, később „annál inkább gyűlölik őt”, még alább „annál is inkább gyűlölik őt”. Mellékes, hogy ebben a gyűlöletben mennyi volt József okatlan, dicsekvő kihívása. Mert még ha okuk lett volna is a gyűlöletre, joguk semmiképpen nem volt hozzá. Okod néha lehet a gyűlöletre, jogod soha!

„Jó szót sem bírnak vala hozzá szólani.” Pedig testvérek, egy testből s vérből erednek. És kevesen vannak. És a hét szűk esztendő nagy nemzeti csapása előtt állnak. Össze kellett volna fogni, össze kellett volna forni, kezét kézbe téve, szívet szívhez illesztve, vállat vállhoz vetve, s egységes fronttal nézni szembe a közös ellenséggel, közös nehézséggel. Ők azonban űzik a testvérgyűlölet szörnyű luxusát.

Vajon a testvérgyűlölet csak ókori bűn? Csak a vak nem látja, hogy mai bűn. Vajon csak zsidó bűn? Bizony magyar bűn. Nincs az a marakodó csikasz farkas, amely úgy tudja enni, torkát fogni a fajtájának, mint ahogy tudja gyűlölni a magyar a magyart. Pedig ugyanannak a fajnak, vagy legalábbis ugyanazon történelmi sorsközösségnek vagyunk testvérei. Kevesen vagyunk. Ha minden magyart hazatoboroznánk, akkor is csak maroknyi nép volnánk nehéz posztunk őrlő malomkövei között. És mi gyűlöljük egymást. Ezer hasadás hasogat tízezerfelé. Mohitól Trianonig minden nemzeti katasztrófánknak a testvérgyűlölet volt az oka. És ez nemcsak magyar bűn, ez az én bűnöm. Vajon tebenned nincs gyűlölet? Talán a szomszédban lakik, akit gyűlölsz, talán egy fedél alatt élsz azzal, akit kanál vízbe fojtanal. Talán ugyanebben a templomban, veled egy padban ül, akit gyűlölsz. Azt mondja az Úr Jézus: *„Aki gyűlöli az ő atyjafiát (mellékes, hogy okkal, vagy ok nélkül), méltó az ítéletre.”*

Második bűn Jákób nemzetségében a személyválogatás. Azt olvassuk, hogy minden fiánál inkább

szerette Józsefet, és cifra ruhát csináltatott néki. Hogy tehetett ilyet? A szülő nem tehet gyermekei között különbséget. Nem lehet édesatyja az egyiknek, mostohája a másiknak. Nem ékesítheti cifra ruhával az egyiket, és nem eresztheti el rongyokban a másikat. Jákób ezt tette.

Vajon régi bűn ez? Vajon csak Jákób bűne ez? Mai bűn ez, magyar bűn ez. Ebben az országban még ma is vannak első-, másod- és harmadrendű polgárok. Bíborban fészít az egyik, rongyokban gyalázkodik a másik. Dúsan lakozik az egyik, nyomorog a másik. Kegyelt az egyik, megvetett a másik. Sehol sem tudják olyan bántó éllel kiejteni ezt a szót, hogy paraszt, mint nálunk, sehol sem tesznek olyan felszínes és helytelen alapon különbséget úriember és nem úriember, úriasszony és nem úriasszony között, mint nálunk. Sehol sem bélyegzik az embert olyan könnyen kommunistának, ha szociális igazságot követel, mint nálunk. Isten nem azért teremtette Kánaánnak ezt a földet, hogy az egyik habzsolva éljen rajta, a másik pedig megszökjék róla.

A személyválogató különbségtételnek ebből a bűnéből egyebek mellett két történelmi kár származott. Az egyik a kivándorlás. Ki tudná azt megmérni, hogy a magyarság felszakadt véreirein hány derék magyar folyt ki a Regát oláh tengerébe, Amerika emberóceánjába?! Nem vettek volna vándorbotot a kezükbe, ha ez a föld egy mértékkel mérve adott volna nekik, ha nem is cifra ruhát, de legalább ruhát, ha nem is kalácsot, legalább lehulló kenyérmorzsát. A koldusbotjuk lett vándorbotta. Ó, ha minden magyar itthon maradt volna, mennyivel többen volnánk! De másképp állnánk! De más lett volna még a bécsi döntés is! A másik: bizonyos társadalmi osztályok elnemzetietlenedése. Nem lehet menteni, de meg lehet érteni az a szomorú tény, hogy nemzetünk bizonyos rétegei megrendültek hazafiasságukban, kihűlt a szívük, és nem tudnak forrponos hévséggel buzogni a hazáért. Csoda-e, hogy aki kenyérből sem kap eleget, és rongya sincs elég testét betakarni, miközben idegen bódítás bájjaitaival szédítik, az egyszercsak mostohának érzi az édesanyját, és ajkára veszi azt a léha mondatot, hogy ahol a jó világom, ott a hazám?

S vajon mi hogyan vagyunk a személyválogatás bűnével? Hogyan bánok én az alkalmazottammal és alantasommal? Vajon ugyanaz a szavam íze, ha felfelé beszélek, mint ha lefelé beszélek? S vajon nem várom-e el, hogy velem különbséget tegyenek?

Jákób családjának harmadik bűne az úrhatnáság. Bizonyos, hogy József magasabb elhívását Istentől kapta. De hogy ő ebből sorozatos dicsekvési anyagot gyárt, az már nem Istentől volt, de hogy ő ezzel kétszer is testvéreit traktálja, az már úrhatnáság. S mikor a testvérek olyan nagyon tiltakoznak az ellen, hogy Józsefnek szolgáljanak, ez is úrhatnáság. Mikor valaki nagyon uralkodni akar, és valaki nagyon nem akar szolgálni, az ugyanazt míveli: uralkodni akar. A szolgálattól való húzódozás: negatív úrhatnáság.

Mennyire mai bűn és mennyire magyar bűn ez is! Gondoljunk arra a rettenetes rang- és címbetegségre, amelyben talán csak Ázsia tesz rajtunk túl. Hogy tudom valakinek a nevét, és mégsem merem megszólítani, mert nem tudom, hogy a címlétra hányadik lépcsőjére helyezzem drágalátos személyét. Aztán gondoljunk arra a törekvésre, amely nálunk a hivatás szolgálati jellegét elburkolni igyekszik. Milyen szégyellnivaló hangsúlya van nálunk a szolga szónak! Pedig milyen mély és gyönyörű ez a szó! Amikor gyermekkoromban azt mondotta az édesapám: Gyere ide, kis szógám – ez becézés volt és kitüntetés. Ma pedig nincs közöttünk szolga. Van háztartási alkalmazott, van altiszt és van miniszter, ami ugyan szintén szolgát jelent, de hogy ezt elleplezzük, hát inkább latinul mondjuk. Gondoljunk itt arra is, hogy milyen nehezen tűrjük mi a fegyelmet. Egyszerűen lázadunk az ellen, hogy valaki parancsoljon nekünk.

Vajon van-e bennem szolgálatos lélek? Az Úr Jézus azt mondotta: *„Aki közületek első akar lenni, legyen a ti szolgátok!”*

Keresztény magyar testvéreim! Fél Erdély hazatért. Húszévi éjszaka után ránk sütött az Isten napja. Olyan fénnel, hogy világánál meg kell látnunk bűneinket: a testvérgyűlöletet, a személyválogatást és az úrhatnáságot. A hazának éppen ezek ellenkezőjére van szüksége: személyválogatás nélküli testvérszeretetre és szolgálatos lélekre.

MARTIN LUTHER KING: VAN EGY ÁLMOM...

Martin Luther King Jr. (1929. január 15. – 1968. április 4.) amerikai baptista lelkész, polgárjogi harcos, politikai aktivista, az afroamerikai polgárjogi mozgalom egyik vezető személyisége volt. 1963. augusztus 28-án a washingtoni menetelés során, a Lincoln emlékműnél több millió ember előtt elmondott *Van egy álmom...* kezdetű beszéde óriási nyilvánosságot hozott a polgárjogi mozgalomnak, Kinget pedig a történelem egyik legnagyobb szónokává emelte. Martin Luther King 1968. április 4-én Memphisben merénylet áldozata lett.

Boldog vagyok, hogy ma együtt lehetek Önökkel ezen a napon, amelyre úgy fogunk emlékezni, mint a szabadság ügyéért lezajlott legnagyobb tüntetésre hazánk történelmében.

Száz évvel ezelőtt egy nagy amerikai – most az ő szimbolikus árnyékában állunk – aláírta a rabszolgák felszabadításáról szóló törvényt. Ez a nagy horderejű határozat a reménység messzire ellátzó jelzőfényét villantotta fel olyan néger rabszolgák milliói számára, akiket megperzselték az igazságtalanság tüzének lángjai. Úgy érkezett, mint boldog virradat, amely véget vet a fogság hosszú éjszakájának.

Száz évvel később azonban szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a négerek még mindig nem szabadok. Száz évvel később a négerek életét még mindig béklyóba verik a kirekesztés bilincsei és a faji megkülönböztetés láncai. Száz évvel később a négerek a szegénység magányos szigetén élnek, miközben körbeveszi őket az anyagi jólét óceánja. Száz évvel később a négerek az amerikai társadalom homályos zugaiban sorvadznak, és számkivetettként élnek saját országukban. Ma tehát azért vagyunk itt, hogy a világ elé tárjuk ezt a megdöbbentő állapotot.

Voltaképpen azért jöttünk hazánk fővárosába, hogy beváltsunk egy csekket. Amikor köztársaságunk megteremtői megfogalmazták az Alkotmány és a Függetlenségi Nyilatkozat nagyszerű szavait, ezzel tulajdonképpen aláírtak egy kötelezvényt, amelynek örököse lett minden amerikai. Ez a kötelezvény arra tett ígéretet, hogy minden ember – igen, a fekete ember ugyanúgy, mint a fehér – biztosítékot kap az életéhez, a szabadsághoz és a boldogság kereséséhez való elidegeníthetetlen jogára. Mára kiderült, hogy a színes bőrű polgárait illetően Amerika nem tesz eleget a kötelezvénynek. Amerika nem tartja tiszteletben szent köteletségét, hamis csekkel fizetett néger népének; olyan csekkel, amely „elégtelen fedezet” megjelöléssel érkezett vissza.

Mi azonban nem akarjuk elhinni, hogy az igazság bankja csődbe ment. Nem akarjuk elhinni, hogy azokban a hatalmas páncéltermekben, amelyekben a nemzet lehetőségeit őrzik, nincs elegendő fedezet. Eljöttünk hát, hogy beváltsuk ezt a csekket – mert e látra szóló csekkre fizetik ki nekünk a szabadság vagyont és az igazságszolgáltatás biztonságát.

És azért is jöttünk el erre a megszentelt helyre, hogy emlékeztessük Amerikát a jelen pillanat rettenetes sürgősségére. Fényűzés volna kivárni, míg csillapodnak indulataink, vagy ráfanyalodni a fokozatos fejlődés nyugtató gyógyszerére. Most jött el az ideje, hogy valóra váltsák a demokrácia ígéreteit. Most jött el az ideje, hogy a faji megkülönböztetés sötét és kietlen völgyéből kijussunk a faji igazságosság napsütötte útjára. Most jött el az ideje, hogy eljuttassuk nemzetünket a faji igazságtalanság futóhomokjáról a testvériség kemény kősziklájára. Most jött el az ideje, hogy az igazságosság Isten minden gyermeke számára valósággá váljon.

Végzetes lenne a nemzet számára, ha nem venne tudomást a pillanat sürgetéséről. A négerek törvényes rosszkedvének e tikkasztó nyara nem múlik el addig, míg el nem jön a szabadság és az egyenlőség enyhét adó ősze. 1963 nem a vég, hanem a kezdet. Ha az ország, szokása szerint, megint visszatér napi foglalatosságához, kellemetlen ébredésük lesz azoknak, akik abban reménykedtek, hogy a négerek kiengedték a gőzt, és majd megnyugszanak. Sem nyugalom, sem békesség nem lesz addig Amerikában, amíg a négerek polgárjogát nem ismerik el. A lázadás forgószele mindaddig alapjaiban rázkódtatja meg országunkat, míg fel nem kél az igazság fényes napja.

De van mondanivalóm népemnek is, amelynek lába alatt ég a küszöb, hogy bejusson végre az igazság palotájába. Miközben jogos helyünk eléréséért küzdünk, nem eshetünk az igazságtalan cselekedetek bűnébe. Nem engedhetjük meg, hogy építő tiltakozásunk fizikai erőszakká silányuljon. Nekünk mindig

a méltóság és a fegyelem magaslatain kell megvívunk harcainkat. Újra és újra fel kell emelkednünk abba a fenséges magasságba, ahol a testi erőre lelki erővel tudunk válaszolni.

A négerек közösségében tapasztalható újfajta harci szellem nem vezethet minden fehérrel szembeni bizalmatlansághoz, mert fehér testvéreink közül sokan – ahogy mai, itteni jelenlétük is bizonyítja – tudatára ébredtek, hogy sorsuk össze van kapcsolva a mi sorsunkkal, és szabadságuk kibogozhatatlanul össze van kötve a mi szabadságunkkal.

Egyedül nem mehetünk.

És amikor megyünk, meg kell fogadnunk, hogy előre fogunk haladni.

Nem fordulhatunk hátra.

Egyesek örökösen azt kérdezik a polgári harcosoktól: „Mikor lesztek végre elégedettek?” Addig nem lehetünk elégedettek, amíg a rendőri kegyetlenség kimondhatatlan rémtetteinek négerек az áldozatai. Addig nem lehetünk elégedettek, míg fárasztó utazásoktól elnehezült testünk nem pihenhet meg az utak mentén álló motelekben és a városok szállodáiban. Addig nem lehetünk elégedettek, míg a négerек mozgása alapvetően egy kisebb gettóból egy nagyobb gettóba való költözésben merül ki. Addig nem lehetünk elégedettek, amíg gyermekeinket megfosztja önbecsülésüktől és méltóságuktól ez a jel: „Csak fehéreknek”. Addig nem lehetünk elégedettek, amíg egy Mississippiben lakó néger nem szavazhat, és amíg egy New York-i néger azt hiszi, hogy neki nincs miért voksolnia. Nem, nem vagyunk elégedettek, és nem is leszünk azok egészen addig, amíg az igazság úgy nem zúdul alá, mint a vizek, s a jogosság, mint a hatalmas áradat.

Nem feledkezem meg róla, hogy vannak köztetek, akiket nagy próbatételek és szenvedések küldtek ma ide. Vannak, akik szűk börtöncellából érkeztek. Vannak, akik olyan vidékekről jöttek, ahol szabadságvágyukat vad üldöztetés és rendőri kegyetlenség fojtja el. Ti vagytok a teremtő szenvedés kipróbált katonái. Abban a hitben folytassátok a munkát, hogy a meg nem érdemelt szenvedésben megváltó erő rejlik. Térjete vissza Mississippibe, Alabamába, Dél-Karolinába, Georgiába, Louisianába, északi nagyvárosaink nyomornegyedeibe és gettóiba, abban a tudatban, hogy ez a helyzet valamiképp meg tud és meg fog változni.

Ma azt mondom nektek, barátaim, hogy ne merüljünk el a kétségbeesés tengerében.

A ma és holnap nehézségei ellenére van egy álmom. Olyan álmom ez, amely mélyen gyökerezik az amerikai álomban.

Van egy álmom: egy napon felkel majd ez a nemzet, és megéli, mit jelent valójában az, ami a hitvallásában áll: „Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtett.”

Van egy álmom: egy napon Georgia vöröslő dombjain a hajdani rabszolgák fiai és a hajdani rabszolgatartók fiai le tudnak ülni a testvériség asztala mellé.

Van egy álmom: hogy egy napon még Mississippi állam is, amely ma az igazságtalanság és az elnyomás forrásától szenvedő sivatag, a szabadság és a jog oázisává fog változni.

Van egy álmom: négy kicsi gyermekem egy napon olyan országban fog élni, ahol nem a bőrük színe, hanem a jellemük alapján fogják megítélni őket.

Ma van egy álmom!

Van egy álmom: hogy Alabama államban, ahol dúl a rasszizmus, ahol a kormányzó ma szünet nélkül csak a beavatkozásról és a hatálytalanításról beszél, egy nap majd a fekete kisfiúk és a fekete kislányok testvérként, kézenfogva járhatnak a fehér kisfiúkkal és kislányokkal.

Ma van egy álmom!

Van egy álmom: egy napon minden völgy fölemelkedik, minden hegy és halom lesüllyed, az egyetlenetlen egyenessé lesz, és a dombvidék síksággá! Mert megjelenik az Úr dicsősége, látni fogja minden ember!

Ez a mi reménységünk. Ezzel a hittel térek vissza délre.

Ezzel a hittel képesek leszünk kifogni a kétségbeesés hegyéből a reménység követét. Ezzel a hittel a testvériség gyönyörű szimfóniájává változtatjuk nemzetünk fülsértően hamis hangját. Ezzel a hittel és

abban a tudatban, hogy egy napon szabadok leszünk, tudunk majd együtt dolgozni, együtt imádkozni, együtt harcolni, együtt börtönbe vonulni, együtt kiállni a szabadság mellett.

Ez lesz az a nap, amikor Isten valamennyi gyermeke együtt énekelheti új jelentéssel:

„My country 'tis of thee, sweet land of liberty, of thee I sing.

Land where my father died, land of the pilgrim's pride,
from every mountainside, let freedom ring.”

[Hazám, én rólad, a szabadság édes országáról énekelek.

Ország, ahol atyáink haltak, a zarándokok büszkesége,

minden hegyoldalról zengjen a szabadság!]

Márpedig Amerika csak akkor lehet nagy nemzet, ha ez igazzá válik.

Zengjen hát a szabadság New Hampshire csodás dombtetőiről!

Zengjen a szabadság New York állam fenséges hegyeiről!

Zengjen a szabadság a pennsylvaniai Allegheny csúcsairól!

Zengjen a szabadság a hófedte coloradói Sziklás-hegységről!

Zengjen a szabadság Kalifornia kerekded hegyoldalairól!

De nem csak onnan:

zengjen a szabadság Georgia Kőhegyéről is!

Zengjen a szabadság Tennessee Őrhegyéről!

Zengjen a szabadság Mississippi minden dombjáról és halmocskájáról!

Minden hegyoldalról zengjen a szabadság!

Ha ez megtörténik, ha engedjük, hogy a szabadság zengjen minden faluból és tanyáról, minden államból és minden városból, akkor közelebb hozhatjuk azt a napot, amelyen Isten minden gyermeke, feketék és fehérek, zsidók és pogányok, protestánsok és katolikusok kézen foghatják egymást, s együtt énekelhetik a régi néger spirituálét: „Végre szabadok! Végre szabadok! Hála a Magasságos Istennek, végre szabadok vagyunk!”

A prédikációról készített eredeti felvétel magyar felirattal megtekinthető például itt:

<http://www.youtube.com/watch?v=wQQyIj-wDyg&NR=1>

STEVE JOBS BESZÉDE A STANFORDI EGYETEM DIPLOMAOSZTÓ ÜNNEPSÉGÉN

Steven Paul Jobs (1955–) 1976-ban Steve Wozniakkal és Ronald Wayne-nel közösen egy garázsban megalkotta az első Apple számítógépet. Sokan a számítástechnika egyik úttörőjének tartják, aki meglátta a lehetőséget a grafikus felhasználói felületben és az egérben. Jobs irányítása alatt fejlesztette ki az Apple Computer a cég egyik fő termékét, az Apple Macintosh számítógépet.

Büszke vagyok, hogy itt lehetek a felavatási ünnepségeken, a világ egyik legjobb egyetemén. Az igazat megvallva, sosem szereztem diplomát, és életemben most vagyok a legközelebb egy diplomaosztóhoz. Ma három történetet szeretnék elmesélni az életemből, ennyi, semmi extra – csak három történet. Az első történet a pontok egymáshoz kapcsolódásáról szól.

Abbahagytam a Reed főiskolát az első hat hónap után, de utána még körülbelül másfél évig maradtam, mielőtt ténylegesen otthagytam volna. Hogy miért hagytam ott?

Még azelőtt kezdődött, hogy megszülettem. Biológiai anyám egy fiatal hajadon főiskolás lány volt. Úgy döntött, hogy örökbefogadó szülőknek ad. Úgy érezte, diplomásoknak kell adnia a gyermekét. Már minden elő volt készítve, hogy egy ügyvéd házaspár örökbe fogadjon. Ám amikor én előbújtam, ők az utolsó pillanatban úgy döntöttek, hogy egy kislányt szeretnének örökbe fogadni. Így esett, hogy a várólistán lévő szüleimet felhívták az éjszaka közepén, és azt kérdezték tőlük: „Született egy nem várt kisfiú – elfogadják őt?” Mire ők azt felelték: „Természetesen!” A biológiai anyám később rájött arra, hogy az anyám sosem diplomázott, és az apám sosem tett le érettségét. Ezért végül megtagadta az örökbefogadó iratok aláírását. Csak pár hónappal később egyezett bele, amikor a szüleim megígérték neki, hogy főiskolára fognak járatni.

Így kezdődött az életem.

17 évvel később főiskolára mentem. De a főiskola akkor majdnem olyan drága volt, mint a Stanford, és a munkásosztálybeli szüleim összes spórolt pénze az én tanításomra ment el. Hat hónap után nem láttam benne az értéket. Fogalmam sem volt, hogy mit kezdjek az életemmel, és a főiskola sem segített abban, hogy ezt kitaláljam. Ott álltam úgy, hogy elköltöttem a szüleim egész életében spórolt összes pénzét. Ezért úgy döntöttem, hogy abbahagyom az iskolát, és bíztam abban, hogy jól mennek majd a dolgok. Akkor ez eléggé ijesztő volt, de visszatekintve életem egyik legjobb döntésének bizonyult. Attól a perctől kezdve, hogy kiléptem, nem kellett foglalkoznom az engem nem érdeklő, de kötelező dolgokkal, és elkezdhettem foglalkozni azokkal, amelyeket sokkal érdekesebbnek találtam. Nem volt túl egyszerű! Mivel nem volt szobám a kollégiumban, a barátaim szobáiban aludtam a földön. Ötcentes kólásüvegeket váltottam vissza, hogy a betétdíjból ételt tudjak venni. Minden vasárnap este hét mérföldet gyalogoltam a városon át, hogy heti egyszer rendes ételt egyek a Hare Krisna-temp-lomban. Imádtam. Sok dolog, amibe kíváncsiságomat és ösztöneimet követve belebotlottam, később megfizethetetlen értéknek bizonyult. Hadd említsek egy példát.

Abban az időben ez a főiskola kínálta talán a legjobb kalligráfiaoktatást az országban. Az egész campus mindenhol gyönyörű kézírással készült poszterekkel, címkékkel volt tele. Mivel abbahagytam a tanulást, és így nem kellett foglalkoznom a normál tárgyakkal, úgy döntöttem, hogy felveszem a kalligráfia tárgyat, és megtanulom, hogyan kell ezt csinálni. Tanultam a *serif* és a *sans serif* betűtípusokról, a különböző betűkombinációk között használható különböző betűközökről, és mindarról, hogy mi teszi a tipográfiát igazán nagyszerűvé. Csodálatos volt és történelmi, művészien és a tudomány által nem értelmezhető módon megalkotott – magával ragadónak találtam.

Reménytelennek látszott, hogy mindennek valaha valódi haszna lesz az életemben, de tíz évvel később, az első Macintosh komputer tervezése során ez a tudás visszaköszönt. Mindezt beleterveztek a Macbe! Az első gyönyörű tipográfiával megáldott számítógép volt. Ha nem veszem fel ezt az egy tárgyat akkor, a Mac talán sosem kap sok-sok proporcionális fontot. És mivel a Windows a Macról másolódott, talán a személyi számítógépekre sosem jut el mindez. Ha nem esek ki, sosem veszem fel ezt a tárgyat, és a személyi számítógépeknek talán nem lennének meg a napjainkban ismert csodás tipográfiai képességei. Természetesen lehetetlen volt főiskolás koromban a pontok ilyen kapcsolatát látni. De a kapcsolat nagyon tisztán látszik tíz év távlatából visszatekintve.

Még egyszer mondom: nem tudod egymáshoz kapcsolni a pontokat a jövőt fürkészve. A kapcsolatok csak a múltból visszanezve látszanak majd. Ezért bíznod kell abban, hogy a pontok valahogyan összekapcsolódnak a jövőben. Valamiben bíznod kell: Isten, sors, élet, karma vagy bármi más is a neve. Mert ha bízol abban, hogy a pontok majd összekapcsolódnak, ez bizalmat ad, hogy hallgass a szívedre, még akkor is, ha eltérít a jól kitaposott útról. És ez az igazi különbség.

A második történetem a szeretetről és a veszteségről szól.

Én szerencsés voltam: már az életem elején megtaláltam azt, amit szeretek csinálni. Woz és én az Apple-t a szüleim garázsában kezdtük, amikor húszéves voltam. Keményen dolgoztunk – és tíz év alatt az Apple egy kétkocsis garázból induló cégből kétmillárd dolláros forgalmú, négyezer alkalmazottat foglalkoztató céggé nőtte ki magát. Kilenc év utánadtuk ki a legkitűnőbb termékünket, egy Macintosht, ekkor lettem harmincéves. Ezután kirúgtak. De hogy rúghatnak ki egy cégtől, amelyet te kezdted el? Nos, ahogy az Apple nőtt, mi felvettünk valakit, akiről én úgy gondoltam, nagyon tehetséges, és velem építi majd a céget. Az első évben a dolgok jól alakultak. De ezután a jövőre vonatkozó elképzeléseink nagyban eltértek, s végül összekülönböztünk. Amikor ez megtörtént, az igazgatótanács neki adott igazat. Így harmincévesen hoppon maradtam. Amire egész eddigi életemet koncentráltam, az véget ért. Lehangelő volt.

Pár hónapig fogalmam sem volt, mihez kezdjek. Úgy éreztem, hagytam, hogy az előző generáció lerombolja a vállalkozást – miközben leengedtem a karmesteri pálcát, ők lehagytak engem. Aztán találkoztam David Packarddal és Bob Noyce-szal, és megpróbáltam elnézést kérni tőlük. Nagyot hibáztam, és legszívesebben otthagytam volna a Szilícium-völgyet, de aztán lassan kikristályosodott

valami bennem: még mindig imádom, amit csinálok! A helyzet nem változott az Apple-nél: ugyan visszautasítottak, de még mindig szerelmes voltam a munkámba. Ezért elhatároztam, hogy újrakezdem.

Akkor még nem láttam – de az, hogy kirúgtak az Apple-től, a lehető legjobb dolog, ami velem valaha történhetett. A sikeresség súlyát felváltotta az újrakezdés öröme – újra átéltem, milyen kevésbé biztosnak lenni mindenben. Ez szabaddá tett arra, hogy megkezdjem életem legkreatívabb periódusát.

Az elkövetkező öt évben megalapítottam a NeXTet és a Pixart, és beleszerettem abba a csodálatos nőbe, aki ma a feleségem. A Pixarral megalkottuk a világ első komputeranimációs filmjét, a *Toy Storyt*, s mára ez a világ legsikeresebb animációs stúdiója. Jelentős fordulat volt, mikor az Apple megvásárolta a NeXTet, s én így visszatértem az Apple-hez. A technológia, amelyet a NeXTnél kifejlesztettünk, lett az alapja az Apple mai reneszánszának. Laurene-nel pedig családot alapítottunk.

Egész biztos vagyok abban, hogy mindez nem történt volna így, ha nem rúgnak ki az Apple-től. Szörnyű ízű orvosság volt ez, de úgy gondolom, a páciensnek szüksége volt rá. Az élet néha fejbe vág egy téglával, de ne veszítsd el a hited! Meg vagyok győződve arról, hogy az egyetlen dolog, ami hajtott, a munkám szeretete. Meg kell találnod azt, amit szeretsz, és ez ugyanúgy igaz a munkádra, mint a szeretteidre! A munkád az életed nagy részét kitölti, s csak úgy lehetsz vele elégedett, ha tudod, hogy amit csinálsz, az nagyszerű! S csak úgy tudsz nagyszerű munkát végezni, ha szereted azt, amit csinálsz. Ha nem találtál még rá, keress tovább, és ne állapodj meg! A szíved majd tudatja, ha megtalálta, amit keresel. S mint bármely nagyszerű kapcsolat, ez is egyre jobb lesz majd az idő múltával. Szóval keress, és ne állapodj meg!

Harmadik történetem a halálról szól.

Tizenhét éves koromban olvastam egy idézetet, amely valahogy így hangzott: „Ha minden napot úgy élsz meg, mintha az utolsó lenne, egy napon feltétlenül igazad lesz.” Ez nyomot hagyott bennem. És azóta az elmúlt harminc évben a tükörbe nézve reggelente azt kérdezem magamtól: ha ma lenne az életem utolsó napja, azt csinálnám, ami ma csinálni készülök? És amikor a válasz egyre többször lett *nem*, tudtam, hogy valamin változtatnom kell.

Emlékezni arra, hogy nemsokára mind halottak leszünk: ez az általam ismert legfontosabb módszer, amely segít abban, hogy életünk nagy választásainál döntést hozzunk. Mert szinte minden – minden külső elvárás, minden büszkeség, félelem, szégyen és kudarc – eltűnik a halállal szemben, és csak az marad meg, ami igazán fontos. Emlékezni arra, hogy meghalsz: ez a legjobb módszere annak, hogy elkerüld a gondolat csapdáját, mely szerint valamit elveszítesz. Már pucér vagy, nincs okod nem a szívedre hallgatni.

Körülbelül egy évvel ezelőtt rákot diagnosztizáltak a szervezetemben. A reggel 7:30-kor elvégzett vizsgálat egy tumort mutatott ki a hasnyálmirigyemben. Azt se tudtam, mi az a hasnyálmirigy. Az orvosok azt mondták, ez nagy valószínűséggel az a fajta rák, amely gyógyíthatatlan, és nem élek tovább 3-6 hónapnál. Az orvosom azt javasolta, menjek haza, és tegyem rendbe az ügyeimet. Ez az orvosi törvény, elő kell készülni a halálra. Ez azt jelenti, hogy megpróbálsz elmondani a gyermekeidnek mindent, amit az elkövetkező tíz évben akartál, mindezt pár hónap alatt. Be kell fejezned mindent, megkönnyítve a családod dolgát, amennyire csak lehet. El kell köszönnöd.

Egész nap ezzel a diagnózissal éltem. Még aznap este elvégeztek egy biopsziát, amelynek során levezettek egy endoszkópot a torkomon és a gyomromon át a beleimbe, hogy egy túvel sejtmintát vehessenek a rákos sejtekből. Én a nyugtatók hatása alatt voltam, de a feleségem, aki ott volt, elmesélte, hogy amint megpillantották a sejteket a mikroszkóp alatt, az orvosok sírva fakadtak, mert kiderült, hogy a hasnyálmirigyrák egy nagyon ritka fajtájával van dolguk, amely műtéti úton gyógyítható. Megműtöttek, és már jól vagyok. Ekkor voltam a legközelebb a halálhoz, és remélem, ez így marad még pár évtizeden át. Átéelve mindezt, biztosabban beszélhetek róla, mint amikor a halál egy használható, de csupán elméleti koncepció volt.

Senki nem akar meghalni. Még akik a mennyországba akarnak jutni, ők sem akarnak meghalni, hogy odaérjenek. A halál az úti cél, amely mindannyiunknak kijut egyszer. Ezt senki sem hagyhatja ki. Ez úgy van, ahogy lennie kell: mert a halál nagy valószínűséggel az élet legjobb találmánya. Ő az életváltozás ügynöke: eltakarítja a régi dolgokat, hogy utat adjon az újak születésének. Jelenleg az

újak ti vagytok. De egy napon, nem túl sokára, ti lesztek az öregek, akiket el kell takarítani. Bocs, ha túl drámai vagyok, de ez így igaz.

Az időtök limitált, szóval ne vesztegessétek azzal, hogy valaki másnak az életét élitek! Ne essetek a dogmák csapdájába, amelyek más emberek gondolkodásából táplálkoznak. Ne hagyjátok, hogy mások véleményének zaja elnyomja a saját belső hangokat! És a legfontosabb: legyen meg a bátorságotok a szívetekre hallgatni és a megérzéseiteket követni! Ezek már valahogy tudják, mivé akartok válni valójában. Minden egyéb másodlagos. Amikor fiatal voltam, volt egy csodás kiadvány *Az egész Föld katalógusa* címmel. Ez a generáció egyik bibliájának számított. Egy Stewart Brand nevű fickó készítette, nem messze innen, Menlo Parkban, és művészi érzékével életre keltette. Ez még a 60-as években történt, a személyi számítógépek és a kiadványszerkesztés előtti időkben, így az egész kiadvány írógépek, olló és Polaroid kamerák segítségével készült. Egyfajta Google volt ez papír formában, 35 évvel azelőtt, hogy a Google létrejött. Idealista volt, megrakva ügyes eszközökkel és nagyszerű elképzelésekkel. Stewart és csapata több kiadást jelentetett meg a *The Whole Earth Catalog*ból, s végül kiadtak egy utolsó változatot. Mindez a 70-es évek közepén történt, én ekkor annyi idős voltam, mint ti most. Az utolsó szám hátoldalán egy kora hajnali vidéki útról készült fotó volt, arról a fajtáról, amivel találkozni szoktunk országúti stoppolás közben, ha kalandvágyóak vagyunk, alatta pedig ezek a szavak: „Maradj éhes, maradj bolond!” Ez volt az ő búcsúzó üzenetük, tanácsuk: „Maradj éhes, maradj bolond!” Mindig ezt kívántam magamnak. És most ezt kívánom nektek, frissen végzetteknek, akik valami újat kezdenek majd.

Maradj éhes, maradj bolond!

Köszönöm mindannyiótoknak!

A beszédről készült eredeti felvétel magyar felirattal megtekinthető például itt:

http://www.indavideo.hu/video/steve_jobs_stanford_2005/

8. OLTÁRTÉR

Úton az oltárhoz

A fejezet célja

A fejezet célja, hogy a tanulók megismerjék a bűn mélyreható valóságát, a bűn és a vétkek különbségét, szerepét az üdvösség útján. A gyónáshoz hasonló szekuláris gyakorlatok számbavétele hozzájárulhat saját elképzeléseik és az egyházi tradíció párhuzamba állításához.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *A gyónás jelentése*. B, I–II., 1–2., K.

2. tanóra: *A gyónás helye és szerepe az életemben*. III–V., M, 3–6.

3. tanóra: *Bocsánatkérés és megbocsátás az emberi kapcsolatokban és a társadalomban*. III–V., E, T, 7–10.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Gyónás és megbocsátás. B, I–IV., E, T, 1., 3., 7.

Ajánlott irodalom

Bodrog Miklós: *Álmaink barlangvilága – C. G. Jung nyomában*. Akadémiai Kiadó, 1995.

Häring, Bernhard: *A gyónás öröme*. Új Ember füzetek 4.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

bűn: 5. fejezet

üdvösség: 7., 9., 13., 15. fejezet

imádság: 7. fejezet

a társadalom szerepe: 7. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A beszélgetés során előkerülhetnek a könyvben felsorolt szempontok, de a diákok saját élményei és tapasztalatai, valamint előítéletei, kérdései és kételyei is.

A gyónás melletti érvek (főszövegből):

- elősegíti az emberi élet kiegyensúlyozott megéléséhez nélkülözhetetlen belső folyamatokat;
- az önismeret legfontosabb eszköze;

- alapja a helyes önértékelésnek és társas kapcsolataink pontos felmérésének;
- segít a tartós életcélok kitűzésében és közösségeink folyamatos, tudatos alakításában;
- javítja az egyéni életminőséget;
- javítja a társadalom teljesítőképességét;
- az ember megtapasztalja saját, személyes határait a bűn beismerése által;
- segít a valódi szeretet megélésében;
- felismerhetővé (és kezelhetővé) válik az emberi természet és a bűn kapcsolata.

2. FELADAT

Az alábbiakban mindegyik parancsolathoz csak egy-egy példaként szolgáló kérdést említünk, de javasoljuk, hogy a tanórán egész konkrét példákat érintő kérdések (is) szerepeljenek. A feladatot célszerű úgy elvégezni, hogy csoportokra vagy párokra osztjuk az osztályt.

Ne legyen más Istened! – Istentől vagy mástól várom-e, hogy segítsen rajtam a bajban? Van-e élő istenkapcsolatom, személyes Krisztus-hitem?

Ne vedd hiába Istened nevét! – Szoktam-e szitkozódni, csodálkozást vagy meglepődést kifejezni Isten nevét felhasználva? Flegmán kezelem-e Isten nevét és a hitemet?

Szenteld meg az ünnepnapot! – Adok-e a lelkemnek is lehetőséget pihenésre és töltekezésre? A vasárnapom különbözik-e a hétköznapiamtól?

Tiszteld atyádat és anyádat! – Figyelek-e a szüleim szavainak valódi tartalmára? Zajlik-e közöttünk valódi kommunikáció (szavakkal és azok nélkül)? Tanúsítok-e felelősséget családom iránt?

Ne ölj! – Kinek okoztam ma fájdalmat a szavaimmal? Voltam-e irigy, féltékeny, gonosz, mogorva, erőszakos, gyűlölködő, tapintatlan? Veszélyeztettem-e az életet a közlekedés során, a természetben járva, vagy valakinek rossz tanácsot adva?

Ne paráználkoddj! – Hogyan gondolkodok leendő házastársamra? Viselkedésemmel voltam-e oka mások megbotrányozásának?

Ne lopj! – Észreveszem-e közvetlen környezetemben a mások javai elleni igazságtalanságokat? Kihasznlálom-e mások szorult helyzetét?

Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot! – Pletykáltam-e másokról? Tudok-e tapintatosan és szeretettel kritizálni?

Ne kívánd felebarátod házáat! – Mire irigykedtem mostanában? Becsületesen kezelem-e a rám bízott javakat?

Ne kívánd felebarátod feleségét, szolgáját, szolgálóleányát, barmát, vagy bármiféle tulajdonát! – Kezdeményeztem-e ellenségeskedést? Figyelek-e embertársaim boldogulására?

A tanár megismertetheti a diákokkal az *Evangélikus énekeskönyv* „Imádságok” című részében található gyónási imádságokat is (693–702. o.), amelyek a lelkitükör kérdéseire hasonlóan az egyes parancsolatok témáit járják körül.

A feladat feldolgozásához javasoljuk még a következő verset: Fabiny Tamás: Tízszabadság (Ernst Lange nyomán. In uő: *Ajtórésnyi zsoltár*. Luther Kiadó, Budapest, 2001. 100–105. o).

3. FELADAT

A feladat során a diákok saját gyónási gyakorlatukról gondolkodhatnak, s a gyónás folyamatának egyes elemeit tekinthetik át, amelyek különböző funkciókat töltenek be.

Az 51. zsoltár fontos szerepet kaphat a személyes bűnbánat megvallásának példaként.

4. FELADAT

A gyóntatófülke biztonságot adhat, a mondanivalóra és a feloldozásra teheti a hangsúlyt, szemben az emberi kontaktussal. Ugyanakkor van, aki számára távolságtartást és idegen kötelezettséget szimbolizál.

A gyónófülke kialakulása során fontos szempont volt, hogy a fülke elsősorban arra mutasson rá, hogy a gyónó ember nem hétköznapi párbeszédre megy. Egy közönséges emberi beszélgetés esetében

fontosak lehetnek a mondatokat követő gesztusok, mozdulatok. A gyónás esetében nem fontos, hogy a gyónást hallgató ember mosolyog-e, vagy neheztel a hallottak miatt. A gyónó ember Isten előtt áll, Istennek vallja meg bűneit, ezért számára elég, ha a gyóntató ember hangja – amely a gyónási kérdéseket és Isten feloldozását közvetíti – jön át. A gyóntatófülke kialakításának célja az volt, hogy a két embert minél jobban elválasszák, a gyóntató mégis jelen legyen.

A rajz vagy fénykép készítése során a tanárnak fel kell készülnie arra, hogy minden csoportban lesznek olyanok, akik üres lapot mutatnak be, mivel „nincs olyan hely, ahol kényelmesen éreznék magukat” egy ilyen szituációban. Ez nem gond, de jó kiindulás lehet egy beszélgetéshez, amely ennek okairól szól. Ugyanakkor fontos, hogy ha a diák elzárkózik a beszélgetés elől, akkor ne erőltessük azt.

5. FELADAT

A nyilvános gyónás kevésbé épít a lelkész személyére, viszont nagyobb közösség- és társadalomformáló erővel bírhat. Hiányossága lehet (de nem szükségszerű), hogy épp a személyes kapcsolat hiánya miatt a gyónó ember személyére nézve kisebb formáló erővel bír.

A feladat célja az is, hogy a diákok jobban megismerjék a nyilvános gyónás liturgiáját. A tanár esetleg be is viheti az órára az *Agendát*, s el is „játszhatják” a gyónás menetét, hogy az istentiszteleten már a megszerzett ismeretek birtokában tudatosabban vehessenek részt a gyónás eseményében.

6. FELADAT

Ezek a gyakorlatok legtöbb esetben kizárólag az önismeretünket fejlesztik, és az embertársainkkal való kapcsolatainkat is figyelembe veszik. Ám problémáinkat, kételyeinket nem az Istennel való kapcsolatunk fényében vizsgálják. Következésképp a „bűnvallás” (probléma feltárása és elemzése) és a „feloldozás” (problémamegoldás) sem ugyanazt jelenti, mint a Jézus Krisztusba vetett hit alapján tett gyónás esetében. Bár a főszövegben említett gyakorlatok mindegyikének vannak értékei (például a pszichológus segíthet egy konkrét, személyes élethelyzet elemzésében, egy probléma megoldásában), de a gyónás és a gyónáshoz „hasonló gyakorlatok” nem helyettesíthetik egymást sem céljukban, sem módszereikben.

A lélektan útja Sigmund Freudnak azzal a felismerésével indult el, hogy szavaink közé gyakran olyan önkéntelen elszólások keverednek, amelyek elménk nem tudatos rétegeiből származnak. A szabad, spontán asszociációk is hasonlóak ehhez: Freud módszere erre a felismerésre épült. Arra próbálta keresni a választ, miként lehetséges az, hogy a tudatos elvek és elhatározások dacára az emberek sokszor teljesen másként cselekszenek, mint ahogyan eltervezték. Míg a pszichoanalízis atyja, Freud a szexuális ösztönt nevezte meg elsődleges befolyásoló tényezőnek a tudatos szférán túl, illetve alatt, addig egyik tanítványa, Alfred Adler a kisebbrendűségi érzést. Freud másik tanítványa, Carl Gustav Jung a személyiség tudattalan tartományát már nem egyéni, hanem kollektív valóságnak tekintette.

Abban minden pszichoanalitikus egyetért, hogy komoly veszélyekkel jár, ha akár az egyén, akár egy kollektívum tagadja tudattalan, belső valóságát, valamint annak a tudatos létre gyakorolt hatását. Hiszen nem lehet kilakoltatni magunkból a bensőnket, amely tulajdonképpen világunk fele. Persze nemtörődomséggel, rövidlátással „hamupipőke”-létre ítélnéljük önnön belvilágunkat. De a nemlétezésre ítélt erők ilyenkor úgy viselkednek, mint egy feltartóztatni próbált, felduzzasztott víztömeg, amely előbb-utóbb kitör egy özönvízszerű áradásban. A lelkünk tengere – ahogy Jung elmélete nyomán fogalmazhatunk – hatalmas energiák hona, és törvényszerűségek megtestesülése, amelyekkel érdemes összhangban lenni. (Ehhez lásd Bodrog Miklós könyvét az ajánlott irodalomból.)

Ennek az összhangnak a megteremtése a terápia feladata, amely egyúttal a gyógyulást is elhozza. Ehhez természetesen sok beszélgetésen keresztül lehet csak eljutni, amelyek során az egyén a terapeuta előtt fel kell tárja saját belső világának bizonyos elemeit, összefüggéseit. Ennyiben hasonlít a gyónásra – ebben Chestertonnak igaza van. De a gyónás és a terápiás beszélgetés közé mégsem tehetünk egyenlőségjelet, hiszen a pszichoanalízis nem lépi át a határt immanens és transzcendens között, mert ez már a gyónás és a gyóntató kompetenciájába tartozik. A hiteles pszichoterapeuta

tiszteli ezt a határt, és nem akarja elhitéteni magáról, hogy transzcendens erővel operál, és azok szakavatott ismerője és alkalmazója.

7. FELADAT

A megbocsátás és a bocsánatkérés szoros kapcsolatban áll az önző szemlélet és a gőg legyőzésével, valamint az alázatosságra, közösségi életre való törekvéssel.

Elisabeth Kübler-Ross írja a megbocsátással kapcsolatban (érdemes lehet ezt is megvitatni a feladat kapcsán):

„Szükségünk van arra, hogy megbocsássunk, azért, hogy teljes életet élhessünk. A megbocsátás az út ahhoz, hogy begyógyítsuk sebeinket, ezáltal állítjuk vissza a kapcsolatot másokkal és önmagunkkal. Mindannyiunkat ért már bántás – nem érdemeltük ki a fájdalmat, mégis megsebeztek bennünket. S az igazat megvallva, aligha kétséges, hogy mi is bántottunk meg másokat. A probléma nem az, hogy a bántás megtörténik, hanem az, hogy nem tudjuk vagy nem akarjuk elfelejteni. Ez az a bántás, amely továbbra is sebez. [...] Itt kap szerepet a megbocsátás. Választhatunk, hogy megbocsátásban vagy megbocsátás nélkül akarunk-e élni. [...] Ha nem bocsátunk meg, akkor megrögződünk a régi sebeinkben, bántásokban és bosszúságokban. Életben tartjuk a múlt boldogtalanságait, és tápláljuk nehezteléseinket. Ha nem bocsátunk meg, önmagunk rabszolgáivá válunk. A megbocsátás sokat kínál nekünk, többek között azt a fajta teljességet, amelyről pedig érezzük, hogy tartósan elvette tőlünk az, aki megsértett. Szabadulást kínál, hogy megint azok legyünk, akik vagyunk. [...] Amint megbocsátunk másoknak vagy önmagunknak, visszakerülünk a kegyelem tartományába. Ahogy a törött csont is, miután összeforr, erősebb, mint azelőtt volt, úgy kapcsolataink és életünk is megerősödhet, ha a megbocsátás begyógyítja a rajtunk esett sebeket.”

(Elisabeth Kübler-Ross – David Kessler: *Élet-leckék*. 209–210. o.)

A megbocsátáshoz érdemes felidézni a korábbi bibliaismereti tanulmányokat (Mt 18,21–35; Mt 6,14–15), valamint hasznos lehet példaként kiemelni József és testvérei kibékülésének történetét (1Móz 50).

8. FELADAT

A megbékélés – két népcsoport vagy két leszármazott generáció tagjai között – egyik legfontosabb célja, hogy a résztvevők megmutassák, hogy felismerték a régi hibákat és bűnöket, elutasítják azokat, s mindent megtesznek annak érdekében, hogy azok a jelenben vagy a jövőben ne ismétlődjenek meg. A megbékélés folyamatának csupán egy momentuma a jelképes bocsánatkérés és megbocsátás, amelyet hosszú előkészítés és megbeszélések előznek meg, s hosszú tanítás követ – mindkét részről. Egy ilyen eseménynek a szimbolikus jellege azonban mélyre mutathat – elég, ha például a berlini fal leomlására vagy Nelson Mandela börtönből való szabadonbocsátására gondolunk.

A megbékélésnek ugyanolyan fontos része a megbánás és a bocsánatkérés, mint a bocsánatkérés elfogadása és a megbocsátás. Mindkét oldalnak van tehát feladata, s Krisztus tanításából és példájából megtanulhatjuk, hogy mindkét fél kezdeményezheti is ennek a folyamatnak az elindítását.

Példaként hozhatjuk a diákok között esetleg ismert Roger testvért, a taizéi ökumenikus közösség atyját, akit a „kiengesztelődés apostolának” is neveznek, hiszen a kiengesztelődés és a megbocsátás kérdése gondolkodásának középpontjában állt.

9. FELADAT

Fontos különbséget tenni a gyónás és az állami igazságszolgáltatás keretei között tanúsított megbánás szerepe, célja között. Utóbbinál nem a lélek vizsgálata fontos, hanem csupán annak biztosítása, hogy a tettes ne kövessen el újabb bűncselekményeket. Az egyén által tanúsított megbánás komolyságát vizsgálják ugyan (például tevékeny megbánás, vagyis tényleges jóvátétel), de nem tudják ellenőrizni. (Tevékeny megbánás esetén, azaz ha az elkövető a bűncselekmény elkövetését beismeri és az okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon jóváteszi, a törvény egyes enyhébb súlyú bűncselekményeknél

eltekint a büntetés kiszabásától, vagy annak korlátlan enyhítését teszi lehetővé. A megbánásnak az állami igazságszolgáltatásban a börtönbüntetés végrehajtása során is szerep jut. A feltételes szabadlábra helyezés ugyanis csak akkor jön szóba, ha az elkövetőről feltehető, hogy törvénytisztelő életmódot fog folytatni, ez pedig részben a bűncselekmény megbánásában juthat kifejezésre.)

Mindezek ellenére nem zárható ki annak a lehetősége (s a börtönmisszió során szerzett tapasztalatok szerint gyakori az előfordulása), hogy valaki valóban megbánja bűnösségét, s a szó eredeti értelme szerint (is) meggyónja bűneit, és életének jobb folytatására törekszik.

10. FELADAT

Az öngyilkosság leggyakoribb okai között szerepel a depresszió, a szenvedélybetegségektől való függőség (alkohol, drog), a betegség, a magány, a családi problémákkal való megbirkózás nehézsége, a szeretethiány, az elidegenedési szindróma (környezettel való kapcsolat megszűnése), a szociális és lélektani beszűkülés, a befagyott kilátások stb.

A feladat célja, hogy amennyiben a csoport tagjait érdekli és érintheti, az itt felsorolt okokról beszéljünk, valamint a feladat megfogalmazásában szereplő szempontokat hangsúlyozzuk, és további pozitív érveket keressünk az öngyilkosság elkerülésére.

KÖZELKÉP

Nem véletlen, hogy az evangélikus háttérű Hesse tudta megfogalmazni az ember belső, hitbeli erőforrásainak megújulására vonatkozó kérdésre a választ. Amit az ember belső lehetőségeiről és korlátairól elmond, leír, a lutheránus teológia fő hangsúlyai szerint érthető: az ember nem lehet igaz, nem lehet stabil pont abszolút értelemben, csak a segítség eltökélt szándéka teszi azzá. A Luther által a szentségek között említett testvéri vigasztaló beszélgetés mindkét beszélgetőpartner életét megváltoztathatja, jobba teheti. Továbbá csak akkor lehet igazán szabad a keresztény ember, ha a felebarátért lemond szabadságáról.

A kétségbeesésünkben elmondott gyónást és imádságot Isten meghallgatja, amint például olvashatjuk Jn 16,23kk-ben.

A gyóntatás és a lelki beszélgetés szituációja feltételezi azt, hogy a másikat lelkiileg mindenképpen erősebbnek gondoljuk, a segítséget attól várjuk, akiről feltételezzük, hogy tapasztaltabb, vagy birtokában van valami olyan tudásnak, amely életünk válságos helyzetében megoldást nyújthat, utat mutathat, és kivezethet bennünket nehéz helyzetünkből. Mi történjen akkor, ha ez nincs így, ha a lelki vezető saját működését nem segítségnek, hanem kudarcnak vagy egyenesen hazugságnak ítéli? Mennyiben szükséges eltitkolnia a lelki vezetőnek saját gyengeségeit?

Hermann Hesse kisregényének hősei nem tudják megosztani senkivel belső vívódásaikat, rendhagyó hivatásuk nehézségeit. Ebben rejlik tragikumuk: oly sokáig gyülemlett bennük a kudarc és a rájuk rakott teher, hogy végül mindketten hivatásuk teljes feladására készültek. Találkozásuk során csak egyikük nyílik meg őszintén a másik előtt, az idősebb gyóntató pedig csak élete végén árulja el titkát.

Hesse a maga korában olyan kérdést vetett fel ebben a kisregényben, amely problémákra azóta a pasztorálpaszichológia tudománya igyekszik választ adni, és olyan módszereket kidolgozni, amelyekkel a lelki vezetők kiégése, *burning out*-ja megelőzhető.

A beszélgetést kezdhethetjük az alábbi kérdésekkel:

Mit tanácsolnál Josephusnak, amikor már „torkig volt a puszta léttel” is?

A történet alapján mit mondanál a kétségbeesés és a gyónás kapcsolatáról?

Mit jelent a testvéri vigasztaló beszélgetés a két ember számára? Olvasd el újra a főszöveg utolsó két bekezdését! Mit gondolsz az „Én vagy a másik?” kérdéséről a közelkép alapján?

9. OLTÁR

Az Út és Élet igazsága

A fejezet célja

Ebben a fejezetben kialakulásuk történetében ismerik meg a tanulók az úrvacsoráról létrejött leggyakoribb felfogásokat. Az evangélikus hangsúlyok elsajátításával és az úrvacsora ökumenikus jellegének megértésével nélkülözhetetlen ismereteket szereznek a tanulók az órán.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Az úrvacsorához fűződő kapcsolatunk*. B, I., 1–2.

2. tanóra: *Az úrvacsoratan*. I–IV., F, 3–5., K.

3. tanóra: *Az úrvacsora jellemzői*. III–IV., F, M, T, 6–10.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Az úrvacsoratan. B, I–III., 1., 4., 6.

Ajánlott irodalom

Forde, Gerhard O.: *Ki a kereszt teológusa?* Magyarországi Luther Szövetség, 2005.

Greshake, Gisbert: *A szeretet ára*. Kairosz, 1999.

Loewenich, Walther von: *Luther kereszt által meghatározott teológiája*. Magyarországi Luther Szövetség, 2000.

Méhes György: *Világhíres Miklós*. Ulpius, 2006.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

imádság: 6. fejezet

út és úrvacsora: 1. fejezet

Biblia: 11. fejezet

inkulturáció: 15. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A szinoptikus evangéliumok és Pál apostol húsvéti vacsoraként említi az utolsó vacsorát: Mt 26,17–21; Mk 14,12–17; Lk 22,7–14; 1Kor 11,23–26.

János evangéliuma inkább annak az alázatosságnak az üzenetére helyezi a hangsúlyt, amely elra-

gadta őket, amikor a mester megmosta tanítványai lábát (lásd Jn 13,1–20). Ezt az alázatos magatartást mutatja meg például Fra Angelico festménye.

Jézus egy „nagy, étkezésre alkalmas termet” választ az utolsó vacsora helyszínéül (Lk 22,11–12), mert ünnepélyessé akarta tenni ezt az utolsó lakomát. Az ezt megelőző húsvéti ünnepek alkalmával a tanítványok nem tapasztaltak ekkora előkészületet.

A művészek – különösen a középkorban – egymással versengve idézték fel ennek a vacsorának a pompáját. De vallási lakoma lévén, ennek a vacsorának a zsidó hagyomány szerint természetfeletti jelentése volt. Nem lehet elválasztani attól a szentségtől, amelyet Jézus azon az estén alapított. Így tehát nem annyira az utolsó vacsorát ábrázoló nagy olasz festmények elbűvölő varázsában, például Leonardo de Vinci művén kell keresni az igazi képet, hanem azokon, amelyek a festői szépség mellett a lelki jelentést, mind Jézus, mind a tanítványok (főként Júdás, János és Péter) lelkében zajló történeteket, valamint Jézus rendelését akarják kiemelni.

2. FELADAT

Biztassuk a diákokat, hogy használják a Bibliát, ha nem tudják önállóan megoldani a feladatot.

Sorrend: c, g, b, i, e, f, l, j, m, a, k, h, d.

Érdeemes felhívni a figyelmet arra, hogy az evangéliumok között eltérések vannak a passiótörténet leírásában is. Nem mindegyik rész szerepel minden evangéliumban, és vannak olyan események is (például Jézus Heródes előtt, Jézus útja a Golgotára), amelyeket itt nem soroltunk fel. (Ezekről a különbségekről bővebben lásd: bibliakritika: 11. fejezet, F, M, T, 4. feladat.)

3. FELADAT

A feladat elvégzése során a diákok valószínűleg felsorolnak olyan kifejezéseket, fogalmakat, amelyeket a főszöveg nem említ külön vagy nem fejt ki részletesen. Próbálják ilyenkor saját szavaikkal leírni ezek jelentését, felhasználva korábbi bibliaismereti tanulmányaikat.

4. FELADAT

A feladat során a csoport könnyen juthat arra a megállapításra, hogy a korábbi évszázadokban uralkodó filozófiai háttér mára kevésbé meghatározó a teológiai gondolkodás során. Azonban fontos, hogy észrevegyük, hogy a különbségek a valóság különböző értelmezési módjaiból és a valóság leírásának különböző eszközeiből fakadnak, s ezeket a különbségeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Többek között ezt a célt szolgálja az egyes felekezetek álláspontjának saját szavakkal történő megfogalmazása, hiszen a mai álláspontok között is rendkívül lényeges eltérések lehetnek, amelyek tisztázása sok (filozófiai és teológiai) beszélgetést igényel.

Ugyanakkor a képzeletbeli kerekasztal-beszélgetésen szerepet kaphat az a teológiai szempont, amely szerint az egységre törekvés ereje egyre közelebb visz a különbségek szakadékának áthidalásához.

A feladat zárásaként érdemes lehet felolvasni az alábbi idézetet:

„Az úrvacsorában a feltámadott Jézus Krisztus mindenkiért feláldozott testében és vérében önmagát adja nekünk, az ígéret ígéje által, a kenyér és a bor színe alatt. Fenntartás nélkül adja önmagát mindenkinek, aki a kenyeret és bort veszi; a hívők az úrvacsorát üdvösségükre, a hitetlenek pedig saját ítéletükre veszik. Jézus Krisztusnak testében és vérében adott közösséget nem választhatjuk el magától az evéstől és ivástól. Minden olyan kísérlet, amely Krisztus úrvacsorai jelenlétének értelmezésénél eltekint ettől a cselekménytől, azzal a veszéllyel jár, hogy elhomályosítja az úrvacsora értelmét. Ahol ez az egyetértés megvan az egyházak között, ott a reformátori hitvallások elítélő kijelentései nem vonatkoztathatók ezen egyházak jelenlegi tanítására.” (*Leuenbergi konkordia*, 1. 18–20.)

5. FELADAT

Az úrvacsorával kapcsolatban nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az e világi tudásunk felett álló titok. A svájci reformátorral folytatott vitájában Luther nem volt hajlandó eltérni a valós jelenlét hitelvétől. Erre talán a legnyomósabb érv: attól, hogy nem értjük, hogyan valósul meg, még nem kell

elutasítani valamit. Az úrvacsora vétele során a látható rész nem különösebben ingergazdag. De a történéseknek van egy nem látható része, és ez – bármit is mondjunk vagy írjunk róla tételesen – titok marad: azaz minden emberi erőfeszítés ellenére benne a lényeg megfogalmazhatatlan marad, és intellektuális felfogóképességünket messze felülmúlja. Ezért mindössze annyit érdemes verbálisan közölni róla, amennyit Jézus mondott, hogy ez az ő teste és vére.

Az úrvacsora a keresztények számára a halálon is átvezető utat jelentette (lásd bővebben: 1/6.).

6. FELADAT

Amennyiben a csoport nyitott egy ilyen beszélgetésre, fontos figyelni az alábbi szempontokra: a csoport minden tagjának erősségeiről és gyengeségeiről beszéljünk; ne egymásról mondjanak negatívumokat, hanem mindenki saját maga említse meg, hogy mi az, amiben úgy érzi, vannak hiányosságai; kölcsönösen, figyelemmel hallgassák meg egymást; ha kényelmetlenül érzik magukat egy ilyen beszélgetésben, akkor ne erőltessük.

A beszélgetés során a jelzett igeszakaszból célszerű az alábbi verseket hangsúlyozni:

„Mert a test sem egy tagból áll, hanem sokból.” (1Kor 12,14)

„Ellenkezőleg: a test gyengébbnek látszó részei nagyon is szükségesek...” (1Kor 12,22)

„...hogy ne legyen meghasonlás a testben, hanem kölcsönösen gondoskodjanak egymásról a tagok...” (1Kor 12,25)

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy Pál apostol levelének e szakasza ezzel a mondattal zárul: „Ezen felül megmutatom nektek a legkiválóbb utat” (1Kor 12,31), majd a következő fejezetben a szeretethimnusszal folytatódik.

7. FELADAT

Az idézet forrása: Willi Marxen: *Die Geschichte des Abendmahls im Neuen Testament*.

Néha előfordul egy-egy gyülekezetben, hogy bizonyos szokások alapján a lelkész vagy a gyülekezet presbitériuma megmondja, hogy ki nem vehet úrvacsorát. Erre semmilyen utalást vagy felhatalmazást nem találunk a Bibliában. Az egyetlen „kikötés” az, amelyről Pál apostol ír a levelében (1Kor 11,27–29). Ebben azonban azt olvashatjuk, hogy mindenki önmagát vizsgálja meg, s nem a másik embert. Továbbá a „méltatlan” úrvacsoravételhez lásd a IV. bekezdést.

A feladat célja annak hangsúlyozása, hogy Pál apostol intelme semmi esetre sem utal kirekesztésre, mert a kirekesztő magatartás teljesen ellenkezik Jézus szeretetével és szándékával.

8. FELADAT

Az oltáriszentséget nem a külső jegyek közvetítik, hanem az igék (lásd *Kis káté*).

Továbbá a *Nagy káté*ban hangsúlyozza Luther, hogy „ha eltávolítod az igét vagy az ige nélkül nézed a szentséget...” (mint egy fényképen), „...nem marad semmi a puszta kenyéren és boron kívül; de ha együtt maradnak, ahogyan helyes és kell, akkor az valóban Krisztus teste és vére az igéknek megfelelően”.

A főszövegben részletezett „méltatlan hozzáállás” mégis tükröződhet a külső jegyekhez való viszonyulásban is.

A képek alapján többek között az alábbi szempontokról lehet beszélgetni: az úrvacsorában kapott kenyér (vagy ostya) és bor nem hétköznapi kenyér és bor (mint például a „sörfesztiválszerű” magatartást sugalló kéz az ostyával és egy pohárka borral, vagy mint a keksz és a boroskancsó példája). De a méltó magatartást nem is a külső jegyekre fordított túlzott figyelem (például rozsdamentes kehely és ostyatartó) biztosítja. Az úrvacsora során feltáruuló szeretet és az úrvacsora szentség volta a közösség kérdését veti fel a közös kehely és a kis poharak esetében is.

Fontos hangsúlyozni, hogy a képek csak beszélgetésindító célt szolgálnak, semmiképpen nem „tartalmazzák” a választ vagy bármely irányba kirekesztő üzenetet. Egy fesztiválon is lehet „méltó” és „hiteles” az úrvacsora, amint a rozsdamentes tányér is szolgálhat valóban csak kellékként.

A „bor és keksz” példája felvetheti az inkulturáció kérdését is (lásd 15/8.). Ennek egyik legismertebb

példája szerint azon ázsiai népek számára, akiknek fő tápláléka a rizs, az „*Én vagyok az élet kenyere*” (Jn 6,35) bibliai verset célszerű lenne a következőképpen fordítani: „*Én vagyok az élet rizse*”.

Érdeemes megemlíteni továbbá Luther tanítását: „Ki él tehát ezzel a szentséggel méltóan? A böjtölés és testi készülés szép külső rend, de igazán méltó és jól készült csak az, aki hisz ebben az igében: »Értetek adatott«, és »Kiontatott bűnök bocsánatára«. Aki pedig nem hisz ezeknek az igéknek, vagy kételkedik bennük, az méltatlan és készületlen. Mert ez az ige: »értetek«, nem követel mást, csak hívő szívet.” (Luther Márton: *Kis káté*, Az oltáriszentségről)

Az imádság megfogalmazásának célja, hogy a diákok a saját gondolataikat öntsék szóba önállóan. Emellett azonban érdemes lehet más imádságokat is megismertetni velük, például az *Evangélikus énekeskönyv*ben találhatóakat.

9. FELADAT

A cipó a mesében „kínhalált” halt, azaz Jézus Krisztus attribútumaival rendelkezik, ezért állhat életmentő helyzetben.

10. FELADAT

A feladat célja, hogy miközben a diákok összehasonlítják mások álláspontját a könyvben írottakkal, feldolgozzák a könyvben szereplő gondolatokat. Az irodalmi utalások és filmélmények összegyűjtésével erősödhet a diákok meggyőződése arról, hogy a felsorolt fogalmak vallási és nem vallási közegben egyaránt fontos szerepet játszanak.

KÖZELKÉP

Ifjabb Lucas Cranach nagynevű édesapjának nyomdokain haladt művészetében, bár bizonyos értelemben merészebb megoldásokkal dolgozott. Jó példa erre ez a festménye. Ezt a képet valamiféle végső elkeseredés, ugyanakkor a reformációért és a wittenbergi reformatori örökségért való féltő szeretet ihlette. Az elkeseredés is, hiszen a festmény elkészültének idején – a schmalkaldeni háború után – veszni látszott minden addig elért eredmény. A festő, aki önmagát mint felszolgálót ábrázolja a képen, az úrvacsora megtartó erejébe veti reményét. Azt üzeni a festménnyel, hogy ha megmarad az úrvacsorai közösség a wittenbergi reformáció széthúzó irányzatai között, akkor az evangélikus egyház is fennmarad. Igaza volt? Nyugodtan állíthatjuk, hogy igen. Egyházunk történetének számos válságos időszakában volt közösséget egybetartó, megtartó erő az úrvacsora. Mindebből példát vehet a felnövekvő új nemzedék is, és az üzenetet akkor érti meg legjobban, ha maguk a tanulók is az úrvacsorához járulók közé állnak. Közelképünk és annak megbeszélése szerény mértékben, de hozzájárulhat ahhoz, hogy tanulóink az úrvacsorát ne kényszerként, hanem valós lehetőségként éljék meg.

A beszélgetéshez ajánljuk az alábbi kérdéseket:

Mi lehetett a festő szándéka? Mi lehet a kép üzenete?

Mit jelent az úrvacsorában megjelenő szeretet számunkra ma?

A közelkép teljes szövege

Az ifjabb Lucas Cranach előszeretettel örökítette meg Jézus életének eseményeit oly módon, hogy Jézus tanítványi köre vagy a szemtanúk köre az akkor ismert teológusok és protestáns fejedelmek jól felismerhető alakjaiból állt.

Ha végignézzük a képen látható személyek sorát, Luthert a Jézustól balra ülők sorában másodikként találjuk, vagyis Szent Péter helyén, Melanchthont pedig Jézustól közvetlenül jobbra. Luthertől balra láthatjuk még Bugenhagent, Justus Jonast és Crucigert. Melanchthontól jobbra pedig Johann Forster, Johann Pfeffinger, Georg Meier és Bartholomäus Bernhardi látható.

Jézustól közvetlenül balra, mintegy kebelén pihenni készülő tartásban egy olyan személy látható, aki Lutherhez és Melanchthonhoz képest szinte alig ismert: III. György dessau-anhalti fejedelemről van szó. Ő foglalja el Jézus szeretett tanítványának, Jánosnak a helyét.

Vajon minek köszönhető, hogy ezt a jelentős helyet kapta a képen? Ő volt a protestáns fejedelmek

közül az egyetlen, aki lelkeszi szolgálatot is végzett politikai szerepvállalása mellett, amely alól egy fejedelem abban az időben nem nagyon tudott kibújni. Kortársaitól az „istenes lelkű” melléknevet kapta, amely nyílt, őszinte jellemének és egyszerű, könnyen követhető egyházi beszédeinek volt köszönhető. A schmalkaldeni háborúban a protestánsok jelentős veszteségeket szenvedtek, Merseburg környékét újra visszahódították a katolikus rendek, így az „istenes lelkű” György gyülekezetét, hivatalát elvesztette. Ezután visszavonult romos kastélyába, és nőtlenség, utódok nélkül halt meg 46 évesen. Sorsa igen megrendítette a reformáció híveit.

Ifjabb Cranach ezt a festményt 1565-ben fejezte be. Luthert ekkor már húsz éve nélkülözte a reformáció tábora, Melanchthont pedig öt éve. A wittenbergi reformáció nagy nemzedéke, akiket Cranach megörökített, Meiert és Pffingert kivéve már mind elhunytak 1565 előtt.

A reformáció hívei számára az úrvacsora központi kérdés volt. A wittenbergi reformáció nagy nemzedékén belül sem volt teljes egység a kérdést illetően, maga a művész is nyilván aggódott a wittenbergi reformáció jövője miatt. Képe figyelmeztetés és egyúttal a remény kifejeződése is: figyelmeztetés, vagyis inkább intés az egységre, felmutatva a reformáció nagy generációját egy csodálatos kompozícióban, amint Krisztussal együtt veszik az úrvacsorát. A festő magát a jobb oldali álló alakban örökítette meg, aki jobb kezében kancsót, baljában vörösboros poharat tart, és nyújtja a tanítványok – a reformátorok – felé, felszólítva és bátorítva őket a kommunióra, a közös úrvacsorára.

A szakértők szerint ifj. Lucas Cranach művészetének ez a kép a csúcspontja; hozzátehetjük, a kép üzenete is igen fajsúlyos és megszívlelendő. Krisztus tartja az egyházat, ez a mögötte látható világos, egymagában álló tartóoszlop jelképében hangsúlyozódik ki.

A Júdás és Jézus között lezajlott jelenetet az evangéliumokból ismerhetjük. A bibliai történet megjelenítése itt mindössze azzal egészül ki, hogy Júdás már birtokában van a harminc ezüstnek; ez lehet a tartalma annak a többiek elől elrejtteni akart, erősen szorongatott piros zacskónak. Így azonban a jelenet még ellentmondásosabb: Jézus olyan tanítványt istápol szinte szülői módon, szájába téve a falatot, aki nyilvánvalóan nem érdemes erre. Ezzel Cranach újraértelmezi a szeretet fogalmát, és új dimenzióba helyezi azt, hogy provokáljon vele, hogy megszegyenítsen: mennyire kevés az, ami önmagunkból fakad a szeretet terén, és micsoda kiapasztathatlan muníciókat sejtet ez a gesztus. Hiszen az úrvacsorában a nyilvánvalóan méltatlan is részesül Jézus bocsánatában, aki áldó kézmozdulatával feloldozást ad a bűnösnek.

10. KERESZT

Hogyan jelent meg a végtelen a végesben?

A fejezet célja

A fejezet az evangélikus dogmatika alapvető és mély összefüggéseibe ágyazva mutatja be a Jézus kereszttjével szimbolizálható eseményeket, tanítást és életformát. Cél, hogy a tanulók meglássák ezek kapcsolatát, és erősödjön bennük a vágy ezek személyes átélésére.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Áldozat*. I–II., 1–3.

2. tanóra: *A kereszt jelentése és a kereszt teológiája*. III–VI., F, 4–6.

3. tanóra: *Krisztus kereszthalála és feltámadása*. B, VI., M, T, 7–10., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Krisztus kereszthalála és feltámadása. III–VI., F, M, T, 4., 6., 9.

Ajánlott irodalom

Tillich, Paul: *Rendszeres teológia*. Osiris, 2000.

Ziehr, Wilhelm: *A kereszt. Jelkép és valóság*. Helikon Kiadó, 1998.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

szimbólum: 1. fejezet

hitvallások: 4. fejezet

a szeretet négy formája: 5. fejezet

bibliai kánon: 11. fejezet

megváltás: 14. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

(A megváltás kérdése a 14. fejezetben is előkerül. Itt a *Kis káté* szövegrészletének értelmezésekor fektessünk hangsúlyt arra, hogy a megváltás kifejezés jelentése két fontos szempontot takar. Hozzá tartozik az embert fogva tartó hatalmaktól való megszabadítás és emellett az uralkodó megváltozása is.)

1. FELADAT

A képekhez tartozó magyarázatok sorrendje: c, d, j, g, h, l, f, a, i, e, b, k.

Alapvetően mindegyik keresztforma a kereszt szimbólumának legősibb jelentését ábrázolja: az immanens és a transzcendens találkozási pontját (I.), amely Jézus Krisztus életében és halálában valósult meg. Ehhez hasonlóan mély üzenetet egyetlen forma sem tud hozzátenni az eredeti jelentéshez. A különböző kultúrák és hatalmak megpróbálták további tartalmakat hozzáadni (például a bíborosi vagy pápai kereszt esetében a hierarchiát is jelölni) vagy egyes elemeket hangsúlyozni (például a villáskereszt esetében a szenvedés momentumát), ezek azonban sosem váltak hasonlóan egyetemes üzenetté.

2. FELADAT

A beszélgetés során szóba kerülhet, hogy az áldozatvállalás kétértelmű dolog. Az áldozathozatal „értékét” azonban a kétértelműség nem csökkenti, épp ellenkezőleg: a kétértelműsége ellenére vállalt áldozat a valódi áldozathozatal.

Tillich idézett gondolatát például az alábbiak előzik meg: „A közfelfogás szerint az áldozat egyértelműen jó. A kereszténységben, amelynek szimbolikája szerint Isten önmagát áldozza fel, úgy tűnik, hogy az áldozat aktusa minden kétértelműséget meghalad. De ez nem igaz, s erről egyértelműen tanúskodnak a teológiai nézetek és a bűnbánati gyakorlatok. Ezek arról győznek meg..., hogy a rejtett motívumok még a látszólag hősies önfeláldozást is kétségessé tehetik. Ez nem jelenti azt, hogy nem szabad áldozatot hozni..., [hanem] a kockázatot is vállalni kell, azt a kockázatot, hogy az áldozat sohasem egyértelműen jó, melyre így könnyen támaszkodhatnánk.”

Az alapvető kérdések, amelyeket az áldozatvállalás előtt felteszünk, a következők:

Mit kell feláldoznom? (Valóban számomra értékes dologtól kell megválnom? Áldozathozatalról vagy másról van szó?)

Minek/kinek az érdekében áldozom fel? (Valóban jó ügyért áldozom fel? Nem csak kihasználnak? Méltó-e az illető az áldozatra? stb.)

Mivel számos lehetséges válasz van, ezért az áldozathozatal sosem egyértelmű.

Isten áldozatában:

- a valóságos a bűnös ember, félelem és harag diktálta szembefordulásában (II. bekezdés),
- a lehetséges a megváltott ember,
- a kockázat Jézus Krisztus élete, Isten szeretete.

Isten úgy szereti az embert, hogy „vállalta” a kockázatot is.

(Lásd például Paul Tillich: *Rendszeres teológia*, 403–405. o.)

3. FELADAT

A játék során beszéljünk arról, hogy könnyebb áldozatot vállalni, ha támogató társakkal vagyunk körülvéve. De az áldozathozatal során mindig tegyük fel azt a kérdést is, hogy milyen áldozatot kell hozniuk társainknak ahhoz, hogy mi véghez vihessük a magunkét.

4. FELADAT

(A válaszok alapjául szolgáló magyarázatok közül a hivatkozás nélküli idézetek a fejezet főszovegéből valók.)

- i. Hamis. „A 451-ben tartott kalkhedóni zsinaton a kereszténység rögzítette a Jézus Krisztus kettős természetéről szóló tanítást.” „Hogyan lehet egyszerre jelen ugyanazon a helyen egy időben két különböző, ráadásul ellentétes természetű valóság.”
- ii. Hamis. „Hogyan lehet egyszerre jelen ugyanazon a helyen egy időben két különböző, ráadásul ellentétes természetű valóság.” „Nem kellett korlátoznia önmagát ahhoz, hogy megjelenjen az embervilágban, hanem az esetleges és szenvedésre képes emberi testben, a názáreti ács családjában felnőtt gyermekben elrejtetten, de valóságosan belépett az emberek közé.” Valamint Jézus emberségét mutatja az is, hogy szenvedett, éhezett, szomjazott, sírt, félt, megkísértetett, és más nagyon is emberi tulajdonságok.
- iii. Hamis, lásd I., II. válasz.
- iv. Igaz. Ez a kalkhedóni hitvallásból idézett mondat.

- v. Hamis. „A kettős természet felfogása ellentmond a hétköznapi tapasztalatnak, sőt a logika szabályainak is.” Ez csak hittel fogadható el, amint a paradoxon kapcsán olvashatjuk.
- vi. Igaz. Ez a kalkhedóni hitvallásból idézett mondat.
- vii Hamis, lásd II. válasz. Jézus emberként ember, Istenként Isten volt (lásd a VI. válaszban a hitvallás mondatát), nem a kettő „keveréke”.
- viii Igaz. Ez a kalkhedóni hitvallásból idézett mondat.
- ix Hamis. Már János apostol is ezzel a paradoxonnal kezdi evangéliumát, amikor a testté lett Igéről beszél (Jn 1,1–5). „Több évszázados teológiai vita után, a 451-ben tartott kalkhedóni zsinaton” nem felmerült, hanem rögzítésre került a Jézus Krisztus kettős természetéről szóló tanítás.
- x. Igaz.
- xi. Hamis. A tudományokban és a logikában használt paradoxon fogalma állítások olyan halmazát jelenti, amelyek látszólag ellentmondásra vezetnek, vagy a mindennapi gyakorlatnak, a hétköznapi logikának ellentmondó következtetés vonható le belőlük. Azonban – amint az említett példák is mutatják – a híres paradoxonok mögött megbújó kétértelműségek, feltételezések és kutatási irányok számos tudományos, filozófiai és matematikai felfedezéshez vezettek, s ilyenkor az állítás paradoxon jellege meg is szűnt. A tudományban használt paradoxonoknak nincs közülük a hit kérdéséhez, Kierkegaard értelmezésében pedig nem segít a tudományos kutatás.

(Olbers-paradoxon: Már a 17. század elején komoly fejtörést jelentett a csillagászok számára az a kérdés, hogy miért fekete az éjszakai égbolt, hiszen ha végtelen sok csillag van, akkor akármerre nézünk, fényes csillagokat kellene látnunk. A problémát Heinrich Wilhelm Olbers oldotta meg 1823-ban, a kérdést a csillagok számának végelességével, a világegyetem létezési idejének végelességével, valamint az univerzum folytonos tágulásával magyarázta.

Zénón-paradoxon: a Kr. e. 5. században élt görög filozófus szerint Akhillesz nem tudja megelőzni versenyfutásban a teknősbékát, ha előnyt ad annak. Ugyanis mire odaér, ahonnan a teknősbéka indult, addigra a teknősbéka is előrébb halad, így az megint csak előtte lesz, s ez így folytatódik a végtelenségig. A problémát a Newton és Leibniz munkái alapján elinduló, a 17–19. században kialakuló matematikai analízis oldotta meg a végtelen számok összegének elemzésével.)

- xii. Hamis. A hétköznapi szóhasználat gyakran használja a paradoxon kifejezést ott, ahol csak egy meghökkentő jelenségről vagy valamilyen etikai döntéshozatal körüli dilemmáról van szó, mint például az említett kérdés esetében.
- xiii. Igaz, lásd Kierkegaard fogalmát.
- xiv. Igaz, lásd Kierkegaard fogalmát.
- xv. Hamis. „A hit szó csakis abban az esetben értelmezhető helyesen a keresztény tanításban, ha racionálisan feloldhatatlan kérdésre vonatkozik”, eszerint a racionálisan feloldható kérdések területén az ész használatára szükség van.

„A Szentatyák nyomdokait követve mindnyájan egy szívvel-szájjal valljuk és tanítjuk, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus egy és ugyanaz a Fiú, ugyanő tökéletes az istenségben és tökéletes az emberiségben, ugyanő valóban Isten és valóban értelmes lélekből és testből álló ember, ugyanő az Atyával egylényegű [*homoúsziosz*] istensége szerint és velünk egylényegű [*homoúsziosz*] embersége szerint, minden szempontból hasonló hozzánk, a bűnt kivéve...” (részlet a kalkhedóni hitvallásból).

5. FELADAT

Például: „Bajban/szükségben/tűzben ismerszik meg a (jó) barát.” (A közmondás különböző változatai ismertek.)

„Bajbarát nincs, csak borbarát.” (közmondás)

„Mindig szeret a barát, de testvérré a nyomorúságban válik.” (Péld 17,17)

6. FELADAT

A szenvedésről való beszélgetés során hangsúlyozhatjuk az alábbi igeverset is az imádság erejéről: „Szenved-e valaki közöttetek? Imádkozzék! Öröme van-e valakinek? Énekeljen dicséretet!” (Jak 5,13)

Az említett vallások tanításának részletes elemzésére nincs lehetőség, de a legfontosabb vonásokat mindenképp hangsúlyozni kell, hiszen az áldozatvállalás-szenvedés-keresztthalál kérdése alapvetően meghatározza a keresztény tanítást:

- *buddhizmus*: Buddha tanítása szerint az egész lét szenvedés, ezért az egyetlen út a szenvedéstől való megszabadulásra az, ha a lét utáni vágyat szüntetjük meg. A nirvánába, a nagy végső „sem-mibe” kell tehát törekedni.
- *hinduizmus*: A szenvedés – miként az egész világ is – nem valóság, csak illúzió.
- *iszlám*: Mohamed tanítása szerint a szenvedés fátum, végzet, vagyis nem más, mint „Allah akarata”.
- *judaizmus*: A bölcsességirodalomban a szenvedés az ember bűnének és Isten büntetésének következménye, de Jób már az isteni titkot hangsúlyozza („Isten útjai felfoghatatlanok”).

A keresztény tanítás egyedülálló abban, hogy Isten személyesen felvállalta a szenvedést az áldozathozatal során, mindezt irántunk tanúsított szeretete jeléül, a mi bűneinkért (lásd Ézs 53).

Ugyanakkor a kereszténység számos képviselője számára nagy a kísértés, hogy a szenvedést vagy dicsőítsék, vagy kikerüljék, vagyis hogy Isten istenségét szabadító voltában keressék. Ilyen módon a szenvedés számukra üdvértékké válik, vagyis e nézőpont szerint Istennek csak annyi köze van a szenvedéshez, hogy azt legyőzi.

De Krisztus jótéteményét az Újszövetség sohasem redukálja gyógyírrá (*pharmakon*), vagyis egyéni vagy közösségi gyógyszerre a természeti vagy történelmi rossz ellen, amely ebben a minőségében már az univerzális orvosságokkal versenyezne. A Megváltó és Szabadító a jelenben nem úgy gyógyít és nem úgy szabadít meg, hogy minden szenvedést megszüntet.

A keresztény ember a szenvedés láttán nem válik lemondóvá, nem veti meg a világ meglévő viszonyait, hanem szenvedélyesen vágyik az új világra, amelyet Krisztus hoz majd el. Ugyanakkor nem is vész el a jövő illúzióiban, hanem állhatatosan szeme előtt tartja a földi valóságot.

7. FELADAT

A szeretet és a szenvedés összekapcsolódik, hiszen egyrészt szenvedünk a szeretett ember elvesztésének gondolatától; másrészt szerettünk szenvedésének csökkentéséért képesek vagyunk áldozatot hozni.

Az 5. fejezetben említett négy szeretetforma közül mindegyik magával vonhatja az áldozathozatalt és a másikért (másikkal) való szenvedést. A különbség a kérdés megválaszolásában rejlik: kinek, minek az érdekében, milyen áldozatot hozok?

Jézus példát ad arra, hogyan szeressük egymást, s ennek része az, hogy osztozunk egymás fájdalmaiban (azaz részt veszünk a másik ember szenvedéseiben, akár csak a jelenlétünkkel, hiszen már a magány megszüntetése is csökkenti a testi vagy lelki fájdalmat).

8. FELADAT

Ha a csoport tagjai nyitottak és érdeklődők egy ilyen önálló munka elkészítésére vagy csak terveinek leírására, akkor engedjük, hogy saját ötleteiket mutathassák be és/vagy azokról beszélhessenek, és mindenképpen értékeljük az önálló kreativitást.

Ha nem szeretnének saját munkákat készíteni, akkor beszélgessünk a kép alapján a szeretet átformáló erejéről.

9. FELADAT

A beszélgetés során előkerülhetnek olyan szempontok, amelyek amellet vagy az ellen szólnak, hogy ha lettek volna tanúi Krisztus feltámadásának, akkor a hívő ember is könnyebb helyzetben lenne a feltámadásba vetett hit terén. Mivel a feltámadás meghaladja a természetes emberi élet és érzékelés határait, nem várhatjuk, hogy szemtanúk által igazolható legyen. Ezenkívül ha a feltételezett szemtanú(k)

beszámolója a bibliai könyvekben kapott volna helyet, változatlanul fennállna a hit és a történelem kapcsolatának problematikája. Ezalatt azt értjük, hogy a Biblia nem elsősorban történelemkönyv, vagyis a benne leírt eseményeket nem a történelmi hűség hitelesíti, hanem a tanítványok által átélte eseményekben megtapasztalt isteni szeretet. Mivel a feltámadott Krisztussal való találkozás többször is szerepel a Bibliában, a feltámadás folyamatának bizonyítása nélkül is ismerünk olyan történeteket, amelyekben a feltámadott Úr központi szerepet játszik.

A Jézus feltámadásába vetett hitet mégsem az azt közvetlen vagy közvetett módon igazoló szemtanúk állítására alapozzuk, hanem erejének és szeretetének megtapasztalására. A figyelmes ember számára ez a saját tapasztalat erősíti meg a bibliai beszámolókat igazát Jézus feltámadásáról.

10. FELADAT

(A feladathoz lásd még az 1/9. feladat leírását, és érdemes felidézni az ahhoz kapcsolódó beszélgetést.) Jézus történetének alapos ismerete és a hozzá való hűség megélése minden körülmények közt a legigényesebb formákban képes látni és láttatni Jézus keresztségének valóságát. A keresztség szimbólum-erejének megvédésére sem szükség, sem lehetőség nincs, ez egyelőre adott a társadalmunkban. Jézus keresztségének erejéből sokan élnek ma is. Számukra sem a túlzott, sem az elenyésző használat nem jár súlyos következményekkel.

KÖZELKÉP

Számos példa állhatna ebben a fejezetben közelképként, amelyekben a szenvedés és a halál bátor vállalásának megindító példáját olvashatnánk. Itt egy olyan történet olvasható, amelyben a szenvedés és a megpróbáltatások egy végtelen szituációban jelentkeznek. Az éhhalál egyetlen módon kerülhető el számukra: kannibalizmus útján, a katasztrófában elhunyt embertársaik húsa volt az egyetlen fellelhető táplálék. Ez az abszurd helyzet mindenkit könyörtelen választásra kényszerített: vagy éhen hal, vagy eszik az emberhúsból. A csoportból voltak olyanok, akik nem voltak képesek legyőzni undorukat és erkölcsi tiltakozásukat. A könyvből választott részben egy házaspár életébe nyerünk bepillantást. Beszélgetésükben mindkét álláspont világosan kifejezésre jut, és a döntő érv az úrvacsorát, Jézus testét és vérének hozza példának. Ez az analógia, bár lassan éri el célját, de végül segít az undor és az erkölcsi ellenállás legyőzésében, valamint a halál helyett az életben maradás és a jövő választásában.

A beszélgetést kezdjük az alábbi kérdésekkel:

Ti mit tettetek volna a túlélők helyében?

Volt már olyan élményed, hogy valamit csak undorod leküzdése árán tudtál megenni?

Az undor csak étkezés kapcsán léphet fel, vagy más élethelyzetekben is?

Mennyiben lehet az undor legyőzését az élet továbbvitele vagy továbbadása feltételének tekinteni?

A közelkép teljes szövege

1972. októberében az uruguayi Keresztény Öregfiúk rögbicsapata bérelt repülőgépen ötfőnyi személyzettel és számos szurkolóval útnak indult Chilébe, hogy néhány meccsen megmérkőzzék az ottani öregdiákok csapatával. A rossz látási viszonyok miatt a gép az Andok egyik csúcsába ütközött, szárnya, farka letörött, a roncs pedig lefele száguldott a havas lejtőn, majd nagy zökkenéssel megfeneklett a hómezőn. A pilóta és több utas szörnyethalt. Néhányan súlyosan megsérültek. Élmük mindössze ennyi maradt: pár tábla csokoládé, némi gyümölcsíz és néhány tubus fogpaszta. Vízet a napon olvasztottak a hóból. Túlélésük azon múlt, hogy képesek-e undorukat legyőzve elhunyt társaik húsából enni, vagy pedig éhen halnak.

Tizenhatan megmenekültek ezen az áron, hetvennapos szörnyű szenvedés után. A páratlan eset híre 1973-ban az egész világot bejárta, és Piers Paul Read regényt írt belőle a résztvevők beszámolója alapján *Életben maradtak* címmel.

„A tűz parazsa még izzott, így ésszerűnek látszott, hogy megpróbáljanak egy darab húst megsütni a forró lemezen. Nem hagyták sokáig sülni, de már a kissé megbarnult hús is összehasonlíthatatlanul élvezhetőbb lett, puhább, mint a marhahús, s ízre ahhoz hasonló.

A hússzagra a többi fiú is hamarosan a tűz köré gyűlt, s Coche Inciarténak, aki eddig rá se bírt nézni a nyers húsrá, most, így megsütve, szinte ízlett. Roy Harley, Numa Turcatti és Eduardo Strauch is könnyebben legyőzte viszolygását, mert a sült húst úgy ehették, mintha marhahús volna.

Canessa és a Strauch unokafivérek elleneztek a hús megsütését, s mivel némi tekintélyre tettek szert társaiknál, véleményüket nem hagyhatták figyelmen kívül.

– Nem értitek – mondta Canessa még a szokottnál is tudálékosabban, ellentmondást nem tűrő hangon –, hogy negyven fok fölötti hőmérsékleten a proteinek elpusztulnak? Nyersen egyétek, úgy a legtáplálóbb.

– És ha megsütitek – tette hozzá Fernández az alumíniumlemezen sisetgő kis szeletekre pillantva –, a hús összezsugorodik. Rengeteg tápérték megy veszendőbe, füstté válik, vagy egyszerűen elpárolog.

Ezek az érvek nem győzték meg sem Harleyt, sem Inciartét, akiknek a nyers hús aligha jelenthetett tápértéket, hisz nem bírták rászáni magukat, hogy megegyék. De hát a sütésnek egyébként is határt szabott a rendkívül csekély tüzelőanyag – mindössze három rekeszük volt – meg a metsző szél, amely gyakran egyszerűen lehetetlenné tette, hogy kint a hóban tüzet gyújtsanak.

Eduardo Strauch néhány napon belül rendkívül legyengült, csont és bőr lett, s így végül is legyőzte undorát, és – két unokafivére erélyes fellépésére – evett a nyers húsból. Harley, Inciarte és Turcatti ugyan mindvégig képtelenek voltak legyűrni undorukat, de eltökélték magukat, hogy túléljék e szörnyű kalandot, s így végül is eleget ettek ahhoz, hogy életben maradjanak.

Már csak a két legidősebb társuk, Liliana és Javier nem evett emberhúst, s ahogy múltak a napok, és a huszonöt fiatalember az új táplálékon megerősödött, a házaspár, amely a megmaradt boron, csokoládén és gyümölcsízen élt, mind soványabb és erőtlenebb lett.

A fiúk riadtan nézték egyre fokozódó gyengeségüket. Marcelo újból és újból könyörgött nekik, hogy győzzék le vonakodásukat, és egyenek a húsból. Minden érvet felhasznált, elsősorban Pedro Algorta szavait.

– Gondoljátok, hogy szentáldozás. Gondoljatok Krisztus testére és vérére, hiszen Isten azért adta nekünk ezt a táplálékot, mert azt akarja, hogy életben maradjunk.

Liliana végighallgatta, de közben mindegyre szelíden a fejét rázta.

– Nincs ebben semmi rossz, Marcelo, ti megtehetitek, de én nem bírom, egyszerűen nem bírom! – Egy ideig Javier is követte példáját. Még mindig hegyibetegségben szenvedett, s Liliana mint gyermekét ápolta. Lassan múltak a napok, s voltak pillanatok, amikor kettesben maradtak. Ilyenkor montevideói otthonukról beszélgettek, azon tűnődtek, vajon mit csinálnak ebben az órában a gyermekeik; aggódtak, hogy a kis hároméves Marie Noel talán sír az anyja után, vagy a tízéves kislányuk, María Laura netán elblicceli házi feladatát.

Javier igyekezett megnyugtani feleségét: Liliana szülei biztosan odaköltöztek hozzájuk, és vigyáznak a gyerekekre. Aztán Liliana apjáról és anyjáról beszélgettek, s az asszony megkérdezte, vajon, ha hazatérnek, szülei ott lakhatnának-e náluk, a carrascói házukban. Eközben kissé idegesen nézett férjére, mert tudta, nem minden férj szeret egy fedél alatt élni az apósával, anyósával, de Javier csak elmosolyodott, s úgy válaszolt:

– Hát persze. Miért is nem gondoltunk erre már korábban?

Megbeszélték, hogy egy új résszel megtoldják házukat, így aztán Liliana szülei többé-kevésbé elkülönítve élhetnének ott. Liliana aggódott, hogy ezt tán nem engedhetik meg maguknak, vagy hogy a külön szárny elcsúfítja a kertet, de Javier mindkét tekintetben megnyugtatta. Beszélgetésük azonban megrendítette eltökélttségét, hogy nem eszik emberhúst, s így amikor Marcelo megkínálta egy darabbal, Javier elfogadta, és lenyomta a torkán.

Tehát már csak Liliana tartott ki. Noha nagyon gyenge volt, s életeréje egyre apadt, kedélyálapota továbbra is derűs maradt. Egy levélkét írt a gyermekeinek, megírta, mennyire szereti őket. Mindig a férje közelében maradt, segített neki, mert ő volt a gyengébb, néha kissé ingerülten, mivel a hegyibetegség miatt a férfi nehézkesen, ügyetlenül mozgott, de házastársi érzelmeik még a halál közelében sem inogtak meg. Életük itt is ugyanúgy összefonódott, mint odahaza Montevideóban, s a köztük levő kötelék még e kétségbeejtő helyzetben is szorosan összetartotta őket. A bánat szintén

hozzátartozott e kötelékhez, s amikor a négy gyerekükről beszélgettek, akiket talán soha többé nem fognak látni, könnyeik nemcsak a bánat könnyei voltak, hanem az öröme is, mert amitől most meg voltak fosztva, egyben mutatta, hogy korábban mit tudhattak magukénak.

Egyik este, naplemente előtt, amikor a huszonhét túlélő készülődött, hogy a hideg elől a gép törzsében keressen menedéket, Liliana a férjéhez fordult, s azt mondta neki, ha hazakerülnek, szeretne még egy gyereket. Úgy érzi, Isten azért hagyta életben, hogy ezt tegye.

Javier odavolt az örömtől. Szerette gyerekeit, s mindig kívánta, hogy még több legyen, de amikor most feleségére nézett, könnyein keresztül is látta, milyen megrendítő ez a kívánság. A több mint tíznapos éhezés Liliana minden testi tartalékát felőrölte. Arca csupa csont lett, szeme besüppedt, csak mosolya volt a régi.

– Liliana – mondta neki –, szembe kell néznünk a dologgal. Ha nem maradunk életben, ebből semmi sem lehet.

– Tudom – bólintott Liliana.

– Isten azt akarja, hogy életben maradjunk.

– Igen. Azt akarja, hogy életben maradjunk.

– És ennek csak egy módja van.

– Igen. Csak egy módja van.

Javier és Liliana a gyengeségtől botladozva visszamentek a fiúkhoz, akik már felsorakoztak, hogy bemásszanak a Fairchildba.

– Meggondoltam magam – szólt oda Liliana Marcelónak. – Eszem a húsból.

Marcelo odament a gép tetejéhez, és leemelt onnan egy kis darab emberhúst, amely a napon száradt. Liliana elvette, s kényszerítette magát, hogy lenyelje.”

11. BIBLIA

Az írott ige

A fejezet célja

A fejezetben megismerhető az igei kinyilatkoztatás szerepe és jelentősége, a kánon és a norma fogalma, valamint az írásmagyarázati elvek, különös tekintettel Luther felfogására. A szűklátókörű biblicizmus és az elbizakodott racionalizmus szélsőségeit elkerülve Isten gondoskodására irányítjuk a tanulók figyelmét, amely a bibliai szereplők történeteiben megnyilvánul.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *A Bibliához fűződő kapcsolatunk*. B, I–IV., 1–3.
2. tanóra: *Bibliakritika és bibliaértelmezés*. V., F, M, T, 4–5.
3. tanóra: *A Biblia ma*. F, M, T, 6–8., K.

II. Egy tanórás felosztásban

Bibliaértelmezés. I–V., 2., 5.

Ajánlott irodalom

Frye, Northrop: *Kettős tükör*. Európa, 1996.

Miller, Stephen M. – Huber, Robert V.: *A Biblia története. A Biblia keletkezése és hatása*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2004.

Westermann, Claus – Gloege, Gerhard: *A Biblia titkai*. Kálvin, 1997.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

Szentháromság: 4. fejezet

Jézus Krisztus kettős természete: 10. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A feladat során a diákok a Bibliához fűződő saját kapcsolatukat gondolhatják végig.

Albrecht Dürer *Imádkozó kezek* című tanulmányának története a hagyomány szerint akkor kezdődött, amikor Albrecht még fiatal fiú volt. Albrecht és bátyja tehetsége korán megmutatkozott, de mivel szülei nem tudták volna fizetni tanulmányaikat, ezért a két fiú sorsot húzott, s úgy döntöttek, hogy a győztes tanulni fog, a vesztes pedig fizeti a tanulmányokat. Albrecht nyert, de megígérte, hogy ha

kitanulta a mesterséget, akkor majd ő fogja fizetni testvére tanulmányait, hogy ő is rajzolhasson. Testvére hosszú éveken át végzett kemény fizikai munkát. Amikor Albrecht már megtehetette volna, hogy testvérét is iskolába küldi, akkor látta, hogy ujjai teljesen tönkrementek a kemény munkában, s már arra is képtelen, hogy ceruzát fogjon a kezébe. Hálából, testvére szeretetének és önfeláldozásának emlékéül örökítette meg az ő kezeit imádkozás közben.

2. FELADAT

Az idézetek a főszövegben tárgyalt gondolatok feldolgozását segítik elő. Az egyes idézetekre az alábbi (I–IV. bekezdésekben olvasható) gondolatok válaszolnak:

- Asimov, Einstein: a Biblia olvasása során sokszor találkozunk értelmezési nehézségekkel (lásd 4. feladat). Ellentmondásokról, önellentmondásról azonban csak akkor beszélhetünk, ha a szó szerinti ihletettség alapján próbáljuk magyarázni az egész Bibliát. A szó szerinti ihletettséget valló felfogás és a materialista világnézet gyakran kerülhet ellentmondásba egymással, ám a bibliai kinyilatkoztatás kérdése más kérdés.
- Sagan: a bibliai szerzők célja nem az isteni kinyilatkoztatás rögzítése volt, és nem is a világ tudományos leírásának megalapozása.
- Napóleon: a Biblia nem egy könyvvallás alapja, hanem Isten gondoskodásának életszerű példája.
- Jefferson: a Biblia eligazítást ad a keresztény életvitel, az etika kérdéseiben. (Kérdés, hogy milyen mértékig egészséges, ha a Biblia tanításához kötjük például a hazafiság kérdését.)
- Goethe: a Biblia az életszerű inspiráció eredménye, az értelmezéstörténet teszi aktuálissá a Biblia igazságát.
- Twain: az életszerű inspiráció és a folyamatos értelmezéstörténet minden pillanatban aktuálissá teszi a Biblia igazságát.
- Kant: az igei kinyilatkoztatás legkézzelfoghatóbb, anyagi formája az írott ige, vagyis a Biblia, amely eligazítást ad a keresztény életvitel és az általános etika kérdéseiben is.

3. FELADAT

A Bibliával való visszaélés azt jelenti, hogy bizonyos emberek vagy népcsoportok egy-egy rövid igerészletet annak kontextusából kiragadva, saját érdekeik alátámasztására használtak/használnak. Az igével visszaélők nem a Biblia valódi szellemiségére kíváncsiak, s nem a szöveg igazi értelmét keresik, hanem a Biblia gondolataitól távol álló, önkényes értelmezésre és magyarázatra építenek. Példák lehetnek erre az alábbiak:

Zsidóüldözés: alapja gyakran Jn 8,44 és 1Thessz 2,15 volt. Ám sem Jézus, sem Pál apostol nem az egész zsidó népet kritizálta, hanem konkrét, kortárs személyekről, bizonyos zsidó vezetőkről beszélt.

A nők elnyomása: alapja 1Móz 3,16; 1Kor 14,34; Ef 5,22. Itt is fontos a kulturális háttér figyelembevétele (lásd főszöveg), valamint az éppen ellenkező tartalmú igehelyek egyidejű vizsgálata: Róm 16,1–3; ApCsel 2,17; Róm 16,7.

A rabszolgaság igazolása: alapja volt Tit 2,9 vagy 1Móz 4,15. Szintén meg kell említeni a kulturális háttér különbségét, valamint Filem 8–20 üzenetét, és azt, hogy a vélt Káin-bélyegnek (amelyet azonosítottak a fekete bőrszínnel) semmilyen bibliai alapja nincs.

A Föld kizsákmányolása: alapja volt 1Móz 1,28. Itt azonban az „uralkodjatok” szót önkényesen a „uraljátok le, használjátok ki” értelemben vették néhányan, nem pedig az 1Móz 2,15-ben is részletezett „műveljétek és őrizzétek” üzenetének megfelelően, sáfárságra, gondnokságra intő értelemben.

A feladat úgy is megvalósítható, hogy a csoport egy része eljuttassa a Bibliát rosszul használó embereket, a többiek pedig megpróbálják meggyőzni őket (például a felsorolt igehelyek vagy az itt már leírt szempontok alapján), hogy miért nem jól értelmezik és használják a Bibliát az egyes kérdésekre adott válaszként.

A feladathoz mellékelt képről is lehet beszélgetni: vajon melyik álláspontot képviselő emberek láthatók a képen? Miért gondoljátok így? Mi a tapasztalatunk, kik használják szívesen a Bibliát nézeteik alátámasztására?

4. FELADAT

A bibliakritikával kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a legtöbb kutató kiindulási pontja az, hogy a szerzőket a Szentlélek ihlette, ők mégis csak a saját korukban rendelkezésre álló tudományos és irodalmi eszközöket használhatták az isteni ige szavakba öntésére. Ezeknek az eszközöknek a tanulmányozásával jobban meg lehet érteni a szerzők eredeti szándékát és üzenetét.

A feladat végzése közben érdemes beszélni arról, hogy az említett két bibliai rész kapcsán a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy Mózes első könyvének több szerzője és szerkesztője volt, és végső formáját több évszázados munka során nyerte el. A szöveg változásaiért felelős a változó kulturális háttér, a szerző és szerkesztő eltérő céljai, vagy például az írott forma előtti szájhagyományban terjedő különböző változatok. A bibliakritika sok kisebb-nagyobb kérdésre választ talált, s a mai napig folytatódik ez a munka. De a helyesen végzett bibliakritika nem cáfolja meg a Biblia üzenetét, sokkal inkább igazolja azokat a fő teológiai tanításokat, amelyekre a teológusok az idők során jutottak.

Hasonló bibliakritikai kérdéseket vet fel például az újszövetségi levelek szerzősége (néhányukat Pál apostol tanítványai írhattak az ő neve alatt azért, hogy nagyobb tekintélyt kölcsönözzenek írásuknak), a passiótörténet különböző mozzanatai (például hogy melyik napon történt az utolsó vacsora), vagy a feltámadás történetében az üres sír körül megjelenő emberek sorrendje (minden evangéliumban különböző).

A fundamentalista értelmezés a Biblia szóbeli tévedhetetlenségét vallja, ezért a bibliakritika különböző irányjaival (történetkritika, szövegkritika, forráskritika stb.) csak nagyon kevés kapcsolatot enged meg.

A fundamentalizmus sokat árt a kereszténységnek. Megnyomorított, normális kapcsolatok kiépítésére képtelen emberek, beteges szabálykövetés, a mindent vagy semmit elvével sakkban tartott férfi-nő kapcsolatok, lelki terrorban nevelt gyermekek jelzik a fundamentalizmus jelenlétét. A világ számos pontján pszichiátriai osztályok betegszobáit töltik meg azok, akiket egy-egy fundamentalista közösség valamikor befolyása alá vont. A bibliakritika fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni keresztény körökben. Az a tény, hogy a hívő ember némi távolságból, a maguk történetiségében szemlélheti a könyveket, megajándékozta őt azzal a lehetőséggel, hogy feltegye a kérdést: mi a fontos számára a Bibliából, és miben áll tulajdonképpen számára a Biblia tekintélye? Walter Mostert erre így válaszol:

„Aki tapasztalja azt, hogy az Írás saját életének igazságáról beszél, az Írás autoritását felülmúlhatatlannak fogja tartani, de éppen nem akarja többé más autoritásokkal szemben megvédeni. Aki ezt nem tapasztalja, éppen annak nem fog segíteni az Írás autoritásának formalista elrendelése. Hogyan érné el emberi rendelkezés azt, amit az ige maga sem ér el? Aki hisz, az azt is tudja, hogy nem az Írásnak mint kinyilatkoztatásnak az elismeréséből él, hanem – mivel bűnös – az élet ígéretéből az Írás ígéje által... Ezért a hívő, amennyiben egy nem hívőhöz szól, egyedül az Írás tárgyát fogja szorgalmazni, amely őt élteni, felszabadítja és megváltoztatja. Mivel a hívő tudja, hogy nem az Írás, hanem Krisztus váltja meg.”

5. FELADAT

Itt célszerű arra biztatni a diákokat, hogy korábbi bibliaismereti tanulmányaik alapján önállóan próbálják megadni az adott bibliai részek különböző magyarázatát. A megadott igehelyek, illetve az alábbi válaszok nem kizárólagosak, csak segítségül szolgálnak.

(1.: szó szerinti értelem, 2.: allegorikus értelem, 3.: erkölcsi értelem, 4.: eszkatologikus értelem.)

– *Jeruzsálemi templom*: 1. a történelmi városban Salamon temploma (1Kir 6); 2. Jézus Krisztus teste (Jn 2,19) vagy maga az egyház (1Kor 3,17); 3. hűséges emberek (1Kor 3,16); 4. mennyei lakhely (Zsolt 84,4) (Beda Venerabilis magyarázata a 8. századból).

– *Izráel kivonulása Egyiptomból*: 1. Izráel leszármazottainak kivonulása Egyiptomból (2Móz 13,17–22); 2. Krisztus megváltói műve; 3. a lélek megtérése a bűn állapotából; 4. e világból az örök kegyelem állapotába való átlépés.

– *Jónás a hal gyomrában*: 1. Jónás próféta történetének része (Jón 2,1); 2. Krisztus halála után, de

még feltámadása előtt a sírban (Mt 12,40); 3. a lélek a bűn állapotában a megtérés előtt; 4. minden ember halála után és feltámadása előtt.

– *Ádám*: 1. az első ember (1Móz 1,27; 1Móz 5,1); 2. Krisztus előképe (Róm 5,14); 3. a bűnbe esett ember (Róm 5,12); 4. az utolsó Ádám a megelevenítő Lélek (1Kor 15,45).

– *Özönvíz*: 1. Az özönvíz leírása (1Móz 6–8); 2. keresztség (1Pt 3,20–21); 3. az emberi bűn elhatalmasodása és annak büntetése (1Móz 6,12–13; Lk 17,27); 4. az Emberfia eljövetele (Mt 24,37–39).

6. FELADAT

A diákok szabadon válasszanak érdeklődési körükből olyan könyveket vagy filmeket, amelyeknek valamely aspektusát egy-egy bibliai gondolattal párhuzamba tudják állítani. (Például sokak által ismert és népszerű könyvek: J. R. R. Tolkien: *A Gyűrűk Ura*, J. K. Rowling: Harry Potter-könyvek, Dan Brown: *A Da Vinci-kód*, valamint filmek: *Artificial Intelligence*, *Mátrix*, *Avatar*.) Minden esetben érdemes megbeszélni, hogy a szerző a bibliai témát feldolgozza, vagy csak saját álláspontjának alátámasztására használja, vagy nem is tud (esetleg nem akar tudni) az esetleges bibliai párhuzamról.

7. FELADAT

A feladat célja, hogy miközben a diákok elkészítik a szleng fordítást, vagy megmagyarázzák mai szavakkal a felsorolt fogalmakat, átgondolják a bibliaértelmezés és a bibliafordítás kérdéseit és nehézségeit.

8. FELADAT

A feladat során az átgondolandó kérdés az, hogy hogyan könnyebb kifejezni egy-egy gondolatot: szavakkal, rajzzal vagy gesztusokkal? Vannak-e olyan dolgok, amelyek egy igevers hallatán nem jutnak eszünkbe, de ha látjuk, hogy mások hogyan „játsszák el” azt, akkor újabb tartalmat is észreveszünk az adott bibliai mondat mögött?

KÖZELKÉP

Annak idején a Beatles frontembere, John Lennon viccelődött azzal, hogy ők, az együttes tagjai híresebbek Jézus Krisztusnál. Az analógia szinte kínálja magát, hogy azt mondjuk Tolkien vagy Rowling asszony nevében: „a regényem ismertebb a Bibliánál”. Az emberek persze könnyen felejtenek, és lehet, hogy ha a Nagy Könyv programot húsz, de akár csak tíz évvel később újra próbálnák, nem *A Gyűrűk Ura* és Harry Potter lenne a győztes. A fiatal generáció magas részvételi aránya a szavazáson – minden érintett ország esetében – nagymértékben befolyásolta a végeredményt.

A Biblia elterjedtségére és olvasottságára nézve léteznek megbízhatóbb és reprezentatívabb felmérések is. Azonban a közelpép közlésével nem egy reprezentatív felmérés bemutatása volt a célunk, hanem a csoporton belüli beszélgetés, önálló véleményalkotás előmozdítása.

Beszélgessünk arról a tanulókkal, vajon milyen alapon lehet összehasonlítani a Bibliát más könyvekkel, illetve milyen lehetett volna a Biblia magyarországi szereplése, vagyis a Biblia ismertsége és népszerűsége jobb-e vagy rosszabb a németországi és a csehországi adatoknál. Arról is kérdezzük meg a tanulókat, hogy szerintük hogyan lehetne a Bibliát ismertebb könyvvé tenni.

Kezdhetjük a beszélgetést az alábbi kérdésekkel:

Mit gondoltok, mi lehet a Biblia népszerűségének vagy népszerűtlenségének az oka?

Mit gondoltok, mire utalnak a felsorolt adatok?

12. VIRÁG

A másik könyv

A fejezet célja

Az általános kinyilatkoztatás területeinek megismertetése kapcsán a fejezet célja az Istenről szóló beszéd, a történelem és a lelkiismeret kétértelműségeinek bemutatása azzal az igénnyel, hogy a tanulóknak világossá váljon a kinyilatkoztatás formáinak egymásra utaltsága, és megerősödjék a teremtett világ jobbítása iránti elkötelezettség.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Általános kinyilatkoztatás*. B, I–II., F, T, 1–2.
2. tanóra: *Teológiai nyelv, történelem, lelkiismeret*. III–V., 3–5., K.
3. tanóra: *Teremtésvédelem, munka kérdése*. VI–VII., M, 6–9.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Általános kinyilatkoztatás és teremtésvédelem. II., V., VII., F, T, M, 2., 5., 8.

Ajánlott irodalom

- Bolyki János: *Teremtésvédelem*. Kálvin, 1999.
Martin, Hans-Peter – Schumann, Harald: *A globalizáció csapdája*. Perfekt, Budapest, 1998.
McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztény teológiába*. Osiris, 1995.
Végh László: *Fenntartható fejlődés*. EP Systema Bt, Debrecen, 1999.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

kinyilatkoztatás: 4. fejezet
istenképesség: 5. fejezet
bibliaértelmezés: 11. fejezet
üdv történet: 13. fejezet
mandatum Dei: 19. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A feladat során beszéljünk a megismerés kirakójátékáról, annak korlátairól, de a vele járó szépségről és izgalomról is. Ahogyan egymást és saját magunkat is csak részletekben (és csak részlegesen) tudjuk

megismerni cselekedeteink, tulajdonságaink alapján, úgy az egyetemes kinyilatkoztatás különféle formáin keresztül is csak részlegesen mutatkozik meg számunkra Isten (I.).

A beszélgetés során rámutathatunk arra is, hogy saját magunkat csak a másokkal való kapcsolatban ismerjük meg, az azonosulás és a másoktól való megkülönböztetés során.

Amint a megfogalmazott tulajdonságok nem feltétlenül jelölik ugyanazt a tartalmat mindenki számára, úgy a teológiai nyelv kétértelműségének kérdése is fontos szerepet kap az Istenről szerzett ismeretek leírása során.

2. FELADAT

A feladat egyik célja, hogy a diákok megismerjék az egyetemes kinyilatkoztatás itt felsorolt útjait.

Az idézetek az egyetemes kinyilatkoztatás alábbi útjaira építenek például (a felsorolás bővíthető, s az egyes kapcsolatokról hosszan lehet beszélgetni):

Newton: harmónia, rendezettség

Kepler: szépség, rend

Zelk: szépség, történelem

Kundera: jóság, szépség

Leibniz: rendezettség, harmónia, szépség

Augustinus: gondolkodás

Edwards: gondviselés, történelem, lelkiismeret

von Balthasar: szépség, erkölcsök, lelkiismeret

Rutherford: tudományos kutatás, hézagok felismerése

von Linné: kutatás, rendezettség, esetlegesség

Luther: a teremtett világ minden dimenziója: rendezettség, esetlegesség, gondviselés, történelem...

A felsorolt idézetek is mutatják, hogy az egyetemes kinyilatkoztatás útján nem következtethetünk Isten léteire (főleg nem Isten „tulajdonságaira”) – amit egyik szerző sem állít –, csupán megsejthetjük, hogy „kell lennie” valamilyen hatalomnak, istenségnek, hogy „létezhet a világban egy felsőbb isteni hatalom” (II.).

A *Források* alatt felsorolt bibliai idézetek arra figyelmeztetnek, hogy ha kizárólag az egyetemes kinyilatkoztatás útján próbálunk Isten léteire következtetni, akkor könnyen tévútra kerülünk. A Jézus Krisztus életén és tanításán keresztül kapott igei kinyilatkoztatás az, amely nem vezethet minket félre.

3. FELADAT

Isten a(z)...	Mi az analógia alapja, Isten mely tulajdonságára mutat ez rá?	Miben kérdőjelezhető meg?
Teremtmények Atyja	Az apa szerepe bepillantást enged Isten gondoskodó, létfenntartó, óvó, fegyelmező, tanító természetébe.	A nyelv hímneműségéből tévesen következtetnek Isten nemiségére, holott ez csak a teremtett rend sajátja. Másrészt nem minden társadalomban, korban és személyben valósulnak meg ezek a szerepek.
Pásztor	<i>A pásztor önfeláldozó magatartása nyája bármely tagjáért megmutatja Isten gondoskodó figyelmét.</i>	<i>Isten nem emberi lény, mint a pásztor, ezért a gondoskodó figyelem fogalma is sokkal tágabb esetében.</i>

Király	<i>Mindenek Ura, minden és mindenki felett hatalma és tekintélye van.</i>	<i>A királyokat gyakran saját szempontjaik vezetik, nem az egész ország érdekeit képviselik: sokszor zsarnokká válnak.</i>
Bíró	<i>A bíró bölcsessége és ítéletre való hatalma Istennek ilyen tulajdonságaira is mutat.</i>	<i>A bíró (a királyhoz hasonló okok miatt, valamint például az eseményekre való részleges rálátása miatt) gyakran hoz rossz döntést.</i>
Szülő	<i>Az atyaképben már felsorolt vonásokra mutat rá, az anyai szerepekkel kiegészítve, mint gyengédség vagy otthonteremtés.</i>	<i>A kép ugyanúgy kultúra-, kor- és személyfüggő, valamint ismét probléma a szülői szerepek betöltésének tökéletlensége.</i>
Barát	<i>Felmérések szerint a mai fiatalok – és a felnőttek is – sokkal gyakrabban és szívesebben használják Istenre a barát képét, mint a szülőét, mert a mellettünk álló barát képe jobban kifejezi a társ és a közösség tulajdonságait.</i>	<i>Az analógia veszélye, hogy Istent gyakran az ember szintjére redukáljuk, vagy az embert emeljük Isten mellé társként. Mindkét esetben az analógia túllép érvényességi körén.</i>
Szeretet	<i>A szeretetre való képességünkből következtethetünk arra, hogy Isten a tökéletes szeretet.</i>	<i>A tökéletes szeretetre való képtelenségünkből téves következtetéseket vonhatunk le Isten valódi szeretetéről, s lefokozzuk Isten szeretetét az emberi szeretet szintjére.</i>

Ha a csoport érdeklődő, akkor az alábbiakat is meg lehet beszélni:

A legfőbb jó	<i>A világban található jó Isten tökéletes jóságára mutat, valamint a megvalósításra váró jó (vagyis az erkölcs) alapja is Isten.</i>	<i>Sok rossz is található a világban, és az erkölcsös magatartás megvalósításának is számos akadálya van.</i>
Akinél nagyobbat elgondolni nem lehet (Anselmus)	<i>Nincs semmi, ami nagyobb lehetne Isten gondolatánál vagy képzeténél.</i>	<i>A valóság és a képzet, valamint a tapasztalat és a hit közötti dilemmát veti fel.</i>

Mozdulatlan mozgató (Aquinoi Tamás)	<i>Minden mozgó dolgot kell, hogy mozgasson valami, és minden mozgásnak kell, hogy legyen valami oka. A végtelen sor helyett lennie kell egy első oknak, egy mozdulatlan mozgatónak, aki nem más, mint Isten.</i>	<i>Amint például az órasmester elkészíti az órát, felhúzza, s utána az „magától” jár, úgy a világnak is Isten az alkotója, az „elindítója”, de eszerint Isten a teremtés után „magára hagyja” a világot, ami ellentmond például a gondviselés tanításának.</i>
-------------------------------------	---	--

A feladat során beszéljünk az analógia szerepéről, feladatáról:

„Az a tény, miszerint Isten teremtette a világot, alapvető »létanalógiára« mutat rá Isten és a világ között. [...] Ezért lehetséges és megengedett a teremtett világon belüli valóságot analógiaként használni Istennel kapcsolatban. Ezzel a teológia nem szállítja le Istent a teremtett tárgy vagy lény szintjére, csupán megerősíti az Isten és e lény közötti hasonlóságot vagy összefüggést. Ezzel lehetővé teszi ez utóbbinak, hogy Istenre mutató útjelző táblaként működjön. A teremtett valóság lehet *olyan*, mint Isten, anélkül, hogy *azonos* lenne Istennel. [...] Az isteni önkinyilatkoztatás azokat a képeket és gondolatokat használja fel, amelyek a mi világunk mindennapi létéhez kötődnek – ám ezek mégsem zárják be Istent e mindennapok világába. [...] ez a gondolkodásmód rendkívül hasznos és eleven, hiszen lehetővé teszi, hogy saját világunk szavait és képeit használjuk annak leírásához, amely valójában a mi világunkon túl létezik. [...]

Ian T. Ramsey szerint a Biblia nem egyetlen analógiát (vagy modellt) fogalmaz meg Istenről vagy az üdvösségről, hanem analógiák láncát használja. Ezek az analógiák vagy modellek egyenként világítják meg Istenről vagy az üdvösség természetéről szerzett tudásunk bizonyos vonatkozásait. Ugyanakkor az analógiák egymásra is hatnak, módosítják egymást, segítenek megérteni a többi analógia határát. Egyetlen analógia vagy példázat sem elégséges önmagában; együttvéve azonban az analógiák és példázatok láncot alkotnak, és így Isten és az üdvösség természetének átfogó és következetes megértését szolgálják.”

(Alister E. McGrath: *Bevezetés a keresztény teológiába*, 135–137. o.)

4. FELADAT

A feladathoz mellékelt képeslap közvetlenül az első világháború utáni időszakból való, amikor Európa széles néptömegei szegényedtek el, nyomorban és kilátástalanságban éltek. Marx és Engels egy új és könnyen elsajátítható ideológiával állt elő, amely a jó és a rossz közötti harcot azonosította a proletariátus és a burzsoázia közötti konfliktussal. Azt hirdették, az uralkodó osztály elkergetése, eltávolítása után „kánaáni” állapotok megvalósítására nyílik majd lehetőség a proletariátus számára. A proletariátus így képletesen eljut az ígéret földjére, és megvalósítja az osztály nélküli társadalmat, amely ebben az analógiában megfeleltethető Isten országának. Így válhatott Marx egyfajta új Mózes a kommunisták és a velük szimpatizálók számára 1918 után.

5. FELADAT

Ez a feladat a lelkiismeret jeleinek tudatosításáról szól. A fürdőszobában égve felejtett lámpa esete arra utal, hogy újabb feladatok, normák is bekerülnek morális világunkba, vagyis a megismerési folyamat szoros kapcsolatban áll erkölcsi érzékünkkel és ezen keresztül etikai döntéseinkkel. Lelkiismeretünk jelentkezésének számos, esetenként eltérő jele lehet, amelynek sajátosságait érdekes feladat lesz megosztani egymással.

A földönkívüli érdeklődése sok kérdést vethet fel, ezek közül az első a kommunikációs rendszer.

Amennyiben szavakkal kellene elmondani neki a lelkiismeret lényegét, lehetne így fogalmazni: „mintha valaki más is élne bennem, aki jót akar, s emiatt olykor rossz pillanatokat okoz”.

6. FELADAT

Ezt a feladatot a könnyen és szívesen beszélgető közösségeknek ajánljuk, ahol a pályaválasztás aktualitásával összekapcsolódik a földi hivatás természete.

7. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok a saját közvetlen környezetükben nézzenek szét a szerint a szempont szerint, amelyet a kérdés próbál megcélozni.

Ha a fénykép készítése nem kivitelezhető, akkor alternatíva lehet egy rajz készítése vagy pár soros helyzetleírás.

Házi feladatként úgy is kiadható, hogy a lakóhely és az iskola közötti út megtétele során milyen tájképekkel, élethelyzetekkel találkoznak a diákok, amelyekre a kérdés vonatkozik.

8. FELADAT

A teremtett világ őrzésének feladata a teremtésvédelemben nemcsak humánus etikai szempont, hanem Istentől kapott feladatunk: mindaz, amit a 3. feladatban felsoroltunk (szépség a természetben, Isten szava a természetben keresztül, egyetemes kinyilatkoztatás), arra kell hogy ösztönözzön, hogy megőrizzük a teremtett világot.

A környezetvédelem és a teremtésvédelem között abban áll a különbség, hogy az utóbbi az ember-természet kapcsolat helyett az Isten-természet-ember háromszög szempontjából vizsgálja a kérdést. „Újszövetségi példa erre a Mk 6,30–44, ahol miközben Jézus imádkozik és a kenyér szaporodik, aközben a sokaság is átalakul [...], azaz az isteni és a természeti elem befolyásolja a harmadikat: a szocializációt vagy kultúrát. [...] A természet = teremtés tétel alapvető az ökoetikai szemléletre és praxisra. Azt a bibliai meggyőződést fejezi ki, hogy a természet Isten teremtői munkájának eredménye és tárgya. Ugyanakkor, mivel az ember a teremtés része, ez a tétel az embert a természet részének is tekinti, bár megkülönböztetett státusban. A természet és ember kapcsolatába ez a szemlélet bevonja Istent. Bár az Isten és ember, Isten és természet kapcsolata a Bibliában fontosabb, mint az ember és természet összefüggései, mégis, az utóbbi az előzőekből érthető. Ha a Biblia a természetet teremtésnek tartja, akkor a Teremtőről tesz bizonyosságot. A Teremtő viszont ebben a gondolkodásban nem pusztán Első Ok vagy Első Mozgató, hanem a Kijelentésben magát megismertető Szentháromság, a Trinitás.” (Bolyki János: *Teremtésvédelem*, 202–203. o.)

Az egyházak és az egyes keresztény közösségek fontos feladatot tölthetnek be az alábbiak felvállalásával: a földet kizsákmányoló dualista szemléletmód elvetése (különösen ha az a helytelen bibliaértelmezés következménye – lásd 11/3. feladat), a teremtésvédelem fontosságának és teológiai alapjainak tudatosítása, a keresztény ember és a kisebb-nagyobb közösségek felelősségének megmutatása, az élet tisztelésének hirdetése és megtartása.

9. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok a saját érdeklődési területüknek megfelelően fogalmazzanak meg olyan programokat, amelyekben szívesen vennének részt. A beérkező ötleteket esetleg a következő tanévben az iskola meg is valósíthatja.

További információk, segédanyagok, ötletek a teremtés ünnepével kapcsolatban például itt találhatóak: <http://ararat.lutheran.hu/teremtes-unnep>

KÖZELKÉP

A közelkép kapcsán beszéljünk arról, hogy mit jelent az egészséges lelkiismeret. A beszélgetést kezdhethetjük az alábbi kérdésekkel:

Milyen következtetés vonható le Cservjakov lelkiismeretével kapcsolatban a novellából? Cservjakov

aggályos lelkiismeretű ember, aki annyira nem szokta meg a döntéseket saját életével kapcsolatban, hogy egy ilyen nevetséges eset is képes végleg kibillenteni egyensúlyából.

Miért nem volt elég Cservjakovnak, hogy az államtanácsos már előszörre is udvariasan megbocsátott neki? Mert szolgálalkú volt, régen elveszíthette már önbecsülését, ezzel együtt jól működő lelkiismeretét, és emiatt a világgal való egészséges kapcsolatát.

Érdeemes észrevenni az *Ágostai hitvallás* bűnbánatról szóló részében a lelkiismeret kiemelt szerepét. Milyen következtetések vonhatók le a két szöveg összehasonlítása során? Az *Ágostai hitvallás* bűnbánatról szóló cikkében is a lelkiismeret áll a középpontban. A szövegben nagy hangsúly esik a lelkiismeret megvigasztalására és a rettegéstől való megszabadítására. A lelkiismeret életben tartásának módja a bűnbánat és bűnbocsánat rendszeres gyakorlása. Cservjakov nem ismerte a módját, hogy rettegő lelkiismeretét hogyan lehetne megvigasztalni, mert sohasem tekintette saját lelkét olyan fontos gondozási területnek, mint jól körülírható feladatainak teljesítését. Éppen amiatt nevezhetjük szolgálalkúnak, mert az ember legszabadabb részét, a lelkét, lelkiismeretét méltatlanul primitív igényeknek vetette alá. Nem csodálkozhatunk rajta, ha az első könnyű szellő jóvátehetetlenül nagy károkat okozott személyiségében.

„A bűnbánatról azt tanítják, hogy akik a keresztség után bűnbe estek, bármikor részesülhetnek bűnbocsánatban, ha megtérnek. Az egyház az ilyeneket, akik a bűnbánat útjára térnek, köteles feloldozni. A bűnbánatnak pedig helyes értelemben ez a két része van: az egyik a töredelem, vagyis az a rettegés, amelyet a bűn megismerése kelt a lelkiismeretben; a másik pedig a hit, amely az evangéliumból vagy feloldozásból fakad, és Krisztusért hiszi a bűnök bocsánatát, megvigasztalja a lelkiismeretet, és megszabadítja rettegésétől. Ezután jó cselekedeteknek kell következniük: ezek a bűnbánat gyümölcsei.” (*Ágostai hitvallás*, XII. cikk: A bűnbánat)

13. GYERTYA

Fény és árnyék

A fejezet célja

E fejezet célja a keresztény életre vonatkozó legfontosabb kifejezések jelentésének tisztázása azzal az igénnyel, hogy világossá váljanak a közöttük levő hasonlóságok és különbségek is.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Szeretet, kegyelem*. B, I–III., 1–3.
2. tanóra: *Megigazulás, hit*. IV–V., F, M, T, 4–6.
3. tanóra: *Öregedés, halál, gyász*. VI–VII., 7–10., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

A megélt hit kulcsfogalmai. II., V., M, T, 2., 5., 6.

Ajánlott irodalom

Jálics Ferenc: *Fejlődik a hitünk*. Korda, 1996.

Kübler-Ross, Elisabeth: *Élet-leckék*. Vigília, 2002.

McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztény teológiába*. Osiris, 1995.

Polcz Alaine: *Meghalok én is?* Osiris, 1995.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

homo religiosus: 2. fejezet

teodícea: 3. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A gyertya népszerűsége visszavezethető *homo religiosus* voltunk, lényegi vallási beállítódottságunk tényére (lásd 2. fejezet), s arra, hogy mivel manapság gyakran tudatosan elnyomjuk vagy egyszerűen nem hagyjuk „szóhoz jutni” ezt a dimenziókat, lelkünk mégis utat tör magának egy-egy ilyen formában.

A gyertya nagyon sok dolgot szimbolizálhat, például: fény, Nap, elmúlás, mulandóság, Krisztus (a világ világossága), feltámadás, áldozat, önfeláldozás, hit, halál.

2. FELADAT

A feladat aktivitást és bátorságot igényel (elsősorban saját félelmeink és előítéleteink legyőzésére). Ezekre a tanár is biztathatja a diákokat. A cselekedet nem kell, hogy nagy dolog legyen (és semmiképp ne kötődjön pénzhez, például ajándék vásárlásához). Egészen apró figyelmességekre is lehet gondolni: például kedves leszek valakivel, vagy segíték valakinek – de fontos, hogy ezek olyan személyek és olyan cselekedetek legyenek, akikhez és amelyekhez semmilyen érdeke sem fűződik az illetőnek.

A feladat célja, hogy miközben valaki kitalál egy ilyen cselekedetet (vagy észreveszi, hogy a környezetében mire van szüksége valakinek), megfigyelje, milyen érzések jelennek meg benne, s hogy a szeretetből adás milyen jó érzést és örömet okozhat mindenkinek.

3. FELADAT

A feladat elején érdemes elmondani a diákoknak, hogy a kegyelemtan fejlődése a reformáció korában közvetlenül kapcsolódott a megigazulás jogi (bíróági) fogalmához.

Augustinus arra a szempontra helyezte a hangsúlyt, hogy a kegyelem Isten ajándéka, és nem az érdemeink alapján kapott jutalom. Luther osztotta Augustinus tételét, miszerint a bűnös ember képtelen saját magáért kifizetni a szabadulása feltételül szabott váltságdíjat, mert nem rendelkezik azzal. Nem a bűnös ember igazítja meg saját magát, hiszen nincsenek meg hozzá a lehetőségei, hanem Isten kezdeményez a megigazulásban. Vagyis Luther szerint Isten nem egy szigorú és rendíthetetlen bíró, aki a bűnös emberre érdemei szerint tekint, hanem irgalmas és kegyelmes Atya, aki a bűnösnek ajándékként és kegyelemből adja az igazságot. (Lásd bővebben: McGrath: *Bevezetés a keresztény teológiába*, 332–347. o.)

A feladat célja, hogy a diákok átgondolják a kegyelem ajándék voltát, s hogy mindannyiunk életére nézve mekkora szeretetet jelent ez az Atya részéről.

A feladat során eljátszhatják, hogy a csoportból kiválasztanak két embert, egy „szigorú” és egy „kegyelmes” bírót, s felolvassák nekik a kérvényt. Ezután beszélgethetnek arról, milyen érzések merültek fel a kérvény írása során (amely már akkor különbözhet, ha a két különböző bíró képe él bennük), majd a kegyelem vagy az elutasítás meghallása után.

A feladat végén beszéljünk arról, hogy az irgalmas Isten szeretetéből fakadó kegyelem mit jelent életünkre nézve.

4. FELADAT

A játék célja nem a történet pontos eljátszása, hanem az, hogy a diákok „részt vegyenek” egy megigazulástörténetben, s ezeknek az élményeknek a kapcsán képesek legyenek a megigazulás témájához fűződő saját véleményüket alkotni vagy önálló kérdéseket megfogalmazni.

A játék során biztassuk a diákokat, hogy olyan szerepet válasszanak, amelyben jól érzik magukat. Ehhez önállóan is kitalálhatnak „szereplőket”; ötleteiket akkor is fogadjuk el, ha úgy tűnik, hogy nem illenek a történetbe (például a farizeus nyaklánca), de a szereplőválasztás előtt hívjuk fel a figyelmet arra is, hogy olyan szerepet válasszanak, amelyet valóban vállalni tudnak.

Jézus két, külső jegyekkel leírható embercsoport képviselőjét, a vallási perfekcionizmusra törekvő farizeust és a nyilvánvalóan bűnös tevékenységből élő vámszedőt állítja hallgatói elé. Az értelmezésnél a két példa egyetlen pontba, saját személyiségünk belső tulajdonságaira szűkül. Rá kell ismernünk a feladatra ebben: bár szívesen gyártunk rutinosan betartható szabályokat magunknak arról, hogy „hogyan állhatunk meg Isten előtt”, jobb, ha ezeket nem vesszük komolyan. A végső és egyetlen szempont a megigazulásnál az, hogy igazat adok-e Istennek önmagammal szemben, azaz elfogadom-e tőle azt a megállapítást, hogy bűnös vagyok, és segítségére szorulok. Ha igen, csak akkor tisztulhatok meg a bűntől. Ehhez szükség van egy rajtam kívül álló forrásra, ha lehet, olyanra, amely emberi nyelven szól hozzám, és biztosít Isten szeretetéről. A játék során szép feladat lehet e folyamat jeleinek megfigyelése.

5. FELADAT

Tegyük különbséget a *hinni* ige különböző formái és szinonimái között: bízni, (el)gondolni, érezni, meggyőződni, vélekedni, (meg)vallani, elhinni, hinni.

Az utolsó előtti mondatot Márta mondja Jézusnak (Jn 11,27) a Lázár feltámasztásáról szóló beszámolóban (Jn 11,1–44), de Péter vallástétele (Mt 16,16) is erről a hitről szól, ha a feladat példamondata annak nem is szó szerinti idézete.

Az utolsó mondat az Apostoli hitvallásból származó idézet.

6. FELADAT

A hit különböző fázisaiban képviselt álláspontok:

- *a rossz kérdése* (lásd még teodícea, 3. fejezet): a vallás az a csodaszer, amely az élet bonyolult realitását segít elkerülni, így a rossz kérdésre sem kell választ adni (1.); Istent a kudarcban keresi, mert nem hisz a sikerben (2–3.); az ember felelőssége, hogy a rosszat legyőzze (4.); nem tagadja a természeti és a morális rosszat, de a legnagyobb rossz az elszigeteltség és a szeretetre meg a szolgálatra való képtelenség.
- *politika*: elítélők vagy csak közömbösek a politikával szemben (1–3.); politikai felelősségre ébredés (4.); közel van a politikai témákhoz, a politikai teológia kérdéseihez, és részt vesz ezekben, de hite és társadalompolitikai tevékenysége nem keveredik össze (5.).
- *imádság*: bajban könyörög segítségért, énközpontú imádságot mond, egyébként „megfeledkezik” Istenről (1–3.); az imádságban nem kér, hanem önmagát ajánlja fel, az ima minden formáját használja (4.); az Istennel való kapcsolatra igyekszik ráhangolódni, kontemplatív jellegű imádságot mond (5.).
- *Biblia*: a realitástól elkülönült mitikus csodavilág (1–2.); a szövegek kritikus olvasása (3.); szövegmagyarázatok és kontextusok megismerésének igénye (4.); Isten szava, lelki tapasztalatok gyűjteménye (5.).
- *túlvilág*: a mennyország az a csodálatos hely, ahol nincs szenvedés, felelősség, küzdelem (1–2.); a túlvilág tagadása (3.); nem tagadja a túlvilágot, de nem látja gyakorlati hasznát annak, hogy foglalkozzon vele (4.); a túlvilág nem az e világi élet folytatása más keretek között, de a túlvilág közelebb kerül az emberhez, és nagy befolyással van mindennapi életére (5.).

7. FELADAT

A feladat célja, hogy miközben a diákok összehasonlítják a könyvben írott magyarázatokat a hétköznapi tartalmakkal, feldolgozzák a könyvben szereplő gondolatokat.

8. FELADAT

Az öregedés kérdése napjainkban egyre inkább előtérbe kerül, hiszen a fejlődő országok lakosságában egyre magasabb az idős emberek aránya, s ez számos megoldandó társadalmi, gazdasági és etikai problémát vet fel.

Az öregedés jelenségét nagyon különböző módokon lehet fogadni: van, aki beletörődik az elmúlásba, és lemond az aktív életről; van, aki tagadja az öregséget, és mindent megtesz azért, hogy palástolja korát; és van, aki örömmel tudja fogadni az öregséget, s az ezzel járó nehézségek mellett észreveszi az értékeket is.

Az öregség kérdését a fiatalok is máshogy látják: vannak, akik nem törődnek ezzel a jelenséggel; vannak, akik félnek már attól is, hogy húszas éveikbe lépjenek; és vannak, akik örömmel gondolnak idős rokonaikra, barátaikra.

A feladat célja, hogy a párbeszéd megfogalmazása során, valamint az idézet és a zsoltár elolvasása által a diákok végiggondolják az idősök helyzetét és kérdéseit, valamint saját félelmeik vagy érdeklenségük okát.

A fejezet közelképe többek között ehhez a témához is kapcsolódik.

9. FELADAT

A halállal kapcsolatos vélemények mindegyike vallásos álláspontot képvisel. Vallásos, de nem keresztény álláspontot. Lehetne vallástalan példát is hozni, hiszen a tanulók környezetében feltételezhetően megszólalhatnak haláleset kapcsán teljesen vallástalan vélemények is. Tehát ezen idézetek még tetszés szerint kiegészíthetők. A felsorolt álláspontok közül Epiktétosz sztoikus szövege csak látszólag keresztény gondolat. Keresztények gyakran nagyon hasonló álláspontot képviselnek, holott valójában ennek semmi köze a kereszténységhez, amely szintén beszél ugyan az élet mulandóságáról, de a kereszténység a halált a végső ellenségnek tartja, és nem a halálba való belenyugvást hirdeti. Így Gyökössy Endrének a halált már-már bagatellizáló mondatának keresztény volta szintén kérdéses. Simone Weil, Klepper, illetve Pál apostol véleménye a szeretet, illetve az elszakíthatatlan kötelék viszonylatában beszél arról, hogy milyen vigasza lehet a hívőnek a halállal szemben: ezek közös erénye, hogy nem kicsinylik le a halált és az abból adódó veszteséget és fájdalmat, hanem azzal szemben Isten szeretetkötelékébe kapaszkodnak.

10. FELADAT

Míg régen az elmúlás, a halál, a gyász kérdése természetes részét képezte az életről alkotott elképzeléseknek, addig ma igyekszünk ezeket a fogalmakat kiiktatni gondolkodásunkból. A társadalom nagy része úgy tesz, mintha nem lenne elmúlás, tagadja az öregedés folyamatát és a halál állapotát, vagy csak nem vesz tudomást róla. A legtöbb ember soha nem ül le haldokló ember mellé, soha nem lát halottat, soha nem gyászolja meg az elvesztett „tárgyat”.

Ennek azonban komoly következményei vannak: a figyelemzavar, a beszédzavar, a szorongás, a bűntudat, a felnőttkori depresszió, a pszichopatológias állapotok előfordulása gyakoribb azoknál, akik nem dolgozták fel a veszteséget, akik – akár gyerekkorukban, akár felnőttként – nem „élték meg” a gyászt. Rendkívül komoly problémákat okozhat egy gyerekben vagy egy fiatalban, ha titokként, tabuként kezeljük a halál kérdését, s így nem engedjük, hogy valaki átélje a gyász folyamatát, ezáltal később terhelik őt a feldolgozatlan gyászélmények.

Sokszor azért tartózkodunk a halál témájával való foglalkozástól, mert azt gondoljuk, hogy azzal megrémisztjük a gyerekeket, mert a kérdés mindenki számára félelmetes. Ám ez épp fordítva van: csak akkor válik félelmetessé, ha mi azzá tesszük, ha rémisztő tényként kezeljük, nem pedig természetesként. (Ezt példázza az is, hogy a kisgyermek nem félnek az utcán talált döglött macskától mindaddig, amíg a felnőttek rájuk nem szólnak. Ha hagyjuk őket, akkor megfogják, megmozdítják, és megállapítják, hogy már nem mozog.)

Napjainkban nagyon ritkán beszélünk a halál kérdéséről természetes módon, s ezt csak súlyosbítja a média: kizárólag „szenzációként”, mintegy „nem várt” dologként – más fórumokon pedig valamilyen naturalisztikus formában – beszél a halálról.

A gyász feldolgozásában lényeges az alábbi két elem: a veszteség tudomásulvétele és elfogadása (ebben segíthet például a halott megtekintése vagy csak a temetésen való részvétel); valamint saját halálunk mint eljövendő sorsunk elfogadása (ebben segíthet, ha beszélünk és beszélgetünk a halálról, de szélsőséges megnyilvánulások és naturalisztikus történetek nélkül).

Ha a diákok nyitottak a témára, akkor a feladat kapcsán olyan további kérdésekről is lehet beszélgetni, mint például a hospice-szolgálat.

(A tankönyvben szereplő idézet forrása: Polcz Alaine: *Meghalok én is?* 157., 167. o.)

KÖZELKÉP

A közelpé kapcsán beszélhetünk azokról a kérdésekről, amelyek ebben a fejezetben már előfordultak, mint az öregedés, a halál vagy a gyász, de új fogalomként megjelenik a türelem kérdése is.

A türelemről azért fontos beszélgetni a fiatalokkal, mert ma, az internet korában és az éjjel-nappal nyitva tartó szolgáltatók világában egyre inkább eltávolodunk attól, hogy valamire várnunk kelljen, hogy türelemmel várakozzunk (és vágyakozzunk) egy dolog után. A munkában és az iskolában is azonnali eredményekre és elismerésre törekszünk, s ha nem kapjuk meg, akkor igazságtalanságot

vélünk felfedezni. Lassan teljesen elfelejtjük, mit jelent a várakozás, ami elsősorban arra mutat, hogy nem ismerjük (fel) a dolgok értékét. A türelem arra a hitre taníthat meg, amely segít bízni abban, hogy minden jó lesz akkor is, ha nem azonnal és nem éppen ott jutok a várt dologhoz, amikor és ahol az eszembe jutott. A türelem megtaníthat, hogy átadjuk az irányítást Istennek, s ne akarjunk életünk minden pillanatáról mi magunk dönteni, mert Isten az egész életünk és az egész világ összefüggésében jobban tudja, hogy mire van szükségünk. A türelem képességét nem készen kapjuk, hanem azt gyakorolni és fejleszteni kell. S ennek a gyakorlásnak a során a saját életünk és a személyiségünk is sokat változik.

A Bibliában található, a türelemhez hasonló jelentésű szavak: állhatatosság (Zsid 12,1–3; Jak 5,11), várakozás (Péld 10,28; 1Pt 3,19–20), hosszútűrés (Zsolt 86,15; 1Pt 2,20–23).

Elisabeth Kübler-Ross megfogalmazásában: „A türelem leckéje az, hogy nem mindig kapod meg azt, amit akarsz. Lehet, hogy valamit most azonnal akarsz, és lehet, hogy még sokáig vagy egyáltalán nem kapod meg. Azt azonban, amire szükséged van, mindig meg fogod kapni, még akkor is, ha az nem illeszkedik az elképzeléseidbe.” (184. o.)

A beszélgetést indíthatjuk az alábbi kérdésekkel:

Mit jelent a türelem számotokra?

Milyen más szavakkal helyettesítenétek a türelem szót?

Szerintetek mi a türelem leckéje?

14. ABLAK

Kiterítenek ügyis?

A fejezet célja

A fejezet alapján a dogmatikai és etikai tanítás összetartozásának okain túlmenően fontos etikai fogalmak jelentőségét tárjuk fel a tanulók előtt. Ez a fejezet ad alkalmat a felsorolt alkalmazott etikai kérdések és végül a halál szerepének végiggondolására is a Jézus-követés szemszögéből.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Keresztény etika*. B, I–II., 1–4.
2. tanóra: *Erkölcsei érzék és etikai kérdések*. III–V., F, 5–7.
3. tanóra: *Etikai döntéseink*. V., M, T, 8–10., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Keresztény etikai kérdések és döntések. IV–V., M, T, 6., 8., 9.

Ajánlott irodalom

- Dörömbözi János: *Erkölcsei alapismeretek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.
- Küng, Hans: *Világvallások etikája*. Egyházfórum, 1994.
- Lochman, Jan M.: *A szabadság útjelzői*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1993.
- Theissen, Gerd: *A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete*. Kálvin Kiadó, 2006.
- Vályi Nagy Ervin: *Minden idők peremén*. Vályi Nagy Ágnes magánkiadása, 1993.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

felebarát: 6. fejezet
etika, dogmatika, morál, erkölcs: 1. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

Jézus Krisztus kettős természetének említését (III.) az teszi aktuálissá, hogy a róla szóló kalkhedóni döntés eleget tett az úgynevezett szotériológiai érdekeknek. E mögött az a gondolat húzódik meg, hogy az ember megváltását csak olyan valaki végezheti el, aki nem részese az emberi bűnnek, ugyanakkor maga is teljes értékű ember.

1. FELADAT

A József Attila verséhez írt kérdések nem akarják az irodalmi verselemzés célját szolgálni, inkább az etikai döntéshozatal témájára való ráhangolódást szolgálják. Éppen ezért a feltett kérdésekre nincs helyes vagy helytelen válasz, ezeknek inkább az a célja, hogy a diákoknak lehetőséget biztosítsanak a személyes álláspontok és az egyéni problémafelvetések megszólaltatására.

A tisztességes szó a másik ember szükségleteinek ismeretét és aktív elfogadását jelenti. Ebben az értelemben jelentése közel áll a szeretet nagy parancsának második feléhez: „...szerezsd felebarátodat, mint magadat!” (Mt 22,39) (A felebarát a másik ember, akit ismersz. Lásd még 6. fejezet.) A beszélgetés során figyeljünk azokra a megjegyzésekre, amelyek a másik iránti aktív odafigyelést, az ő szempontjainak és törekvéseinek komolyanvételét, személyének elfogadását mutatják meg. Gyűjtsük össze ezeket, majd elemezzük egyenként, és próbáljuk meg kimutatni belőlük, hogy miért érdemes a lehető legtöbb esetben – mindennek ellenére – tisztességre törekedni.

2. FELADAT

A szakemberek szerint az ember 10-12 éves korában leginkább meghatározóak a példaképek, amikor már nem gyermeki utánzásról van szó, de még nagy a fiatalok igénye a „modellre” azért, hogy az éppen kialakuló értékrendszerhez megerősítést szerezzenek, a félelem leküzdéséhez és a fejlődési szükségletek kielégítéséhez támogatást kapjanak. A példakép választása hosszabb folyamat eredménye, amelynek nevelő ereje még sok éven át kihat.

Beszélgessünk a diákokkal arról, milyen példaképek népszerűek ma, s mitől válik valaki példaképpé.

Elisabeth Kübler-Ross idézete kapcsán beszéljünk arról, hogy különbség van az emberek „nappali fényben” látszó felszínes csillogása és az „éjszakai sötétségben” megmutatkozó és fényt adó belső kisugárzása, tartalma között. Az idézet alapján úgy is fogalmazhatunk, hogy a helyesen élő emberek – így például a szentek – a nappali világosságban, vagyis az e világi fényben is a belső fényt, a hitből és szeretetből fakadó cselekedeteket tudják felszínre hozni és megvalósítani.

3. FELADAT

A helyes tanítás és helyes életvitel egyensúlyának megvalósítása kezdettől fogva a keresztény emberek és gyülekezetek törekvése. A bűnösség ismerete a keresztények jellemző szava arra, hogy az ember nem képes saját magától rendbe hozni életét, ismét megtalálni céljait, kijavítani görbe útjait, hanem ebben Istenre van utalva, aki szeretettel fordul hozzá, és megbocsátja bűneit. A sztoikus felfogás, amely már akkor is árnyékként kísért a Jézus-követők csoportjait, a bűnben csupán tévedést látott, amelyet gyógyítani tud az okos gondolkodás. Pelagius ír szerzetes Augustinus egyik legjelentősebb ellenfele volt. Úgy vélte, hogy az emberi természet lényege szerint jó, csupán gondoskodnunk kell arról, hogy ez a jó valóban érvényre is jusson. Augustinus és Luther az ember teljes természetének bűnös voltát hirdette, így ők nem is láttak más megoldást a bűnök leküzdésére, mint Isten megbocsátását. Az erkölcsös élet megélése ezekben a radikális esetekben mélyen belenyúlik a dogmatikai igazságokba.

A helyes életvitel kialakításának elméleti és gyakorlati oldaláról szól az idézett mondás is, amely a következetességet állítja szembe a kényelmességgel. A dogmatikai igazságokért megküzdő ember számára még így is jelentős feladat a következetes kitartás, de a legnagyobb igyekezet közben is jó emlékezni arra, hogy a helyes élet kialakításához szükséges erőforrást nem tudjuk magunknak biztosítani.

4. FELADAT

A leíró etika feladata, hogy értékeket állapítson meg, a normatív etika ezek megvalósítására hív fel. A Tízparancsolat esetében a leíró etika területére tartoznak például a következő megállapítások:

- Az Úr számára fontos, hogy hogyan élnek az emberek a teremtett világban.
- Az Úr az ember egyedüli és kizárólagos Istene kíván lenni, mert ezzel segíti teremtményét a számára legfontosabb értékek eléréséhez.
- Az ünnepnap megszentelése érték, mert ilyenkor nemcsak megpihenhet az ember, hanem újra és újra találkozhat élete ajándékozójának szavával, ígéreteivel, biztatásával.

- A szülők tisztelete, az emberi élet védelme, a hűséggel jellemezhető emberi kapcsolat, a tulajdon, a becsület és az élethez szükséges javak megkérdőjelezhetetlenül értékesek, és az emberi élet szolgálatában állnak.

Normatív etikai pozícióban állnak például a következő mondatok:

- Ne vedd hiába Isten nevét!
- Szenteld meg az ünnepnapot! stb.

További értelmezéssel is kiegészülhet a normatív etika, például: Ne ölj, hanem tégy meg mindent, hogy embertársad a te segítségével megőrizhesse életét, gyarapíthassa egészségét és javait.

A kettő konfliktusára láttunk példát már a főszövegben. Ehhez hasonló példák keresése a cél a feladatban.

5. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok átgondolják és megfogalmazzák saját tulajdonságaikat az etikai döntések meghozatalára vonatkozóan. A felsorolt karakterek csak kiindulópontként szolgálnak, amelyeken szabadon lehet változtatni. Kérjük meg a diákokat, hogy formálják őket olyanra vagy egészítsék ki olyan további szereplőkkel, hogy mindenki – legalább nagy vonalakban – azonosulni tudjon az egyik karakterrel. Ha a szituációs játékokban való részvételt segíti, hogy a diákok más bőrébe bújhatnak, akkor ezeket a szereplőket más feladatokhoz is fel lehet használni.

A kiválasztott döntési szituáció eljátszása során hasznos lehet a többiek, a kívülállók visszajelzése, de figyeljünk, hogy ne negatív kritikákat fogalmazzanak meg, hanem a másik számára építő megjegyzéseket tegyenek.

A kérdések megválaszolása a III. bekezdés és a *Források* feldolgozását igényli.

Amint a III. pontban is olvashatjuk, az ideális erkölcsi érzékkel rendelkező ember is komoly konfliktusba kerülne a különböző élethelyzetekben.

6. FELADAT

A feladat során a diákok meglátják, hogy az etikai kérdések sora végtelen, s gyakran az etika több szakterületét érinti egy-egy kérdés. Fontos továbbá rámutatni, hogy egy-egy kérdés mögött egészen más szempontok lehetnek az érintettek élethelyzete szerint: például az abortusz kérdése máshogy jelenik meg annak az anyának a szempontjából, akinek esetleg fizikailag veszélyezteti az életét a magzat (például egy betegség vagy baleset következtében), mint annak, aki azért veti fel az abortusz lehetőségét, mert a karrierjét vagy az anyagi körülményeit kockáztatja egy gyermek felnevelése.

Az alábbiakban felsorolunk néhány példát, de a lista bővíthető:

- *Az élet kezdetével kapcsolatos legfontosabb kérdések:* az embrió státusza (mihez van „joga” a magzatnak, emberi jogok, autonómia, az emberi méltóság alkalmazása), az őssejt kutatás, az orvosi segítséggel történő emberi szaporodás formái (asszisztált humán reprodukció, „mesterséges megtermékenyítés”), a klónozás, az anya jólléte a magzat kihordásának ideje alatt, a betegségek születés előtti megállapításának technikái által felvetett problémák, az abortusz (ahol gyakorta az anya önrendelkezési joga áll szemben a magzat élethez való jogával), a nagyon korán születő gyerekek maradandó károsodásai és a súlyos rendellenességgel születő gyerekek esetének etikai kérdései.
- *Az élet végével kapcsolatos legfontosabb kérdések:* az eutanázia, ezen belül a természetes és a technikai eszközök felhasználásának, illetve megvonásának következményei (a leggyakrabban alkalmazott szempontok ebben az esetben a „saját élet” feletti önrendelkezés, a személy „javának” megállapítása, a „nem ártani” elve és az igazságosság), a felkészülés a halállal való szembenézésre, a fájdalomcsillapítás alkalmazásának határai, az orvosi kezeléstről való lemondás joga, az önként vállalt éhen- és szomjanhalás, a szervek felhasználásába való előzetes beleegyezés, illetve más természetű kérdésként a halálbüntetés.

- *Az élet minőségével/feltételeivel/körülményeivel kapcsolatos kérdések:*
környezetetika: fenntartható fejlődés, klímaváltozás, túlnépesedés, klímamenekültek, élelmi-szerhez és ivóvízhez jutás joga...
gazdaságetika: eladósodás...
technikai etika: szabályok a virtuális világban...
 további területek például: üzleti, komputer-, média-, kutatás-, katonai, sport-, oktatásetika stb.
- *Az élet emberen kívüli formáinak jogairól, illetve a velük való emberi kapcsolatokról folyó viták:*
 állatok jogai stb.

7. FELADAT

Nagy a kísértés, hogy a keresztény életet pusztá parancsszavakra egyszerűsítsük, jóllehet a hívő lét a maga komplexitásában alig-alig definiálható a külső szemlélő számára. A keresztény élet elrejtett élet, a hit kívülről nem látható, belső lelki valóság. Meggyőzően írja le ezt Søren Kierkegaard a hit lovagjáról szóló írásában: „A hit lovagja ugyanis bármilyen szerepen át a hit lovagjává válhat, ha valóban valóságosan, azaz személyiségén át éli meg azt a szerepet, ami éppen neki adatott. Ebből az is következik, hogy bárki a hit lovagjává válhat, ha épp azt a személyiséget sikerül abba a szerepbe illesztenie, amely csak az övé. Mivel azonban ilyen lovaggá válni maga az élet, csak az egész élet dönti el, azzá vált-e, akivé kellett, vagy sem.”

8. FELADAT

Az egyes lépéseket például az alábbi módon lehet megfogalmazni:

1. Baj van, olvastam az újságban, veszélyben a Föld vízkészlete, az ember maga teszi tönkre életben maradásának egyik legfontosabb zálogát.
2. Más orgánumban is utánanézek a problémának. Tényleg ekkora a baj? Rájöttem, hogy igen, sőt sokkal összetettebb. Nem véletlen a szárazság, a vízhiány, a vízínség és az ivóvizek mérgezése, hanem összefüggésben van egy sor tényezővel: például éghajlatváltozás (CO²-kibocsátás, életmód, mértéktelen autóhasználat, repülőutak, fűtés és hűtés stb), átgondolatlan kereskedelem (luxuscikkimport, például különlegesen vízigényes növények importálása Angliába vízínség sújtotta afrikai országokból), ipari víztisztító telepek technológiájának tökéletlensége és túlterheltsége, ivóvízbázisok felvásárlása nemzetközi konszernek által stb.
3. Mit lehet tennem és mit nem? Csak az egyéni cselekvés áll lehetőségemben, vagy a jóval hatékonyabb közösségi is? Sorba kell venni az előbbi helyzetelemzés eredményeit. Van lehetőségem polgári mozgalmat indítani például a nemzetközi konszernek ellen, vagy csatlakozni olyan csoportokhoz, akik már foglalkoznak ezzel? Hogyan tudok hatni a luxuscikkimport hátráltatására? Írok egy cikket erről egy olvasott újságba? Filmet készítek, és felteszem egy videomegosztó portálra? Elhatározom, hogy soha nem vásárolok abból a termékből, és környezetemben az elérhető legszélesebb körben propagálom ezt?
4. Milyen értékhierarchiában kell végiggondolnom a cselekvési lehetőségeimet? Követhetek-e el kisebb szabálytalanságokat egy-egy rész cél elérése érdekében? (Például rajzoljak-e graffitit egy forgalmas út mentén álló falra, amely által sokak figyelmét felhívom a létező problémára?)
5. A cselekvéseim pontos végrehajtásának kidolgozása, elhatározása és végrehajtása. Például az előbbieken úgy döntöttem, hogy mégsem firkálom össze a település falait, de megkérem egy barátomat, hogy a háza falára tegyünk egy plakátot a vízigényes árucikk megvásárlásának bojkottjáról. Intézkedéseket teszek, hogy a lehető legkevesebbre csökkentsem a személyes ivóvíz-felhasználásomat, de a házunk lakógyűlésén is tanácsot fogok adni a helyes cselekvéshez. Vasárnap megkérdem a lelkészünket, hogy a keresztényeknek teológiailag fontos cél-e az emberi élet védelmében a vízbázis megőrzése, és javaslom neki, hogy induljon külön bibliaóra a teremtésteológiai kérdések tisztázásáról.
6. Ha néhányat elkezdtem már megvalósítani a céljaim közül, értékelnem kell az eredményeket, és ismeretükben megismételni, megváltoztatni vagy hatékonyabbra cserélni az eddigi lépéseket.

9. FELADAT

A 4. feladatban írtak folytatásaként: például normatív etikai tételként mondhatjuk, hogy „Ne hazudj!” Ha azonban a hazugsággal a körülmények gondos mérlegelése után egy jóval jelentősebb baj kerülhető el, akkor egyenesen kötelességemmé válhat a hazugság. Ez történik például az úgynevezett kegyes csalás esetében. A kegyes csalás esetében a következmény- vagy felelősségetika alkalmazása teszi etikussá azt a cselekvést, amelyet a kötelesség- vagy érzelmi etika alapján el kellene ítélnünk. Az elmondottak alapján képet kaphatunk arról, hogy miért nem létezik tökéletesen erkölcsös élet, miért van szüksége az embernek a kívülről, Teremtőjétől jövő bűnbocsánatra és az azt megelőző bűnbánatra.

A feladatot akár szituációs játékként is eljátszhatja a csoport.

10. FELADAT

Beszélgessünk a diákokkal arról, hogy milyen a szavakkal való erkölcsi nevelés hatékonysága, s elemezzük a felsorolt mondatokat az említett hibák alapján. A diákok szabadon hozhatnak további példákat, s ezeket akár csoportosíthatjuk is a témakörök, a megjelenési közeg vagy a bennük megjelenő hibák alapján.

Igaz, hogy még a kamasz korban is a család az egyik legfontosabb normaközvetítő közeg, de egyre inkább meghatározóvá válik a többi is, ezért a feladatot ne szűkítsük le a szülő-gyermek kapcsolat vizsgálatára.

A felsorolt hibák helyett az átfogalmazások során fontosak az alábbi szempontok: a személyiség kibontakoztatása, az értékek felszínre hozása, önálló emberként való kezelés, egyenrangúként kezelés, bátorítás, az egyéniség építése, az egészséges lelkiismeret kialakítása, az előítéletek lebontása, a helyes önismeret kialakítása, az egészséges önbecsülés és öntudat támogatása, a helyes értékrend kialakítása, a saját egyéniség felvállalása, az életben való boldogulásra történő nevelés.

A feladat megbeszélése során kerüljön hangsúly arra a tényre, hogy a szavakkal közvetített üzenet mindig sokkal kevésbé hatékony, mint a tettek kommunikációja. Sokszor fontosabb az, *hogyan* mondunk egy mondatot, mint hogy *mit* mondunk; és még inkább fontos az, hogy emellett *hogyan* cselekszünk mi magunk.

KÖZELKÉP

A népességnövekedés valós és jelentős gond ma is a világ szegény országaiban, ahol a gyerekek sokszor már betegen születnek meg, vagy a vízhiány következtében hamar (fertőző) betegségeket kapnak. A jövő tervezését illetően ez a gazdagabb országokban is egyre sürgetőbb kérdéssé válik. Jellemző, hogy az eltartóképesebb gazdag országokban csökken, a szegény országokban rohamosan nő a lakosság létszáma. A népességnövekedés szabályozása szempontjából is az lenne a legjobb megoldás, ha minden családba akkor születne gyerek, amikor a szülők valóban szeretnék, és gondoskodni is tudnak róla. Ez a „kívánt gyerek – kívánt szülő” elv.

A közelképben felsorolt mindkét részletet érdemes lehet végiggondolni Tödt módszerével.

A beszélgetés indításához ajánljuk a következő kérdéseket:

Milyennek képzeled el a világot 2090-ben?

Mit gondolsz a novellarészletben olvasható racionalizálásról? Tudnál jobb megoldást a túlnépesedés problémájára?

15. KERESZTELŐMEDENCE

A talpraállítás művészete

A fejezet célja

Ebben a fejezetben a keresztelést mint ökumenikus szentséget mutatjuk be, tisztázzuk a missziói parancs tartalmát, megmutatjuk a gyermekkeresztség teológiai okait, a tanulókkal megismertetjük a *látható és láthatatlan egyház* kifejezés jelentését, és alapvonalaiban jellemezzük az ökumenikus törekvések eredményeit.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Keresztség, szentség*. B, I–III., M, 1–3.

2. tanóra: *Konfirmáció, egyháztan*. IV., M, 4–7.

3. tanóra: *Ökumené, misszió*. V., F, T, 8–9. K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Keresztség, szentség. B, I–II., F, M, 1., 3., 8.

Ajánlott irodalom

Douglass, Klaus: *Az új reformáció*. Kálvin Kiadó, 2002.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

felszabadítasteológia: 6. fejezet

úrvacsora: 9. fejezet

megigazulás: 13. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

A kérdések kapcsán beszéljünk a diákokkal a kereszteléshez fűződő élményeikről (ha valakit felnőttként kereszteltek meg, akkor saját emlékeiről is), a keresztség témájához kapcsolódó kérdéseikről, előítéleteikről, problémáikról.

A gyermekkeresztség megvitatásához lásd az I–II. pontot, amelyet akár szituációs játékban is feldolgozhat a csoport.

A fejezet címe (a „talpraállítás művészete”) kapcsán beszéljünk arról, hogy a keresztségben a bűn

következményeitől való megszabadulás miatt lehetőségünk van újra talpra állni. (Ehhez lásd még a kegyelem témáját a 14. fejezetben.)

Az, hogy a keresztszülői tisztségre rokont vagy barátot kérnek meg a szülők, többnyire családi hagyománytól függ. A keresztszülőség lényege az, hogy a keresztszülők a keresztelés során tett fogadalomban felelősséget vállalnak a gyermek hitbeli fejlődéséért, ezért az a fontos, hogy a keresztszülőségre megkért emberek elkötelezett keresztények legyenek.

2. FELADAT

Az „El vagy fogadva!” valóságos erőt jelenthet, de csak annak, aki valóban nagy energiát fektet az életébe. A lusta és semmittevő embernek is szüksége van az elfogadottság átérésére, de ha csupán további semmittevéséhez érez ebből indíttatást, akkor ez neki „kárhozátára történt”. A „létbátorság” kifejezés arra utal, hogy életünk értelmének megtalálásához nem elégedhetünk meg saját kényelmünk vagy érdekeink szolgálatával, hanem ennél sokkal tágabb összefüggésekben kell keresnünk lehetőségeinket, hivatásunkat, adottságainkat. A lehető legtágabb, de még megvalósítható szintet úgy hívják: önzetlen, másokért élni képes élet. Ez folyamatosan az egyéni lehetőségek határvidékén valósul meg, nem elég hozzá a tegnapi hit, tegnapi erő, tegnapi kegyelem.

3. FELADAT

Keresztség: szereztetési ige: Mt 28,18–20; látható jel: víz; üdvösség ígérete: Tit 3,5–8; Róm 6,4 (lásd Luther Márton: *Kis káté*, a keresztség magyarázata).

Úrvacsora: szereztetési ige: Mt 26,26–28; Mk 14,22–24; Lk 22,19–20; 1Kor 11,23–26; látható jel: kenyér és bor; üdvösség ígérete: „Megmutatják azt ezek az igék: »Értetek adatott«, és: »Kiontatott bűnök bocsánatára«. Vagyis ebben a szentségben ez igék által bűnbocsánat, élet és üdvösség adatik nekünk. Mert ahol bűnbocsánat van, ott élet és üdvösség is van” (lásd Luther Márton: *Kis káté*, az oltáriszentség magyarázata).

Luther a többit nem tartotta szentségnek, mert hiányoznak az alábbiak:

- a gyónásnál: látható jel, szereztetési ige;
- a konfirmációnál: az üdvösség ígérete, szereztetési ige;
- a betegekkel és betegekért való imádságnál: látható jel, az üdvösség ígérete, szereztetési ige;
- a házasságnál: látható jel, az üdvösség ígérete, szereztetési ige;
- a lelkészavatásnál: látható jel, az üdvösség ígérete, szereztetési ige.

Érdemes megemlíteni, hogy Luther a gyónást nem tartotta ugyan szentségnek, de néha mégis közéjük sorolta, ugyanis a gyónáshoz nem tartozik látható jel, csak „hallható jel”, amelyet a feloldozásban kapunk. A gyónás szentség voltát azért nem tudta olyan egyértelműen elutasítani, mert kiemelten fontosnak tartotta, mint amelyre az embernek minden nap szüksége van. Ezért is kap helyet a gyónás a *Kis káté*-ban a keresztség és az úrvacsora között.

4. FELADAT

A feladat kapcsán beszéljünk a diákokkal a konfirmáció mai gyakorlatáról (a konfirmációi oktatás tartalmáról, a konfirmációi istentisztelet rendjéről, a konfirmáció céljáról, lényegéről).

Keresztelési élménye valószínűleg keveseknek van, hiszen a legtöbb gyermeket pár hónapos korában keresztelik meg, s kevesebben élnek át a keresztséget felnőttként. Ám a konfirmáció esetében mindenképp hasznos lehet, ha beszélgetnek saját élményeikről és emlékeikről, s ennek kapcsán megvitatják, hogy most, 5-6 év elteltével mit változtatnának meg a konfirmációi gyakorlaton.

Ma nagyon sokan vitatják, hogy a kamaszkor kezdete, a 12-13 éves kor alkalmas lehet arra, hogy a fiatalok megfeleljenek a hitbeli elköteleződés elvárásának. Sokak szerint alkalmasabb lenne pár évvel későbbre tenni a konfirmáció idejét, amikor már ez a döntés is tudatosabb lehet, és amikor az életkori sajátosságok is jobban megfelelnek a döntéshozatal szempontjainak.

A közös vallástétel megfogalmazása vagy az interjú készítése a kérdés önálló átgondolását, a konfirmáció témájának személyessé tételét hivatott szolgálni.

5. FELADAT

A nem kiválasztott, látható egyház tagjai azok, akik most lazábban kötődnek az egyházhoz, de el fogják veszteni lelkesedésüket.

A nem kiválasztott szentek azok, akik a gyülekezet belső magjába tartoznak, valamilyen oknál fogva mégis ki fognak onnan kerülni, mert például megszűnik lelkesedésük.

A kiválasztott láthatatlan egyház tagjai azok, akiken ez most még egyáltalán nem látszik, mert még talán úgy gondolják, nincs közük Istenhez, de ez megváltozik majd, és ragaszkodni fognak hitükhöz.

6. FELADAT

„A Bibliában sem kidolgozott rendtartást nem találunk, sem világosan felépített eligazítást arra nézve, hogy miként kell az istentiszteletnek lefolynia. Véleményem szerint ez nem hátrány, sőt, szándékos akarat van mögötte: mind a gyülekezetnek, mind az istentiszteletnek másmilyennek *kell* lennie, mint kétezer évvel ezelőtt. Sőt, meggyőződésem, hogy a húsz évvel ezelőttitől is különböznie kell. Amit az Újszövetség kínál, az néhány nagyon világos alapelv, amely meghatározza, hogy milyen szabályoknak kell érvényesülniük minden gyülekezet felépítésében. Találunk ezen kívül egy sor példát arra, hogy miként változtak meg ezek az alapelvek a más-más helyen élő, egymástól különböző gyülekezetekben. És a bibliai példák is arról tanúskodnak, hogy ezek az elvek – az időtől és helyzettől függően – már kezdettől fogva nagyon eltérő módon érvényesültek.” (Klaus Douglass: *Az új reformáció*, 15–16. o.)

Ezekből a gondolatokból kiindulva Douglass az egyház megújításának alapjaként 96 tételt állít fel, az alábbi témakörök szerint: visszatérés a reformátori középpontba, a spiritualitás felszabadítása, a küldetés újra felismerése, a hívők egyetemes papságának aktualizálása, a lelkipásztori hivatás újra-definiálása, az irányítás felelősségének vállalása, a kiscsoportok egészséges struktúrájának kiépítése, a szeretet kultúrájának kiépítése, az istentisztelet megszabadítása a béklyóktól, a gyülekezeten belüli struktúrák egyszerűsítése, a gyülekezet primátusának helyreállítása, jövő álmódása az egyháznak.

A feladat célja, hogy az egyház intézményének kérdéseit, működési területeit átgondolják a diákok. A szabad véleménynyilvánítás és az ötletek összegyűjtése során beszéljünk arról, hogy mi az, ami szerintünk jól működik, s ha valami nem jól működik, annak vajon mi lehet az oka. Az ötletek összegyűjtése történhet például Douglass témakörei alapján is.

Kérjük meg a diákokat, hogy válasszák ki a legjobb ötleteket, s a hozzájuk legközelebb álló gyülekezetnek adják elő javaslataikat, egészen aprópénzzé váltott konkrét ötleteiket.

7. FELADAT

Hagyjunk teret a szabad asszociációnak, de ha szükséges, akkor a tanár is adhat címet a képeslaphoz (például: „Az egyház kihívásai és feladatai a következő évtizedben” vagy „Az egyház számai”).

8. FELADAT

Lehetséges veszélyek például (amelyek hátrányokká is válhatnak):

- az üzenetnek, az evangéliumnak az átadása csak a felszínen történik meg (például a helyi vallás jelképei mellé elhelyezik a keresztényekét is, de a tartalmat nem vizsgálják);
- az üzenet értéke, mélysége és valódi jelentése csökken;
- mint mindent, ezeket a missziói szempontokat is lehet rosszul értelmezni és helytelenül felhasználni, visszaélni velük;
- az inkulturáció fedőneve alá sok egyéb dolgot is besorolnak, amelyeknek mások lennének a szempontjai, mint például a társadalmi kérdések;
- a vallást a kultúra részévé teszi, stb.

Lehetséges értékek például (amelyek előnnyé válhatnak):

- gazdagítja az egyházat;
- kritikát képvisel, tükröt tart az egyház elé;
- segíthet megtisztítani az egyházat a téves magatartásoktól és tanításoktól;
- a saját alapok újragondolására késztet;

- az élet (kultúrák, közösségek stb.) sokszínűségét, gazdagságát védi;
- a kolonizáció ellentéte, a „gyarmatosítás” minden formáját elveti;
- nyíltabb, őszintébb magatartást igényel, stb.

A feladatban visszautalhatunk a felszabadításteológia céljaira, kérdéseire is, lásd 6. fejezet.

9. FELADAT

Az egyház szétszakadozottsága botrány, az emberi bűn nyilvánvaló következménye. Még mindig érvényben tartott átokbüllák, *damnamusok* jelzik a múlt terhes örökségét. Az ökumenikus mozgalom éppúgy elméleti, mind gyakorlati oldalról próbálja az egyházak szolgálatát összehangolni és szinkronba hozni: hitvallásos téren – lásd megigazulás vagy úrvacsoravétel kérdése – és a szeretetszolgálat terén – közös segélyszervezetek működtetésével. Egy-egy felekezet gyülekezetei között lehetnek komoly kegyességi különbségek. De nem szabad, hogy a felekezeti identitás háttérbe szorítsa a közös keresztény identitást. Ahogy egy világállamról születtek utópisztikus elképzelések, úgy lehetséges egy világegyház fikciója is: ezek az elképzelések nyilván erősen függenek attól, hogy milyen értékeket ismerünk fel a másik felekezet hagyományában, hitéleti gyakorlatában. Amikor a tanulókkal beszélgetünk erről, irányítsuk erre a kérdésre a figyelmüket!

KÖZELKÉP

A külmisszió egykori legendás időszakába kalauzolhatjuk el a tanulókat a közelképben szereplő történet és a hozzá kapcsolódó ajánlott film (*Fekete köpeny*, kanadai-ausztrál film, rendezte Bruce Beresford, 1991) segítségével. Az európai embernek hosszú utat kellett megtennie addig, hogy felismerje a kultúra lényegét, és azt, hogy a kultúrából való kiragadás és az európai kultúrába való asszimilálási kísérletek milyen destruktív folyamatokat indítottak el az adott kultúrán belül. Két merőben más kultúra találkozása – és ezt egész történelmünk bizonyítja – mindig tragikus következményekkel járt az egyikre nézve, többnyire arra, amelyik technikailag alulmaradt a másikhoz képest. A mi európai kultúránk – misszió címén, többnyire csupa jó szándéktól és az üdvösségre juttatás vágyától vezérelve – helyrehozhatatlan pusztítást okozott számos úgynevezett „kiskultúra” életében. Egészen a 20. századig (Emile Durkheim, Marcell Maus, Claude Lévi-Strauss, Bronislaw Malinowski, valamint Franz Boas és tanítványainak működését kell itt megemlíteni) váratott magára az a felismerés, hogy először meg kellene próbálnunk megérteni a másik kultúrát, mielőtt bele akarnánk avatkozni a működésébe.

Kezdjük a beszélgetést az alábbi kérdésekkel:

Szerintetek mennyiben tekinthető ez a 17. századi elképzelés a 8. feladatban felsorolt, ma hangsúlyos szempontok alapjának?

Mennyire lehetett ez általánosan elfogadott kiindulópont a keresztény misszióban?

Tudtok-e tanulmányaitokból példát vagy ellenpéldát mondani erre a szemléletmódra?

Igaza volt-e Biard atyának?

A közelkép teljes szövege:

A hittérítés történetéből számos eset kínálkozik bemutatásra, ebből az európaiaknak más kultúrákkal való kapcsolatára nézve talán legtanulságosabb a kanadai francia hittérítés története.

Az első francia hittérítők, akik feltűntek Kanadában, ferencesek voltak, majd miután a hugenották letelepedési kísérletei meghiúsultak, a térségben megnyílt a jezsuita rend számára a misszió lehetősége. Québecben nyílt egy papi szeminárium, amely kifejezetten hittérítőket képzett, és 1635-ben már öt missziós állomásuk volt Kanadában. Úgy tűnt a jezsuiták számára, hogy a huronok a leginkább megközelíthetőek a keresztény vallás számára. Az „indiánok arisztokratáinak” nevezték őket, akik különösen megbízható és bátor népnek számítottak. 1640 körül a jezsuiták a huronok területén öt templomot építettek, és ezernél több indiánt, köztük gyerekeket kereszteltek meg. Az európaiaktól az indiánokkal való találkozás elsősorban egyfajta merészséget, bátorságot követelt. A kommunikációt nem lehetett intézményes, formális keretek közé szorítani. A hittérítő a feletteseitől lényegében függetlenül, védelmük nélkül folytatta tárgyalásait, ezért a bennszülöttek nem érezhették jelenlétében a

gyarmattartó hatalom képviselőjét. Hogy a találkozás sikeres volt-e, az nagyrészt a hittérítő személyes találékonyságán, felfogóképességén, intelligenciáján múlt. Siker vagy kudarc a misszionárius jellemétől is függött. És ahol egy hittérítő esetleg kivívta a törzs vagy a törzsi csoport körében a legnagyobb elismerést, ott utódja a legnagyobb jó szándék és igyekezet mellett is kudarcot vallhatott, hiszen a tekintély nem ruházódott át egyik hittérítőről a másikra, a bennszülöttekkel való minden találkozás a személyes kvalitások próbájává vált.

Néhány egyházi ember éppen ezért hagyta ott Európát, hogy ne privilegizált rétegek gyermekeinek nevelőjeként, nagybirtokos családok házi papjaként élje le életét, hanem ebben a lehető legaktívabbnak tekintett keresztényi létben valósítsa meg önmagát. A Kanada erdeiben végzett hittérítő munka így módon az önismeret és az önmegváltás lehetőségének tűnt. Kítették magukat a nomád indiánokkal való vándorló életforma veszélyeinek, abban a hitben, hogy ezáltal Krisztus kálváriáját ismerhetik meg saját belső tapasztalataikon keresztül. A korabeli hittérítők vallomásai erről vallanak: „Egész életünket és minden vagyónkat mintegy el kell dobnunk, és meg kell elégednünk a gazdagság helyett a kereszt súlyával.”

Az *Utasítások rendünknek a huronokhoz küldött atyái számára* című írás Párizsban jelent meg 1658-ban, amelyben kimondják azt a kívánalmat is, hogy a hittérítő osztozzék az indiánok életmódjában, bármennyire nélkülözésekkel teli is az, mert ez a legalkalmasabb út arra, hogy az indiánok bizalmát elnyerje. Idővel kitűnt, hogy a misszionáriusok messzemenő alkalmazkodása azzal a „veszéllyel” járt, hogy elvesztik szemük elől a végső célt, a pogányok megtérítését, és egy-egy törzsi csoport kísérőiként nem tudják fenntartani a hittérítői tevékenység folytonosságát.

A jezsuiták viszonylag hamar felismerték, mennyire fontos, hogy ismerjék az őslakosság nyelvét. Biard és Massé atya 1610 táján a micmac indiánok között végzett missziójuk során rájöttek arra, hogy akkor lehetnek igazán eredményesek, ha a bennszülöttek nyelvén beszélnek. Azt is felismerték, hogy a francia nyelven való tanítás csak akkor lenne lehetséges, ha előbb integrálják a micmac indiánokat az európai-gyarmati társadalomba, de a kolonializációról szerzett rossz tapasztalataik miatt ezt a lehetőséget elvetették. Brébeuf atya 1625-ben elkészítette a montagnais indiánok nyelvének grammatikáját, majd egy évre rá ugyanezt elvégezte a huronoknál is. Majd néhány évre rá kiadták a *Keresztény tanítás* című katekizmust francia és montagnais nyelven. Ám e munkák során megoldhatatlannak tűnő nehézségekbe ütköztek, ugyanis hiányzott még az általános fonetikai átírás, így nem volt biztosíték arra, hogy helyesen ejtik az olvasott szavakat.

Ennél sokkal súlyosabb probléma volt az olyan dogmatikai fogalmak átültetése, mint vétek, bűn, kegyelem. Biard atya csalódottan vallja be számvetésében: „Azoknak a dolgoknak, amelyeket látunk, megérintünk és érzékszerveinkkel érzékelhetünk, megtudhatjuk a nevét valamilyen módon, ha azt a bennszülöttektől megkérdeztük, ami azonban a többit illeti, ennél a fajnál igen nagy a hiányosság a fogalmakban, és mérhetetlenül keveset is tudnak e dolgokról.” Biard atya és a kor más szerzői is óriásit tévedtek akkor, amikor a bennszülöttek gondolkodásából hiányzóknak ítélték az elvont vallási fogalmakat. Hiszen egy-egy elvont fogalom csak kulturális kontextusában értelmezhető igazán.

A bennszülöttek megtérítésére egyetlen valóban hatékony megoldás az lett volna, ha a gyermekeket kiemelték volna családi, kulturális környezetükből, és teljesen európai módon nevelik őket, csak hogy éppen ezt nem akarták, mert felismerték, hogy mennyire romboló hatással lenne ezekre a kultúrákra a fehér gyarmati társadalom befolyása: jelentkezne az alkoholizmus, a prostitúció, a bűnözés és egyéb jelenségek.

Ezek a misszionáriusok saját kultúrájukat nem voltak hajlandók feladni, ugyanakkor vonakodtak a bennszülötteket bevonni és integrálni ebbe a kultúrába. Bár a pogányok megtérítését elsődleges feladatnak tartották, amelyre rögtön, a kulturális érintkezés elején kísérletet kell tenni, de igazán nem érdekelte őket az az archaikus kultúra, amellyel érintkezésbe léptek. Ennek az lett az eredménye, hogy a megtérített bennszülöttek keresztény vallásossága formális cselekményekre redukálódott: keresztesítésre, áldozásra, gyónásra, és az indiánok ezekben a cselekményekben legfeljebb átmeneti védelmet láthattak: életük veszélyeivel szembeni ideig-óráig ható „orvosságot”.

16. ZÁRÓKŐ

Határkérdések

A fejezet célja

A határkérdésekről szóló fejezetben kell végiggondolni a hit, a teológia, az egyház, az idő, Isten országa és más kifejezések kapcsolatát a mindennapi világ olyan jelenségeivel, mint az ember történelmi léte vagy technikai, technológiai vívmányai. Itt ismertetjük meg a teológiának mint tudománynak a felépülését és a határterületre jellemző istenérvek fogalmát is.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Isten országa*. B, I–III., F, M, 1–3.
2. tanóra: *Az egyház szerepe a technikai társadalomban*. IV–V., 4–7.
3. tanóra: *Teológia és tudományok*. V–VI., T, 8–10., K.

II. Egy tanórás felosztásban

Az egyház a határkérdések területén. II–IV., VI., 2., 4., 10.

Ajánlott irodalom

Barbour, Ian: *A természettudomány és a vallás találkozása*. Kalligram, 2009.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

beszéd: 8. fejezet

teológiai nyelv: 12. fejezet

természeti teológia: 12. fejezet

etikai kérdések: 14. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

„Mert ráépültetek az apostolok és a próféták alapjára, a sarokkő (vagy zárókő) pedig maga Krisztus Jézus.” (Ef 2,20) Itt mindkét fordítás lehetséges szó szerint, de a „ráépülés” képe és az ószövetségi előzmények a sarokkő értelmet teszik használhatóvá. A sarokkő az a kő, amelyet az építők először tesznek le az alapzat köveinek egyben tartására. Jézuson kívül más sarokkövet említeni meghaladná a Biblia képességét. Az egyház sem épülhet semmi másra, csak Jézus szavára.

2. FELADAT

A felsorolt igehelyek az Isten országának alábbi tulajdonságaira utalnak:

1. nem az ember fáradozik a fenntartásáért, hanem szuverén módon nő;
2. jelentéktelen kezdetből nő jelentős képződménnyé az ember külső és belső életében;
3. a bizalom alapján kerülhetnek be az emberek;
4. a nélkülözők és várakozóak élhetik át nagyságát;
5. nem ismerjük végső beteljesülésének körülményeit, mégis jelen van;
6. nem törvényekkel, hanem Isten jelenlétének jeleivel telik meg;
7. élni kell vele és benne, nem elemezni.

3. FELADAT

Ezek a kérdések minden időben nagyon népszerűek voltak. A diákok film- és olvasmányélménye alapján összeállított listát érdemes feljegyeztetni a gyerekekkel, közülük egyet kiválasztva esetleg meg is nézhetjük egy erre alkalmas helyen és időben a tanulókkal.

4. FELADAT

Az etikai kérdésekkel a 15. fejezetben foglalkoztunk, ám az egyház szerepvállalásának témája ott nem merült fel, csak az egyes ember döntése, az egyes etikai szituációk problémája került elő. Ennek a feladatnak a során a diákok vagy közös, vagy önálló munka keretében arról gondolkodhatnak, hogy az egyház mint intézmény hogyan jelenhet meg, milyen szerepet kaphat egy-egy etikai kérdésben.

A beszélgetés kiinduló kérdése lehet: az egyház akar-e részt venni ezeknek a problémáknak a megvitásában, van-e megfelelő tudása, ereje, szava egy-egy alkalmazott etikai kérdés tárgyalásához? Ha igen, akkor teljesíti-e az egyház a rá bízott feladatot; ha nem, akkor miért nincs meg a tudása vagy az ereje?

A plakát tervezésénél már vegyék figyelembe a beszélgetés eredményeit, s a munkájukban tegyenek javaslatot a hibák elkerülésére és javítására.

A téma konkretizálásához ajánljuk, hogy a 15. fejezet 6. feladatában összegyűjtött példák közül válasszanak a diákok egy hozzájuk közel álló kérdést.

5. FELADAT

A technikai társadalom és a technikai etika kérdéseiről való beszélgetés közben vegyük figyelembe, hogy a diákok nagy része valószínűleg a technika éltetése mellett foglal állást, s egyesek számára talán ismeretlen is a technika elutasításának álláspontja. Amennyiben így van, érdemes lehet erről a két véleményről külön is beszélgetni, érveket, ellenérveket és példákat hozni rájuk.

A krízis lehetséges okainak magyarázata:

- *Az ember irányítévesztése:* Az e világi célok hajszolása közben, vagyis a horizontális keresés során gyakran elfeledkezünk a mélység kérdéséről, a vertikális dimenzióról. Mindig „jobbat”, „nagyobbat” és „többet” akarunk, de mindeközben ezek értelmét, célját, valamint saját helyzetünket elfelejtjük figyelembe venni.
- *A prioritások átrendeződése:* A haladás, a fejlődés elkerülhetetlen és szükséges. Ám minden kezdet és minden lépés során fontos szem előtt tartani a végső értelemre vonatkozó kérdést, amelyhez más válasz tartozik, mint ami a véges célok és szükségletek kielégítésére adott megoldás.
- *A dimenziók keveredése:* A technikai eszközök használata során gyakran csak a testi és szellemi dimenzióink kívánságaira gondolunk, s nem vesszük figyelembe, hogy mi használ a lelkünknek (vö. Mt 16,26). Az ember testi és lelki dimenzióinak vagy a világ tudományos és vallási dimenzióinak keveredése, valamint az egyik elnyomása hosszú távon nem tartható fenn. Ha az ember és a világ dimenzióira esik szét, akkor hiába szerez mindenből többet, jobbat, nagyobbat, nem leli örömét benne, mert elveszítette életének egyik dimenzióját. Ez csak az állandó őszinte önvizsgálattal és az életnek célt és értelmet adó vertikális irány figyelembevételével kerülhető el.

- *A tárgyiasítás:* Amikor úgy tekintünk egy dologra, mint amely csupán megismerésünk tárgya, amely csak a velünk való megismerő-megismert kapcsolatban nyer értelmet, mintha önállóan, önmagában nem is lenne célja és értelme. Ennek következménye, hogy előbb-utóbb az egész teremtett világ – beleértve az embert magát is – a technikai társadalom személytelenítői erőinek tárgyává válik, s nemcsak létezésének kérdésében, de etikai vonatkozásban is „csökken az értéke”.
- *A cél-eszköz viszony felborulása:* Ha a cél és az eszköz szerepe összekeveredik, vagy az eszköz (az önmagában vett technológia) cél nélkülivé válik, akkor eredménye lesz az értelem nélküli élet (hiszen a cél kellene hogy megszabja az eszköz használatát), valamint a termelés és a fogyasztás határtalansága.

Példaként meg lehet vizsgálni az internethasználattal kapcsolatos kérdéseket: Mi a céloom az internet használatával: tudás szerzése, vagy az idő eltöltése? A virtuális világban szerzett válaszaim a végső kérdéseimre adott válaszok, vagy a végesekre? Milyen haszna, öröme van lelki világomnak az interneten gyűjtött információkból, a közben felmerült érzéseimből? Mennyiben vagyok én magam tárgy a virtuális világban? Hol és hogyan jelenek meg én ebben a világban? Hogyan és hol kap helyet ez a világ az én életemben? Eszközként használom-e az internetet? A valóságos vagy a virtuális világ valóságosabb számomra? Mi az értelme a virtuális világnak, amelyet én magam is létrehozok? Van-e valami, aminek a helyét elfoglalja? stb.

6. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok az előző feladat beszélgetését elmélyítsék, érzelmi szinten is feldolgozzák. Lehet önálló, de páros munka is. Lényeges, hogy nincs jó és rossz válasz, mert minden olyan cím, amelyet saját maguk fogalmazznak meg, számukra valamilyen fontos szempontot fejez ki.

A mellékelt képekből esetleg lehet plakátot készíteni: ha egy nagy lapra felragasztjuk ezeket, akkor mindenki melléjük írhatja a saját megfogalmazását.

7. FELADAT

A feladat során hagyjuk, hogy a diákok maguk fogalmazzák meg a kérdéseket. Biztassuk a diákokat arra, hogy minél egyszerűbben, mindenki számára érthetően fogalmazzák meg a kapcsolódási pontokat, s ha egy-egy diák valamely tudományterületen jártasabb a többiekénél, akkor kérjük meg, hogy magyarázza el a többiek számára, miben látja az adott tudomány és a teológia közötti kapcsolódási pontot.

A feladat egyik célja az ismeretszerzés mellett, hogy a diákok megtanulják, hogy a párbeszédet mindkét fél elősegítheti: aki elmagyaráz valamit, és aki érdeklődik valamilyen kérdés iránt.

Ebből következik a feladat második része: beszélgetés arról, hogy melyek a feltételei egy egészséges párbeszéd kialakulásának. Ezek lehetnek: egymásra figyelés, tolerancia, saját álláspont hiteles képviselése, saját területen való megfelelő jártasság, nyitottság stb. A párbeszéd kialakulásának legfontosabb feltétele, hogy a teológus teológusként, a tudós pedig tudósként vegyen részt a találkozásban, vagyis a teológus ne akarja a Biblia szavai alapján megválaszolni a fizika vagy a biológia kérdéseit, s a tudós ne próbálja a tudománya alapján megkritizálni a Biblia és a hit érvényességét. (Ehhez lásd még a 10. feladatot.)

A következőkben felsorolunk néhány kérdést az egyes tudományágak mellé, de a sor sokáig bővíthető (s egyes kérdések több tudományághoz is kapcsolhatók). Ha a tanár tudja, hogy a csoportban a diákok egy része jártasabb nála egy-egy tudományterületen (például biológus szakra készülnek), akkor bátran megkérheti őket, hogy magyarázzák el számára is a biológia felől az adott témát, s együtt kereshetik meg a teológiával való kapcsolódási pontokat.

- *irodalom:* A Biblia szépirodalmi alkotás? Az irodalomelmélet értelmező módszerei mennyiben alkalmazhatóak a Biblia értelmezéséhez? Egy „istenes vers” értékelő szempontjai között elfogadhatóak-e a teológiaiak?

- *történelem*: Kinyilatkoztatás és történelem. A keresztény teológia alapjául szolgáló események mennyiben részei a történelemnek? A történelem értelmezésének módszerei hogyan használhatóak a teológia történetének értelmezéséhez? Isten a történelem Ura?
- *pszichológia*: A vallás mint érzés vizsgálata. A tudatalatti és a lélek kérdése. Miben különbözik a vallásos tapasztalat a hétköznapi vagy a tudományos tapasztalattól? A vallásos viselkedés elemzése.
- *antropológia*: Miben különbözik az ember az állatoktól? Mi az emberi élet értelme? Létezik-e evolúciós magyarázat az emberi viselkedésre, a társadalom szerkezetére és az erkölcsre?
- *filozófia*: A „fehér foltok Istenének” problémája, avagy: Isten a tudásunk előtt még fel nem tárt helyeken lakozik? Mennyiben igaz, hogy a filozófia a teológia szolgálóleánya? Szükséges-e Isten fogalma a világ megismeréséhez? Mi a különbség és a hasonlóság a keresztény hit és a tudományos kutatásba vetett hit között?
- *fizika*: Ősrobbanás és teremtéstörténet. A fizika által feltárt rend és rendezettség oka és háttere (lásd 4. feladat). Cselekedhet-e Isten a fizikai törvényeken keresztül? Komplementaritás elve (egy dolog két természete: például az anyag egyszerre részecske és hullám, Jézus Krisztus egyszerre Isten és ember). Fogalmak értelmezése közötti párhuzamok (például az alábbi fogalmak esetében: tér, idő, mozgás). A világ végének kérdése (kozmológiai elméletek és eszkatológia). Kvantumelméleti határozatlanság és véletlenszerűség. Van-e élet a földön kívül?
- *biológia*: Evolúcióelmélet és teremtéstörténet. Gének általi determináltság vagy szabad akarat? Az agy neuronjai irányítják-e a hit alakulását? Isten a természet Ura?
- *matematika*: Fogalmak értelmezése közötti párhuzamok (például az alábbi fogalmak esetében: végtelen, ismeretlen, véletlen). Az emberi agy nem más, mint egy számítógép információ-feldolgozó rendszere?
- *tudománytörténet*: A keresztény kultúrkörben formát öltött modern tudományok és a teológia fejlődésének konfliktusai és kapcsolódási pontjai (például Galilei-per).

A 13/2. feladatban az egyetemes kinyilatkoztatás felsorolt útjait is meg lehet vizsgálni, hogy első-sorban mely tudományágak foglalkoznak az adott kérdéssel, szemponttal (a természetben megjelenő szépség, a természetben fellelhető harmónia, a teremtett világ esetlegessége, a világban található rendre épülő tudományos vizsgálat, a gondviselés, az erkölcsök léte vagy hiánya, a hézagok felismerése, a lelkiismeret, a történelem szava).

A teológia elsődleges célja nem az, hogy a humán, a társadalom- vagy a természettudomány kritériumainak eleget tegyen. A „teológia” az Istenről tudható ismeretek tudománya (lásd 1. fejezet, *Mit jelent?*), amely tudományos igénnyel kíván megszólalni, vagyis érthető, rendszerezett formában akar jelen lenni. De nem szándékozik teljesíteni a tudományos kutatás alapvető szempontjait, mint például megismételhetőség, bizonyíthatóság, ellenőrizhetőség stb.

Ha a teológus egy társadalmi vagy tudományos kérdésben kíván megszólalni, azzal a kihívással kell szembenéznie, hogy hogyan tudja képviselni a keresztény üzenetet úgy, hogy az semmit ne veszítsen tartalmából, és megjelenjenek benne a tudományos beszéd szempontjai: érthetőség, rendezettség, következetesség stb. (lásd 8. fejezet).

8. FELADAT

Barbour felosztása mára klasszikussá vált, amely jól használható a természettudományok és a vallás kapcsolatát kutató kérdésekben való általános tájékozódáshoz. Egyes bírálói felvetik, hogy a vizsgált kapcsolat sokkal bonyolultabb ettől az osztályozási rendszertől, s hogy egy-egy ember álláspontja nem skatulyázható be egy-egy típusba. Ezeket a kritikákat Barbour is elismeri, azonban tipológiájának célja, hogy segítséget nyújtson a témában való első lépések megtételéhez.

Ezek ismeretében a feladat célja, hogy a kérdésben való gondolkodáshoz kiindulópontot adjon. A kerekasztal-beszélgetést el lehet játszani az általános kérdésre vonatkozóan (tudományok és teológia kapcsolata), de egy konkrét témán keresztül is, amelyet például az 5. feladatban összegyűjtött példák közül választhatnak a diákok.

9. FELADAT

Az istenérvek egyik nagy típusát az ontológiai érvek adják, a másikat pedig a kozmológiai érvek (utóbbiakra mai megfogalmazásban láthatunk példát a következő feladatban). A legfontosabb és legismertebb ontológiai istenérv Anselmus nevéhez fűződik. Ebből egy részletet olvashatunk a *Teológia* címszó alatt, amely jól mutatja Anselmus érvelésének logikáját, stílusát és „hangulatát”. Vagyis jól látható az, amit Anselmus maga is hangsúlyozott: érvelése nem annyira a racionalitás talajára épülő logikai meggyőzés akar lenni, hanem sokkal inkább az Isten nevén és létén való meditáció, hitet és gondolkodást mélyítő gondolatmenet. Érvelésével inkább szeretné felhívni a figyelmet Isten nagyságára, hatalmára, felfoghatatlan és utánozhatatlan mélységére és magasságára, semmint az ész „hitre ébresztene” – egyébként is kérdéses, hogy ez lehetséges-e. Erre utal a feladatban szereplő idézet is: Anselmus elveti azt a szorgoskodó emberi igyekezetet, amely azt hiszi, hogy a hit az ember racionális védelmére szorul. Természetesen ezzel nem veti el a hit tanításainak racionális kifejtését, sem a teológiával szembeni kérdésekre és támadásokra történő értelmes és logikus válaszadást (lásd a 4. fejezet közelképét), de nem akarja Isten létét racionálisan igazolni, s nem állítja, hogy a hitre logikai úton is el lehetne jutni.

A rációra és a logikára kisebb-nagyobb mértékben építő (kozmológiai) istenérvek a skolasztika későbbi szakaszától váltak gyakoribbá, s a felvilágosodás után lettek egyre népszerűbbek, egészen napjainkig, amint azt a következő feladat is mutatja.

10. FELADAT

A tervezettségi érv már az ókori görögöknél (Platónnál és Arisztotelésznél) is megjelenik, de a keresztény gondolkodásban Aquinói Szent Tamás írásai alapján kap egyre nagyobb szerepet.

A modern természettudományok fejlődésével a tervezettségi érv új lendületet kapott a 20. század utolsó évtizedeiben. Jelenlegi kozmológiai ismereteink alapján azt mondhatjuk, hogy a világegyetem működését leíró fizikai egyenletekben legalább harminc olyan paraméter van, amely ha akár 1%-kal is eltérne jelenlegi értékétől, akkor a Föld és a rajta megjelenő élet nem fejlődhetett volna ki mai formájában. Ilyen paraméterek például a gravitációs vagy elektromágneses kölcsönhatások állandói, a fény sebessége vagy az elektron és a proton tömegének aránya. Azt mondjuk, hogy a világunk ezekre az értékekre nézve „finomhangolt”. Egyes mai irányzatok szerint a világ finomhangoltsága egyértelműen utal egy tervező léte.

A tervezettségi érveléssel szemben felhozott ellenérvek szerint a gondolatmenet nem igazolja a szükségességét, nem vezet monoteista istenképhez, nem következik belőle, hogy Isten a teremtés után is részt vesz a világ folyamatában, valamint nem vezet a Biblia Istenéhez. A tervezettségi érv enyhébb változata szerint ezért a finomhangoltság nem vezet szükségszerűen a teizmushoz, csak nagyobb mértékben valószínűsíti azt, mint az ateizmus álláspontját.

A tervezettségi érv logikája nem éri el célját, a gondolatmenetnek mégis fontos szerepe lehet, amennyiben az ember végességében benne foglalt istenkérdést fejezi ki. A finomhangoltság ténye azt a kérdést élezi ki, amellyel mai korunk természettudományos kontextusában közvetlenül szembesülünk: „Ki vagyok?” „Hova megyek?” „Mi az életem értelme?” (Lásd 1. fejezet.) Az első századok ókeresztény irodalmában (lásd Augustinus), a 12–13. századi skolasztika gondolkodásában (lásd Aquinói Tamás), az újkori tudományos forradalmak időszakában vagy a 20. század modern világképében más-más környezet motiválta az embert az istenkérdés feltevésére; ám a természet tulajdonságaira való rácsodálkozás minden korban elősegíthette az istenkérdés megfogalmazását – annak ellenére, hogy soha nem szolgálhat valódi istenérvként.

A példaként említett két gondolatmenet jól mutatja a teizmus mellett és a teizmus ellen érvelők logikáját.

– Az első (hidak) esetben azt láthatjuk, hogy a teizmus ellen érvelők elutasítják azt a szemléletet, amely mindenben az isteni tervezettséget véli felfedezni, még abban is, ami egyértelműen emberi dolog (vagyis hogy a hidakat az emberek a folyók felé tervezik). Ez jogos kritikája annak a szemléletnek, amely figyelmen kívül hagyja az ember szabadságát, lehetőségeit és alkotóerejét. Ugyanakkor ennek az

álláspontnak a negatívuma, hogy abban is emberi okokat és a véges világ magyarázatait keresi, amiről be kell látnunk, hogy az értelmünkkel és a logikánkkal nem foghatjuk fel (lásd 11. fejezet, paradoxon).

– A második példa azt mutatja, hogy amint valószínűbb magyarázat az eltalált légy kérdésre egy mesterlövész jelenléte, mint a véletlen találat, ugyanúgy valószínűbb az, hogy a világunknak van egy tervezője, mint hogy létrejött véletlen események eredménye lenne. Ez a szemlélet az előzőnek a kritikájául is szolgál, amennyiben az soha nem tételez fel semmilyen transzcendens tervezőt, hanem mindent a fizikai törvényszerűségek eredményeként próbál igazolni. De éppígy az előző álláspont is kritikája ennek, ha ez a nyilvánvalóan emberi alkotások mögött is kizárólag Isten keze munkáját látja.

KÖZELKÉP

A fejezet végén szereplő közelkép nem könnyű, és semmiképp sem érzelemmentes témát vet fel. Ám épp ezek miatt is véljük fontosnak, hogy a diákok megismerhessenek egy esetet, megvitathassák a különböző szempontokat, és kialakíthassák saját álláspontjukat ebben a kérdésben is.

Fontos látni azokat a vékony határvonalakat, amelyeken eldől egy-egy ilyen kérdés: amint a könyvben többször is szó volt róla, keresztény hitünk alapján azt állíthatjuk, hogy a világ és benne minden élet a teremtő Isten ajándéka, tőle kaptuk és hozzá tartozunk. Azonban sem a Biblia, sem semmilyen más vallási szöveg nem akar számot adni a világegyetem és az élővilág kialakulásának folyamatáról. Az intelligens tervezés elutasítása nem az értelmes tervező gondolatát tagadja, hanem az értelem használatának mellőzését veti el.

A beszélgetést kezdhetjük az alábbi kérdésekkel:

Mit tettek volna Tammy Kitzmiller helyében, ha a gyermeketek a Dover körzeti iskola kilencedik osztályába jár?

Mit gondoltok Behe tanúvallomásáról?

A bíró döntésének mely indokait tartjátok erősnek, s melyeket gyengébbnek?

Milyennek tünteti fel a Bibliát, a hitet és az egyházat az intelligens tervezés mozgalma a tudomány és az egyházon kívül állók számára?

Az említett közelkép számos egyéb szempontra is rávilágít, amelyekről szintén lehet beszélgetni a diákokkal. (A felsorolt kérdéseket nekik is feltehetjük.)

- Milyen fogadtatása van hazánkban egy ilyen tengerentúli hírnek? Az intelligens tervezés hazánkban „importcikként” jelenik meg, ezért az eltérő társadalmi, kulturális és oktatási háttérrel más fogadtatásra is talál. (Nem véletlen, hogy relatíve jóval kevesebb követőre akad hazánkban.)
- Noha az intelligens tervezés képviselői között is vannak tudósok, ezek szinte soha nem saját tudományuk területét képviselik a vitában, így gyakran nem érvekkel, hanem társadalmi státuszukkal lépnek fel.
- Az intelligens tervezés tudományon kívüliségét bizonyítja az, hogy nem felel meg a tudományos kritériumoknak: hiányoznak az elmélet bizonyításai, az állítások ellenőrizhetősége, a lektorált publikációk, a saját módszertan, a (valóban) tudományos viták, az egyetemi akkreditáció stb.
- Az intelligens tervezés mozgalma által indított viták nemcsak a tudomány problémái, hanem társadalmi problémák is, hiszen például a következő kérdéseket vetik fel: Az állampolgárok által (is) finanszírozott közoktatás terjeszthet-e olyan nézeteket, amelyeket az állampolgároknak akár csak egy rendkívül kis csoportja nem fogad el? Másrészt megengedheti-e a tudomány (és az állam), hogy egyes csoportok döntsenek az oktatásban is megjelenő tudományos kérdésekről? Meghatározhatja-e egy-egy csoport, hogy mit tanítsanak az iskolákban a diákoknak, vagy ezt kizárólag az adott tudományterület döntheti el?

17. PERSELY

Szabadság és tartozás

A fejezet célja

Ebben a fejezetben a teremtett világ és benne az ember gazdasági meghatározottságairól kell szót ejtenünk. A globalizáció előnyeinek és károkozásának mérlegelése kapcsolódják össze a személyes döntések és választások pozitív hatásával, kapjon hangsúlyt a hívők egyéni és közösségi elkötelezettsége a jövő életlehetőségeinek javítása iránt.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *A pénz szerepe és az anyagi javakhoz való viszony.* B, I., F, 1–4.
2. tanóra: *Globalizáció.* II–IV., 5–7.
3. tanóra: *Kereskedelem, diakónia.* V., M, T, 8–10., K.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Anyagi javak, kereskedelem és diakónia. I., V., M, T, 1., 8., 9.

Ajánlott irodalom

Keresztény bibliai lexikon. 1–2. Szerk. Bartha Tibor. Kálvin Kiadó, Budapest, 2005.
Quinn, Daniel: *Izmael.* Föld Napja Alapítvány, 1992.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

társadalom, politikai teológia: 6. fejezet
igehirdetés: 7. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

Az egyes állításokhoz tartozó igeversek:

Isten a pénz kérdésében is tisztaságot, őszinteséget, szentséget kíván népétől.	„Ne kövessetek el jogtalanságot az ítékezésben, sem a hossz mértékek, súly mértékek és űrmértékek használatában. Igaz mérlegetek, igaz súlyotok, igaz vékátok és igaz mérőedényetek legyen. Én, az Úr, vagyok a ti Istenetek, aki kihoztalak benneteket Egyiptom földjéről!” (3Móz 19,35–36)
Mindenkinek meg kell fizetni a teljes árát.	„Dávid így szólt Ornánhoz: Add nekem ezt a szérűt, hadd építsek itt oltárt az Úrnak! Teljes áron add nekem, hogy megszűnjék a csapás a népen. Ornán így felelt Dávidnak: Fogadd el, azután tegye az én uram, királyom, amit jónak lát! Nézd, odaadom a marhákat égőáldozatnak, a cséplő eszközöket tűzifának, a búzát pedig ételáldozatnak. Mindent odaadok. De Dávid király ezt mondta Ornánnak: Így nem, hanem csak teljes áron akarom megvenni, mert nem akarom az Úrnak adni a tizedet, és nem akarok ingyen kapott égőáldozatot bemutatni.” (1Kron 21,22–24)
A pénz nagy kísértés, mert aki függ tőle, nem telik be vele, mindig többet akar belőle.	„Ha szaporodnak a javak, szaporodnak a fogyasztói is; mi haszna van hát belőlük a gazdának? Legfeljebb annyi, hogy szemlélheti.” (Préd 5,10)
A pénz utáni vágy tévútra vezethet.	„Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme, amely után sóvárogva egyesek eltévelyedtek a hittől, és sok fájdalmat okoztak önmaguknak.” (1Tim 6,10)
A pénzzel gyakran árulás és hazugság jár együtt.	„Azok pedig összegyűltek a vénekkal, és miután határozatot hoztak, sok ezüstpénzt adtak a katonáknak, és így szóltak: »Ezt mondjátok: Tanítványai éjjel odajöttek, és ellopták őt, amíg mi aludtunk.«” (Mt 28,12–13)
A pénzimádat a végidők jeleihez tartozik.	„Azt pedig tudd meg, hogy az utolsó napokban nehéz idők jönnek. Az emberek ugyanis önzők, pénzsóvárok lesznek, dicsekvők, gőgösek, istenkáromlók, szüleikkel szemben engedetlenek, hálátlanok, szentségtelenek.” (2Tim 3,1–2)
Jézus nem hordott magánál pénzt, s tanítványait is erre inti.	Jézus „...meghagyta nekik, hogy semmit se vigyenek az útra egyetlen vándorboton kívül, se kenyeret, se tarisznyát, se pénzt az övükben.” (Mk 6,8)
Az ember semmit sem adhat váltságul életéért és lelkéért.	„Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelkében pedig kárt vall? Vagy mit adhat az ember váltságdíjúl a lelkéért?” (Mt 16,26)

Az bánik helyesen a pénzzel, aki nem felhalmozza, hanem mások javára fordítja.	„Jézus így válaszolt neki: »Ha tökéletes akarsz lenni, menj el, add el vagyonodat, oszd szét a szegényeknek, és kincsed lesz a mennyben; aztán jöjj, és kövess engem.«” (Mt 19,21)
Nem pénzen, hanem Krisztus halála által váltattunk meg.	„Ezt mondja az Úr: Ingyen adtalak oda, nem pénzen váltalak meg.” (Ézs 52,3)

2. FELADAT

A feladat kapcsán beszéljünk arról, mit jelent a gazdagság fogalma a Bibliában.

A nomád-félnomád életmódot felváltó letelepedéssel megváltozott a helyzet az izraeli törzseknél is: megjelentek olyan, addig ismeretlen fogalmak, mint szegénység, gazdagság, birtoklás, vagyon. Az igazi differenciálódás a királyság korában kezdődött, amikor felmerültek a gazdasági növekedéssel és a városi életformával együtt járó kérdések.

- A próféták határozottan elítélték a gazdagságot, mert ezzel együtt jár az erkölcsi és vallási élet hanyatlása is: a rabszolgaság növekedése (Ám 2,6), a szegények sanyargatása (Ézs 1,23), jogtalan rendelkezések meghozása (Ézs 10,1), az özvegyek és árvák elnyomása (Mal 3,5), az erőszakosság elterjedése (Ám 3,10).
- A bölcsességirodalom szemlélete különbözik a prófétákétól: dicséri a vagyonhoz kapcsolódó biztonságot, szorgalmat és bölcsességet (Péld 10,15; Péld 31,10–25), de figyelmeztet a gazdagság kísértéseire is (Péld 28,11; Préd 5,9–11; Zsolt 52,9).
- Jézus a gazdagsággal járó nehézségeket és veszélyeket hangsúlyozza (lásd az 1. feladatot is): gazdag csak nehezen mehet be Isten országába (Mk 10,25), a gazdagság az ige elutasítására csábít (Mt 13,22), a földi kincsekre való koncentráció kétséges vállalkozás (Mt 6,19–21), vagyonunkat nem vihetjük magunkkal halálunk után (Lk 12,20–21), és az egész világ sem éri meg, hogy az ember élete elveszen (Mt 16,26).
- Pál apostol a gazdagságról Isten, Krisztus és a gyülekezet vonatkozásában beszél: Isten kegyelme (Ef 1,7) és irgalma (Ef 2,4) végtelenül gazdag, amint jósága (Róm 2,4) és dicsősége (Róm 9,23) is. Krisztus gazdagsága minket is meggazdagít (2Kor 8,9), és Isten ajándékai gazdagon jelen vannak a gyülekezetben (Kol 3,16).

A bolond gazdag példázata kapcsán beszéljünk arról is, hogy nem az ember van az anyagi javakért és a tulajdonért, hanem azok vannak az emberért. Jó, ha az ember örömet leli a munkában, de tart-suk mindig szem előtt, hogy a munka nem végcél, hanem eszköz valaminek az eléréséhez, és feladat, amelyet valaminek az érdekében végzünk.

A protestantizmus gazdaságról alkotott felfogásával kapcsolatban mindenekelőtt Max Weber (1864–1920) nevét kell megemlíteni. Weber *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* című könyvében elsősorban Kálvin munkáira hivatkozva kimutatja, hogy hogyan befolyásolták teológiai gondolatok a gazdasági szemléletet az újkor elején.

Luther számára a hivatás kérdése volt a döntő. Aki földi hivatását rendesen, lelkiismeretesen és megbízhatóan végzi, annak nem kell aggódnia amiatt, hogy milyen különleges tettekkel érdemelhetné ki Isten odafigyelését. Luther alapvetően elítélte az emberi nyereségvágyat és a tőke felhalmozását. Világossá tette, hogy a keresztény ember idejét nem töltheti ki a pénzszerzés. Megkülönböztette a jogos polgári kereskedelmet az istentelen nyerészkedéstől. Jogosnak azt tartotta, ha az ember húsz pfennigje hoz egyet, vagy száz aranya egy aranyat fial. A kamatra adott kölcsönt kezdetben világosan ellenezte, később abban az esetben megengedi, ha a kölcsönzött pénz hiánya miatt valaki valóságosan anyagi kárt szenved. (A valóságosba tehát nem értette bele azt az esetet, amikor valaki a pénzét befektethette *volna* valamilyen vásárlásba.) Luther gazdaságetikájának középpontjában a munkát végző ember áll. A pénzpiacot és a nyereségre hajtó kereskedelmet nem tekintette jogos hivatásnak, mert ez ellenkezik a másik ember érdekeivel.

3. FELADAT

A feladat során beszéljünk mindarról, amit az előző feladatban felsoroltunk, az egyház és egy gyülekezet vonatkozásában.

Az előző feladat idézetének átfogalmazása során az a cél, hogy a diákok átgondolják, mi az, amit egy közösség nem használ ki megfelelően, ami sokszor felesleges, esetleg terhet is jelent a fenntartása.

4. FELADAT

Jézus többször is beszél az adakozásról. Egyrészt elítéli a képmutató és figyelemfelhívó magatartást (Mt 6,1–4), másrészt hangsúlyozza, hogy az adakozás során nem az a fontos, mennyi pénzt adunk, hanem az a lelkiület, amellyel adjuk (Mk 12,41–44). Érdemes beszélgetni a talentumokról szóló példázatról is (Mt 25,14–30).

Az ősgyülekezet is fontosnak tartotta a szegények megsegítését (ApCsel 2,44–45), és az apostoli levelek is gyakran írnak az adakozás fontosságáról (például 1Kor 13,3; 1Tim 6,18; 1Jn 3,17). Pál apostol gyűjtése a jeruzsálemi gyülekezet részére alapvető példa a mai közösségek számára (Róm 15,25–27; 2Kor 8), amelyben ő is többször kiemeli az adakozás lelkiületének szerepét.

A feladat során amellet, hogy az adakozás kérdéséről beszélgetünk, próbáljanak a diákok olyan konkrét „adományokat” megfogalmazni, amelyekre ők is képesek lehetnek, például egy mozijegy árából.

5. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok megismerjék és saját szempontjaik szerint átgondolják a felsorolt fogalmakat, valamint kialakítsák saját álláspontjukat a globalizáció megítélésének kérdésében, s így ne csak véletlenszerűen, hanem tudatosan legyenek képesek élni a globalizáció előnyeivel, és saját életükre vonatkozóan megelőzni annak hibáit.

(A felhasznált felmérés forrása: ACNielsen piackutató vállalat.)

6. FELADAT

A „fordított” térkép például arra szolgál, hogy megmutassuk, évtizedek vagy évszázadok alatt rögzült szemléletmódunk kiindulási pontja sokszor önkényes, és a más környezetben élő embereket figyelmen kívül hagyja. Beszéljünk a diákokkal arról, hogy elkerülhetetlen ugyan, hogy valamilyen kiindulópontot válasszunk (s így például valakik „felülre”, mások „alulra” kerüljenek egy térképen), de nem mindegy, hogy milyen következményekkel jár ez a világszemléletünkre nézve, és hagyjuk-e, hogy önkényes választásunk miatt például szociális, erkölcsi vagy gazdasági szempontból egyesek „felülre”, míg mások „alulra” kerüljenek.

7. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok megismerjék az elengedés esztendejének témáját.

A vitafórumban szerepet kaphatnak olyan szereplők, mint egy bank igazgatója, a Lutheránus Világszövetség gazdasági csoportjának tagjai, egy nagy cég vezetője vagy egy diákszövetség tagja.

8. FELADAT

A méltányos kereskedelemmel való ismerkedés során a diákok kaphatják azt a feladatot is, hogy győzzenek meg egy kiskereskedőt (például az iskolai büfé tulajdonosát), hogy vegyen fel árukészletébe egy-egy méltányos kereskedelemből származó árucikket. A meggyőzés során több dolgot is megtanulhatnak a diákok: el kell mondaniuk a tulajdonosnak a méltányos kereskedelem alapelveit és értékeit, megismerik egy mai kiskereskedő szempontjait, és próbára tehetik saját meggyőzősi erejüket.

9. FELADAT

A diakónia „kritériuma” lehet a szeretetszolgálat fogalma, vagyis minden, ami Isten szeretetének továbbadását tartalmazza (M), ami Isten országának hirdetése mellett meg is érezteti azt (T).

Ezek alapján a felsorolt példák mindegyike tartozhat a diakónia fogalma alá, amennyiben az Isten

szeretetének továbbadása a kiváltó oka, de mindegyik lehet a diakóniától független cselekedet is, ha például csupán az illető munkaköri leírása teszi kötelezővé ezek elvégzését.

10. FELADAT

A kérdés arra készíti a diákokat, hogy önálló véleményben összefoglalják mindazt, amit a 16-17. fejezetekben tanultak az egyház és a gyülekezet külső és belső világának összekapcsolásáról.

KÖZELKÉP

Meglehetősen sokfelől lehet értesüléseket szerezni a Húsvét-sziget tragikus történetéről. Filmekben előszeretettel beszélnek a Húsvét-sziget „rejtélyéről”. Az igazi rejtély azonban nem az, hogy hogyan mozgatták irdatlan méretű szobraikat, hanem inkább az, hogy miért nem ismerték fel: ha nem változtatnak életvitelükön, pazarló, környezetpusztító gyakorlatukon, akkor az katasztrofális következményekkel fog járni. Egyetlen sziget, amely napok alatt bejárható: hogy lehetséges, hogy nem akadályozták meg mégsem a fák teljes kiirtását?

Ma, amikor globális szinten folyik a föld kincseinek kiaknázása és elherdálása, és sokkal áttekinthetlenebbek a folyamatok, mint egy apró sziget esetében, vajon mi hogyan kerülhetjük el a katasztrófát? A saját vallásuk a húsvét-szigetieknek is meg tudta volna mutatni a megoldást: rá is jöttek erre, és ki is alakították a madárember kultuszát, de akkor már késő volt. Korábban ugyanis vallásuk egy olyan – versengést erősítő – irányba torzult el, amely az ősök nagyméretű szobrainak felállításával mintegy megindította őket az ökológiai, gazdasági és erkölcsi lejtőn. Minden vallási hagyományban ott van az igaz élet ígérete, az azt fenntartani képes szakrális gyakorlat, de bármely vallással és kultúrával megtörténhet, hogy olyan irányba torzul, amely a versengés, a rövidtávú gondolkodás, a *too much invested to quit* (túl sokat fektettünk bele ahhoz, hogy abbahagyjuk) logikája mentén halad a pusztulás felé. Ezekre a szempontokra irányítsuk a figyelmet a közelkép feldolgozása során.

A beszélgetéshez ajánlott kérdések:

A húsvét-szigeti óriásszobrok látványa milyen érzést és gondolatokat ébreszt benned?

A lenyűgöző hatásnak van-e köze ahhoz, amit a civilizáció szükségszerű eredményének tekintünk?

Miben pontosítanád a Húsvét-sziget és a mai világunk közötti párhuzamalkotást?

A közelkép teljes szövege

A Louvre-ban látható ez a húsvét-szigeti faszobor, amely egy asszonyóst ábrázol. Előkelő és fegyelmezett tartása mellett arca szomorúságot és kétségbeesést tükröz. Élesen kirajzolódó bordái és agyonszívott emlői, alakjának egész soványsága éhezésre és nagy nyomorra utal.

1722 húsvétja nem olyan dátum, amely szerepelne a történelem tankönyvekben. Más nagy eseményekhez képest elenyésző jelentőségűnek tekinthető. Mindössze annyi történt, hogy egy holland hajó kikötött egy ismeretlen szigeten. Mivel aznap éppen húsvét vasárnapja volt, a kicsiny, mindössze 160 négyzetkilométernyi szárazföldet elnevezték Húsvét-szigetnek.

A sziget, annak ellenére, hogy talaja termékeny, éghajlata szubtrópusi, az első holland felfedezők leírása szerint kopár volt, növény- és állatvilága szegényes, csak a hatalmas kőszobrok hívták fel magukra a figyelmet. Alig kétezer tengődő őslakost számláltak meg. A szigeten nem találtak egyetlen három méternél magasabbra növő fát, de még bokrot sem. A növényzet fűből, sásból, páfrányokból állt. Az állatvilág is hasonlóan szegényes volt. A rovarokon kívül egyetlen őshonos szárazföldi állatot sem találtak. Nem voltak sem denevérek, sem szárazföldi madarak, még csigák és gyíkok sem. Az egyedüli háziállat a tyúk volt.

A szigeten történeteket a régészeti feltárások alapján pár éve rekonstruáltak, és lehetségessé vált a sziget megdöbbentő krónikájának megismerése. Ez a sziget valaha valóságos földi paradicsom volt, felszínén őserdővel, gazdag állatvilággal. Az első emberek 1600 évvel ezelőtt, i. sz. 400 körül léptek a szigetre. Eleinte jól boldogultak. Kiepítettek egy elég összetett gazdasági, politikai rendszert, és fejlett, önálló írással rendelkező kultúrát. Ebben a virágzó kezdeti időszakban egyes becslések szerint húszezren lehettek. Ennek a kultúrának a hanyatlása nem hirtelen következett be. A szigetre érkezésük után

400 évvel, tehát i. sz. 800 körül kezdett szembetűnően fogyni az erdő. Először csak kenek készítéséhez és tűzifának használták a fát, aztán az 1200-as évektől egy különös vallási tébolyuk megvalósítása céljából, összobraik szállításához. A hegyek adta kőzetből, vulkáni tufából készítették hatalmas szobraikat. Egyik-másik ezek közül húsz méter magas, és 270 tonnát nyom. Volt köztük olyan, amelyet a kőbányától 10 kilométer távolságra hurcoltak el. Pálmafák törzsén görgetve szállították ezeket a szobrokat, és egy másik fafaj rostjaiból font kötelekkel húzták. A szobrok lassan benépesítették a szigetet, viszont kétszáz év múlva a pálmafa kipusztult. Hamarosan a kötelek készítéséhez használt fa is kiveszett. A 15. századra az egész őserdőt letarolták, összes fafajtajával együtt. A szigetről szinte az összes fa eltűnt. Nem tudtak többé újabb keneket sem építeni. Kipusztult a szigeten élő összes szárazföldi madár. Fa hiányában a vízi madarak sem költöttek többé a szigeten. Az erdőirtás miatt a termékeny talajokat gyorsan pusztította az erózió, és a termés egyre soványabb lett. Az emberek éhezni kezdtek. Lázadások törtek ki. Elsöpörték az arisztokráciát, a papságot. Felbomlott a rend, a nemzetségek egymás ellen kezdtek háborúzni. Tombolt az erőszak, elterjedt a kannibalizmus.

Amikor az első európaiak rájuk találtak, már az összeomlás utáni állapotban voltak. Az egykori népességnek már csak alig egytizede élt a szigeten, siralmas fizikai és erkölcsi állapotban. Csak azon járt az eszük, mit lophatnának el a hajósoktól, és kultúrájuk, vallásos hitük legbecsesebb, legértékesebb darabját, főistenük, Make-make fából faragott képét eladták James Cook kapitánynak néhány rozsdás szögért és pár rongyos ruhadarabért.

Polinézia más szigetein szinte paradicsomi állapotokat találtak a felfedezők, tehát nem szükségszerű, hogy egy civilizáció idáig jusson, mint a Húsvét-szigeti. De megtörténhet, előfordulhat máshol is az, ami itt történt.

Elkerülhetetlen, hogy a Húsvét-sziget sorsa és korunk környezeti válsága között párhuzamot vonjunk; egyesek szerint mai világunk a Húsvét-sziget nagyban.

18. KINTI ÚT

Másként

A fejezet célja

Az utolsó fejezet a Jézus Krisztusban való élet szabadságáról és perspektíváiról szól. Célja, hogy a tanulók megértsék a keresztény identitás megszerzésének és megőrzésének módjait, és folyamatként tekintsenek a keresztény életformára.

A fejezet ajánlott órafelosztása

I. Három tanórás felosztásban

1. tanóra: *Úton járás*. B, I–III., 1–3.
2. tanóra: *Identitás*. III–IV., 4–5., K.
3. tanóra: *Szabadság és elköteleződés*. III–IV., F, M, T, 6–9.

II. Egy vagy két tanórás felosztásban

Szabadság és elköteleződés. B, I., III–IV., T, 1., 4., 9.

Ajánlott irodalom

Diós István: *Szentelek élete*. 1–2. Szent István Kiadó, 2009.

Lindbeck, George A.: *A dogma természete*. Hermeneutikai Kutatóközpont, 1998.

A fejezet témájához kapcsolódó további témák

út: 1. fejezet

Segítség a fejezetben található feladatokhoz

1. FELADAT

Az utolsó fejezet feladatai áttekintésül és összegzésül szolgálnak. Ebben a feladatban az út fogalmát vizsgáljuk meg: egy év alatt tudatosan megfigyelt tapasztalataink alapján mit mondhatunk az útkeresés és az úton járás kérdéseiről?

Remélhetőleg a diákok legalább annyi kérdést fel tudnak sorolni a dogmatikai témákra vonatkozóan, mint év elején, hiszen minél többet tanul az ember, annál több kérdése lesz, s ez a teológia területén legalább annyira igaz, mint más tudományokban.

2. FELADAT

A feladat kérdéseiről csak akkor beszéljünk a diákokkal, ha szívesen vállalják, hogy a keresztény élet különböző aspektusairól beszéljenek, hiszen ezek nagyon személyes kérdések.

3. FELADAT

A feladat hasonlít a 2/2. feladatra. Itt még egyszer, most már más szempontokkal, tapasztalatokkal és érzésekkel gazdagodva játszhatnak el a diákok egy elhívástörténetet.

A feladat során alkalmazhatjuk ugyanazokat a kérdéseket és szempontokat, mint a 2/2. feladatban, de koncentrálnunk a III. bekezdés kérdéseire is: ki vagyok én, milyen világban kell élnem, mit jelent számomra ebben a világban az elhívás?

4. FELADAT

Különösen fontos jelentősége van annak, ha Isten új nevet ad valakinek. A felsorolt névváltozásokban Isten (és Jézus) kegyelme nyilvánul meg: minden esetben egy új szövetség kötéséről vagy létrejöttéről, valamint áldás adásáról van szó.

A saját név vizsgálatának kérdése nem a név megváltoztatását célozza meg. Sokkal inkább annak vizsgálatára vonatkozik a név tartalmán keresztül, hogy milyen a személyiségünk s annak hitünk által is formált elemei.

Ha lehetőség van rá, beszélgethetünk a diákokkal arról a kérdésről is, hogy volt-e a felsorolt példákhoz hasonló fordulópont az életükben, hitükben.

5. FELADAT

A feladat során áttekinthetjük a célkitűzések változását, az identitás, valamint a szabadság és az elköteleződés kérdéseit.

6. FELADAT

A feladat célja, hogy a diákok megismerjék a *mandatum Dei* fogalmát, és a gyakorlatban próbálják megtalálni saját feladatukat. Ez nem jelenti a hivatás választását, csak arra hívja fel a figyelmet, hogy a hivatásunk gyakorlása mellett sok egyéb módon is lehetünk mások segítségére, például önkéntes munkákon keresztül.

7. FELADAT

A belső világ használata nagyon sokféle jelentéssel bírhat. Hagyjuk, hogy a diákok szabadon fogalmazzák meg ötleteiket. Ezután végiggondolhatjuk, hogy a tankönyv egyes fejezetei milyen elemeket adhatnak hozzá a belső világunk kialakításához. Néhány példa ezek közül: elhívásélményünk (2. fejezet), istenkeresésünk tapasztalatai (3. fejezet), társadalmi helyünk (6. fejezet), Krisztus szeretetével való kapcsolatunk (8-9. fejezet), a Bibliára forduló figyelmünk (11. fejezet), lelkiismeretünk (12. fejezet), erkölcsi érzékünk (14. fejezet), megkeresztelt életünk (15. fejezet) stb.

8. FELADAT

Az identitás és a közösség nem választható el egymástól. Ezért a személyiségfejlődés vizsgálatához hozzátartozik, hogy szűkebb és tágabb közösségeink változását is nyomon kövessük, abban tudatosan részt vegyünk, és lehetőségeinkhez mérten alakítsuk.

9. FELADAT

Az utolsó feladat kapcsán beszéljünk a szabadság és az elköteleződés kérdéseiről, valamint a tökéletesség Pál apostol és Luther szerinti értelmezéséről.

A Bibliában a tökéletesség az osztatlant jelenti, az Ószövetségben az áldozati állatra vonatkozóan, míg az Újszövetségben a szívre, a szeretetre vonatkoztatva. Nem az a tökéletes ember, aki

mindent hibátlanul csinál, hanem az, aki osztatlan szívvel áll Isten előtt, vagyis semmi nem áll Isten és ember közé.

Ezt a tökéletességet egész életünk úton járása során tanulhatjuk meg.

KÖZELKÉP

(Diós István: *Szentek élete* alapján)

Athanáziosz a keresztény ókor egyik legismertebb alakja, akinek nevét az egyik egyetemes hitvallásunk is őrzi. Az eretnek Ariusszal való teológiai harcának következtében többször száműzték, de minden helyzetben kitartott, és kereste meggyőződésének érvényre juttatását. Jórészt a szöveg alapján végigkövethető kiállása és harcai eredményezték, hogy a niceai zsinat döntésein nem kerekedtek felül a gnosztikus tanok.

Figyeljétek meg Athanáziosz példáján a szilárd identitás erejét!

A beszélgetést kezdhethük az alábbi kérdésekkel:

Hogy jellemzed azoknak az embereknek az életét, akik nem láthatták meg életükben munkájuk kiteljesedését?

Miből meríthetett erőt Athanáziosz olyankor, amikor kétségek gyötörték?

A SZÁMONKÉRÉSRŐL

Amint a bevezetőben említettük, a számonkérésre nem a megszokott iskolai módszereket (dolgozat vagy teszt írása) tartjuk a leginkább alkalmasnak. Az alábbiakban a számonkéréshez általunk javasolt feladattípusokra említünk egy-egy példát. A példák és a feladattípusok is tetszőlegesen bővíthetők.

Javasoljuk, hogy a diákok önállóan választhassák ki a felsorolt feladattípusok közül azt, amelyet a legnagyobb kedvvel és érdeklődéssel végeznének el. A formai mellett a tartalmi sokszínűséget is növeli, ha a diákok a különböző számonkérő alkalmakon más-más feladattípust választanak. Ha a tanár nem kínálja fel a választás lehetőségét, akkor próbáljon minden számonkérésre különböző típusú feladatot megadni.

Ajánljuk, hogy a tanév során 4-5 alkalommal kerüljön sor számonkérésre. Ennek alkalmait a következő pontokon javasoljuk, de természetesen ez csoporttól és tanártól függően tetszőlegesen változtatható:

1. számonkérés: 1–4. fejezet (vallás, vallásosság, kereszténység alapjai)
2. számonkérés: 5–8. fejezet (közösségi lét)
3. számonkérés: 9–12. fejezet (kinyilatkoztatások)
4. számonkérés: 13–17. fejezet (a megélt hit fogalmai és következményei)

Mintafeladatok a számonkéréshez

Az alábbiakban az általunk javasolt első számonkérési alkalomhoz (1–4. fejezetek) sorolunk fel mintafeladatokat. Ezekből egy-egy szabadon választott feladatot kell teljesíteni a diákoknak.

Esszé írása

Írj 2-3 oldalas fogalmazást arról, hogy

- a) egy kiválasztott vallásban milyen szerepe van az út szimbólumának; vagy
- b) egy kiválasztott műalkotásban hogyan jelenik meg a teremtményézés; vagy
- c) milyen lehet a kinyilatkoztatás által szerzett ismeret ma, a 21. században.

Rövid prédikáció írása

Írj rövid, de tartalmas igehirdetést, meditációt vagy az egyik fejezethez szóló bevezetőt valamely igeszakasz alapján:

- a) „*Tamás erre így szólt hozzá: »Uram, nem tudjuk, hova mégy: honnan tudnánk akkor az utat?« Jézus így válaszolt: »Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, csakis én általam.«*” (Jn 14,5–6)
- b) „*Így szólt hozzám az Úr igéje: Mielőtt megformáltalak az anyaméhben, már ismertelek, és mielőtt a világra jöttél, megszenteltelek, népek prófétájává tettelek. De én ezt válaszoltam: Ó, Uram, Uram! Hiszen nem értek a beszédhez, mert fiatal vagyok! Az Úr azonban ezt mondta nekem: Ne mondd, hogy fiatal vagy, hanem menj, ahova csak küldelek, és hirdesd, amit csak parancsolok!*” (Jer 1,4–7)
- c) „*Őt szeretitek, pedig nem láttátok, őbenne hisztek, bár most sem látjátok.*” (1Pt 1,8)

Irodalmi mű elemzése

- a) Jellemezd az életérzést, amely Jack Kerouac *Úton* című regényéből árad!
- b) Mit mondanál az istenkeresésről J. D. Salinger *Franny és Zooey* című regénye alapján?
- c) Elemezd William Blake *A tigris* című versét a teodícea kérdése alapján!

Teológiai munka készítése

- a) Keress környezetben és az általad elérhető irodalomban a bibliai Emmausra vonatkozó utalásokat!
- b) Keress olyan leírásokat, történeteket Mózes első könyvében, valamint az általad elérhető irodalomban, amelyek Mircea Eliade *homo religiosus* fogalmára mutatnak példát!
- c) Jelöld meg Jób könyvében azokat a mondatokat, amelyek a teodícea kérdését vetik fel, s amelyek az egyes szereplők nevében valamilyen választ adnak rá!

Interjú készítése és kiértékelése

Készíts interjút egy családtagoddal, egy tanároddal, egy osztálytársaddal, egy gyülekezeti taggal vagy egy ismeretlennel az alábbi kérdések valamelyikéről:

- a) Miért jelentős az út szimbóluma hétköznapi értelemben?
- b) Mit jelentenek számára a hitvallások?
- c) Mit gondol az Atya, Fiú, Szentlélek fogalmának exkluzivista nyelvhasználatáról?

Órai vita vállalása disputamódszerrel

Készüljtek fel egy ötperces beszéddel és érvekkel az alábbi kérdésekre adható válaszok mellett vagy ellen:

- a) Miért (nem) érdemes választ keresni P. Greenaway kérdéseire?
- a) A kinyilatkoztatásban kapott tudásunkat megelőzi-e istenkeresésünk, vagy fordítva?

Téma feldolgozása művészeti eszközökkel kiscsoportban vagy egyénileg

Készíts festményt, rajzot, kollázst, fényképet stb., vagy írd verset, novellát stb. az alábbi témák valamelyikéről:

- a) Két kiválasztott kultúrkör között hogyan válhat közvetítő szimbólummá az út képe?
- b) Harangzúgás és teremtményézés kapcsolata.
- c) Mit jelent Krisztus követése a mai ember számára?

Projektfeladat

- a) Nézz szét környezetben, hol hiányzik a kerekesszékekkel közlekedők számára nélkülözhetetlen akadálymentesítés. Beszélj az adott intézmény (gyülekezet, iskola, bolt, iroda, hivatal stb.) képviselőjével az akadálymentesítés megvalósításának lehetőségeiről.
- b) Beszélj a káros szenvedélyek (szeszitalok, cigaretta, kábítószer, munkafüggés, szenvedélyes lustaság stb.) negatív hatásairól, valamint azok pótszer voltáról valamely ismerősséddel, aki a felsoroltak valamelyikével él.
- c) Egy (többnyire etikai) feladat önálló megfogalmazása, megtervezése és annak végrehajtása.

A hagyományoshoz közel álló számonkérés írása: teszt vagy kérdéseket tartalmazó dolgozat a feldolgozott anyagról

- a) Mit jelentenek a következő fogalmak: dogmatika, morál, etika, vallás, kinyilatkoztatás?
- b) Magyarázd meg a különbséget a teizmus, ateizmus, deizmus és agnoszticizmus között.
- c) Mi a klasszikus teizmus három útja? Mondj rá példákat!
- d) Sorold fel a teodícea kérdésre válaszként adható öt álláspontot, s írd melléjük hozzájuk tartozó ellenérveket.
- e) Milyen kinyilatkoztatásformák vannak?

- f) Mit tudsz a szentháromságtanról?
- g) Sorolj fel olyan elemeket Katharina von Bora életéből, amelyek példát adnak a szemléletmód megváltozására, az útkeresésre, az áldozatvállalásra, a helytállásra.
- h) Kitől vagy honnan származnak az alábbi idézetek:
- „Mit csodálkozunk hát azon, hogy a fenség ránk tör és beborít minket, ha a fenséget kutatjuk? Tanítanunk kell ugyan Isten kikutathatatlan és felfoghatatlan akaratáról. De ha arra vetemedünk, hogy azt hisszük, meg is értjük, az nagyon veszélyes, és ezen kitörhetjük a nyakunkat.”
 - „Mert amiképpen a keresztény igazság arra késztet, hogy mindegyik személyt külön-külön Istennek s Úrnak is valljuk, ugyanúgy az egyetemes keresztyén hit nem engedi, hogy három Istenről vagy Úrról beszéljünk.”
- i) Az 1–4. fejezetekből hagyományos módon (például teszttel) számonkérhető feladatok többek között: 1/5., 1/6., 2/5., 2/8., 3/4., 3/6., 4/5., 4/6., 4/7.

Szempontok a számonkérés értékeléséhez

Az értékelés során vegyük figyelembe, hogy képességeihez viszonyítva a diák mennyire végez önálló munkát, mennyiben dolgozza fel a kiadott témát, vagy mennyire tér el attól, mennyire kreatív és eredeti a feladatmegoldása, mennyire lép előre saját gondolkodásában.

Ezek alapján körülbelül az alábbi érdemjegyek adhatóak:

- 1: El nem készített vagy nyilvánvalóan másolt munka az 1–8. feladatokban, illetve 40% alatti eredmény a 9. típusúban.
- 2: A munka a jól sikerült tanári ráhangolás ellenére sem tükrözi írójának érdeklődését az 1–8. feladatokban, illetve 40–55% közötti eredmény a 9. típusúban.
- 3: Sem nem alapos, sem nem ötletes munka, amelyben érezhető a feladat elvégzésének szándéka az 1–8. feladatokban, illetve 55–70% közötti eredmény a 9. típusúban.
- 4: Alapos, de nem ötletes, vagy ellenkezőleg: ötletes, de nem teljesen kidolgozott munka az 1–8. feladatokban, illetve 70–85% közötti eredmény a 9. típusúban.
- 5: Igényes, önálló és meggyőző munka az 1–8. feladatokban, illetve 85% feletti eredmény a 9. típusúban.